

Å si nei til meningen med livet?

En kulturvitenskapelig analyse av barnfrihet

tapir akademisk forlag

Tove Ingebjørg Fjell

KJØNNSSTUDIER

Å si nei til meningen med livet?

En kulturvitenskapelig analyse av barnfrihet

Å si nei til meningen med livet?

En kulturvitenskapelig analyse av barnfrihet

Tove Ingebjørg Fjell

 tapir akademisk forlag

Tapir Akademisk Forlag, Trondheim 2008

ISBN 978-82-519-2352-1

Det må ikke kopieres fra denne boka ut over det som er tillatt etter bestemmelser i «Lov om opphavsrett til åndsverk», og avtaler om kopiering inngått med Kopinor.

Grafisk formgivning og tilrettelegging: Type-it AS, Trondheim

Trykk: Tapir Uttrykk

Innbinding: Grafisk Produksjonsservice AS

Utgivelsen er støttet av Norges Forskningsråd, Kjønnsforskningsprogrammet.

Kjønnsstudier og Teknologi- og vitenskapsstudier er to tverrfaglige bokserier som har sitt utspring i Institutt for tverrfaglige kulturstudier ved NTNU. Bøkene utgis i samarbeid med Tapir Akademisk Forlag.

Tapir Akademisk Forlag har som målsetting å bidra til å utvikle gode læremidler og alle typer faglitteratur. Vi representerer et bredt fagspekter, og vi gir ut ca. 100 nye titler i året. Vi samarbeider med forfattere og fagmiljøer i hele landet, og våre viktigste produktområder er:

Læremidler for høyere utdanning

Fagbøker for profesjonsmarkedet

Vitenskapelig publisering

Tapir Akademisk Forlag

7005 TRONDHEIM

Tlf.: 73 59 32 10

Faks: 73 59 84 94

E-post: forlag@tapir.no

www.tapirforlag.no

Forlagsredaktør: May Helene Solberg

E-post: may.h.solberg@tapir.no

Tlf. 73 59 84 42

Til Thea og Alvide

Tidligere utgitt i denne serien:

Annfelt, T., Andersen, B. og Bolsø, A. (red.) 2008. *Når heteroseksualiteten må forklare seg*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Kjønnsstudier

I serien Kjønnsstudier utgis bøker som har kjønn som sentralt tema. Kjønn og kjønnsidentitet blir etablert gjennom historiske og kulturelle prosesser, og påvirkes dermed av institusjonelle føringer, rådende overbevisninger og kulturelle forståelser. Serien er tverrfaglig, og målet er at den skal bidra til en utdypende forståelse av kjønn og kjønnsforhold i vår tid. Alle utgivelsene i serien er fagfellevurdert.

Serieredaksjon

Trine Annfelt, NTNU (koordinator)

Berit Brandth, NTNU

Jørgen Lorentzen, Universitetet i Oslo

Ann Therese Lotherington, forskningsinstituttet NORUT/Tromsø

Malin Noem Ravn, NTNU

Innhold

Forord	11
Kapittel 1	
Innledende manøvre om barnfrihet	13
Kapittel 2	
Barn er det som gjelder	31
Kapittel 3	
Barnfrihet i medier og på nett	47
Kapittel 4	
Kvinner som valgte barnfrihet på 1960- og 1970-tallet	59
Kapittel 5	
Barnfrie kvinner på 2000-tallet	71
Kapittel 6	
Barnfrie slår tilbake	85
Kapittel 7	
Forhandlinger om normalitet	99
Referanser	102

Forord

I en rekke år har jeg arbeidet med problemstillinger knyttet til reproduksjon. I et par av prosjektene intervjuet jeg kvinner som på et tidspunkt hadde vært ufrivillig barnløse, nærmere bestemt adoptivmødre og kvinner som var blitt gravide ved hjelp av sæd- og eggdonasjon. Flere av kvinnene snakket om at de egentlig ikke kunne forstå hvordan noen valgte bort barn fra sine liv. «Jeg hadde ikke kunnet leve uten barn», var en kommentar som flere kom med. Jeg oppfattet ikke denne type uttalelser bokstavelig, men de sa meg noe om hva som står på spill når det gjelder barn. Selv om jeg selv har barn, fortonte denne type uttalelse seg som noe utilgjengelig for meg. Var det slik at de sa nei til meningen med livet, de barnfrie? Jeg begynte å tenke på hvordan de levde, de som hadde valgt bort barn, og det ble startskuddet på dette prosjektet om barnfrie – eller frivillig barnløse.

Når jeg har presentert prosjektet, har mange fortalt meg at de regner med at jeg selv lever uten barn, og flere blir forundret over at en forsker som også er mor, kan forske på barnfrihet. Jeg tror ikke det er nødvendig å være barnfri for å kunne forske på barnfrihet, like lite som en behøver å ha en homoseksuell orientering for å kunne forske på problemstillinger som opptar mange homoseksuelle, eller å ha vært alkoholiker for å kunne forske på alkoholikerens utfordringer. Det å stå utenfor et felt gjør at jeg har muligheten til å se andre forhold enn om jeg sto innenfor og var «én av dem». Jeg ser imidlertid naturligvis ikke det samme som om jeg hadde stått innenfor og følt fenomenet på kroppen.

Takk til Norges Forskningsråd, Kjønnsforskningsprogrammet, som hadde tro på prosjektet «Ufullendte kvinner og menn? En kulturvitenskapelig studie av barnfrie (frivillig barnløse) par», og som støttet det med forskningsmidler i årene 2005–2007. Takk til informantene som formidlet til meg ikke bare at de kunne leve uten barn, men at de levde

12 *Å si nei til meningen med livet?*

gode liv uten barn, og til medarbeidere fra Norsk Etnologisk Gransking som skrev om hvilket forhold de selv hadde til barnfrihet. Takk til Tapir Akademisk Forlag og Kjønnsforskningsserien som ville satse på et manus om barnfrihetstematikken, og til serieredaksjonens og to anonyme konsulenter interessante og fyldige uttalelser til teksten. Sist, men ikke minst, takk til kolleger og venner som har lest diverse manusutkast og kommet med verdifulle innspill og råd (som jeg som oftest har tatt hensyn til, men ikke alltid): Bente Gullveig Alver, Hilde Danielsen, Nils Gilje, Hilde Hauglid, Gry Heggli, Tone Hellesund og Arnstein Mjelde.

Bergen, september 2008

Tove Ingebjørg Fjell

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Kapittel 1

Innledende manøvre om barnfrihet

Barnfrihet – ikke noe helt nytt

En kveld høsten 2005 satt jeg og så på TV-serien *Frustrerte fruer*. I episoden denne kvelden har fruene med alle barna, Lynnette Scavo, fått seg en fin jobb og prøver å kombinere barn med lønnet arbeid. En dag går hun til sjefen og ber om tillatelse til å være borte i noen timer neste morgen, fordi hun skal følge sønnen Parker til den første dagen i barnehagen. Den kvinnelige sjefen hisser seg opp og spør Lynnette hvem som *egentlig* skal gjøre jobben når alle mødrene tar seg fri for å gå på fotballkamper, til legen med barna og på skoleavslutninger. «Jo», svarer sjefen selv, «det er *vi* som må gjøre jobben for dere: det er *vi*, de barnfrie, som må ta støyten!»

Nettopp det som tas opp i denne korte sekvensen, hvem det egentlig er som må ta støyten i arbeidslivet når mange småbarnsmødre er ute i jobb, er et hoveddiskusjonstema på ett av de amerikanske nettstedene for barnfrie. Det er en diskusjon som en ikke har hatt på samme måte i Norge, fordi arbeidslivet her er organisert på andre måter, og fordi støtteordningene knyttet til barnefødsler er vesensforskjellige fra de amerikanske. Men problemstillingen om mødre i arbeidslivet er ett av temaene som barnfrihet virvler opp, og som diskuteres nærmere i et senere kapittel (kapittel 6).

Lynnette Scavos sjefs antinatalistiske utsagn kan leses som en reaksjon på en pronatalistisk politikk. *Natal* kommer fra latin og betyr *det som gjelder fødselen*, og *pronatalisme* forstås her som viljen til å dyrke ideen om at alle ønsker seg eller burde ønske seg barn, og at det å leve uten barn er en situasjon som alle vil arbeide for å komme seg ut av (jf. Peck og Senderowitz 1974:1; se også Cain 2001:19). *Antinatalismen* er en reaksjon på pronatalistiske insentiver, som for eksempel skattefratrekk

for barnepass, kontantstøtte og barnetrygd. Videre er det reaksjoner på hverdagslige utsagn som «når du selv får barn». Antinatalisme er også reaksjoner på det barnesentrerte samfunnet, der en handler familiepakninger på butikken og ser familieprogrammer på TV, der aktiviteter ofte organiseres rundt barn, og der samtaler både hjemme og på jobb ofte dreier seg om barn – når begynte hun å gå? Når fikk hun den første tannen? Når sa hun sitt første ord? – Og senere alle bekymringssamtalene om tenåringsene (jf. Bartlett 1994:24).

Slike forestillinger om barnfrihet er imidlertid ikke noe eksklusivt for vår tid. I det gamle bondesamfunnet ble det sett som en stor synd å unndra seg barn, for barn ble sett som en Guds gave, og det å forhindre Guds gave, måtte være djevelens verk (Tillhagen 1983:127). Folkloristen Carl-Herman Tillhagen mener at det som fikk en kvinne til ikke å ville ha barn, kunne være redsel for fødselen og for å dø i barsel, engstelse for at en stor barneskare ville bety mye arbeid, eller minner fra en trøstesløs barndom. I folkediktingen finnes dette temaet debattert, for eksempel i eventyrene «Kvinnen som gjorde pakt med Fanden for å slippe å bli mor», «Kvinnen som tryllet bort de barn hun egentlig skulle ha født», og «De ufødte barna som anklager sin mor». Ofte handler disse eventyrene om kvinner som bestemmer seg for ikke å få barn, og som gjennomfører ulike rituelle preventive handlinger, som for eksempel å skjære meiene av en vogge eller å gå en til klok kone som stopper spedbarnsskrikene i en håndkvern. I eventyrene sørger de ufødte barna for at kvinnene som ikke ville føde dem, får tunge dødsleier, eller at de ikke får fred i graven. En annen variant er der hvor en venter *for lenge* med å få barn, som i eventyret om de tre venninnene som giftet seg samtidig, og som konkurrerte om hvem som kunne være lengst uten barn. Etter elleve år fikk de hvert sitt barn, men disse barna var sinnssyke – en straff for at mødrene hadde trosset skjebnen (Tillhagen 1983; se også af Klintberg 1987; 1990; 1995).

Det vanligste eventyret om kvinner som ikke vil ha barn, er det kristne legendeeventyret «Sin and Grace» (AT 755, Antti Aarnes og Stith Thompsens internasjonale eventyrkatalog) (Klintberg 1987:103). Motivet er en kvinne som gifter seg med en prest, men ved magi er hun blitt ufruktbar. Etter mange år ser presten at konen ikke har skygge, og han forstår at hun har forbrutt seg mot Guds vilje. Han kaster henne ut av huset, hun ender opp som tigger, og etter en tid viser hennes ufødte barn seg for henne, gjerne inne i en kirke. Barna kan være kledd som prester, og i en av variantene ser de «med stille bebreidende Miner (...) paa hende, (men) lidt efter lidt blev Minerne blidere og udtrykte en dyb Kjærlighed; i Jesu Navn tilsagde de Alle hende Syndernes Forladelse, og da hun havde

faaet den, sortnede det for hendes Öine, hun sank om og döde» (sitert i Klintberg 1987:113). Ifølge folkloristen Bengt af Klintberg har eventyret om barnløse kvinner vært fortalt over hele Europa.

Eventyrene er samlet inn på 18- og 1900-tallet og forteller noe om trosforestillinger, holdninger og et kulturelt tankegods som har vært levende i atskillige generasjoner før oss. En kan si at disse eventyrene tok til orde for en pronatalistisk tenkning. Pronatalismen har en tydelig kraft, den får bestemme dagsordenen og påvirke diskursene (jf. Campbell 1999). Pronatalismens kraft ser en også tydelig i feminismens utvikling. For de første feministene, i perioden 1840–1920, sto kampen om å kontrollere reproduktive funksjoner, men moderskapet ble av mange sett på det som gjorde kvinnene unikt forskjellige fra menn (Faux 1984:101–106; Helle-sund 2001; 2003). Også blant feminister på 1960-tallet og senere sto diskusjonen om moderskap sentralt. For mange var det, og er det fremdeles, viktig å arbeide for at det lar seg gjøre å kombinere lønnet arbeid med barn, og store deler av kvinnekampen og likestillingsdebattene dreide – og dreier seg fortsatt – om lengre fødselspermisjoner og arbeidsplasser som kan ivareta arbeidende mødre (se for eksempel Faux 1984:115). Feminismen fungerer på denne måten pronatalistisk. Kjønnskampen handler ikke om frihet til å velge bort barn, men om frihet til å kombinere barn og lønnet arbeid.

Problemstillinger

Heteroseksualitet tas for gitt, den er obligatorisk, og den gjenkjennes av kulturen, påpeker kjønnsforskeren Trine Annfelt (2007:99). Arnfinn Andersen hevder at normering av heteroseksualitet – heteronormering eller heteronormativitet – skapes gjennom praksiser som bygger sin virkelighet på idealiserte forestillinger om hva som er naturlig, og som på den måten gir grunnlag for å hevde en norm (Andersen 2003:65; Butler 1990). Heteroseksualiteten normeres gjennom diskurser og handlinger (Annfelt 2007). En normerende organisering av heteroseksualitet innebærer ifølge antropologen Lissa Nordin en ordning, støttet av blant annet institusjoner, lover og kulturelle forestillinger, som opprettholder en viss type heteroseksualitet som det normale og naturlige. Heteroseksualitet finnes dessuten i grader av premierte og aksepterte former (Nordin 2007:25). En viss type heteroseksuell praksis (at et par lever sammen med sine barn) synes å ha en høyere sosial aksept enn andre former for heteroseksuelle praksiser (for eksempel det at et par lever sammen uten barn).

Sammenhengen mellom å vente og føde barn og det å føle seg som «ekte» kvinner og menn synes sterk. En rekke kvinner går gjennom smer-

tefulle behandlinger, venting, håp og skuffelser for å virkeliggjøre moderskapet, som for flere ser ut til å konstituere en viktig del av kvinneligheten. Det kan synes som om det å ha barn definerer kvinnen og det kvinnelige, samtidig som det konstituerer et kjærlighetsforhold til en partner. Antropologen Tine Tjørnhøi-Thomsen viser i sin studie at ufrivillig barnløse i større grad forbinder infertilitet og ufrivillig barnløshet med tap av kjønnsidentitet (Tjørnhøi-Thomsen 1998:83; se også Lundin 1997). Disse mener at moderskap er den ultimate kilde til voksne kvinners identitet (jf. Gillis 1996:174), og det sier igjen noe om biologien og de reproduktive funksjonenes dominerende status i konstruksjonen av kjønn. Mange forstår barnfrihet som ufrivillig barnløshet og en mangel (jf. Vissing 2002), noe som kan ha sammenheng med at barnfrie ikke innfrir en kulturell forventning om at de fleste er forankret i ønsket om barn. Hvordan forstås så barnfrihet av de barnfrie selv?

Barnfrihet utfordrer sentrale kjernefamiliemodeller¹ og gjeldende heteronormer, og jeg har studert en liten gruppe barnfrie kvinner som argumenterer for at moderskap ikke er nødvendig i deres liv. I denne boken er jeg opptatt av hvordan barnfrihet oppfattes generelt, hvordan barnfrie selv forstår sine egne valg, og om barnfrihet har potensial til å utfordre en tradisjonell tenkning om kjønn. Her stilles følgende spørsmål: Hvilke forestillinger om barnfrihet meisles frem hos «vanlige folk» og i medier? Hva er motivasjonene bak et valg om et barnfritt liv? Hvordan mener de barnfrie selv at de blir oppfattet av sine omgivelser? Utfordrer det barnfrie livsvalget en konvensjonell forståelse av kjønn?

Forholdet mellom mor og barn blir tillagt stor betydning i vårt samfunn. Dette kommer til uttrykk på en rekke arenaer. Forholdet mellom far og barn er imidlertid ikke viet tilsvarende oppmerksomhet, til tross for blant annet utvidede pappapermisjoner og en nyansering av lovverket som regulerer samværsrett. Denne boken handler om barnfrihet generelt, og om barnfrie *kvinner* spesielt. Barnfrie menn finnes presentert i noen svært få studier (se for eksempel Lunneborg 1999) med utgangspunkt i amerikanske og britiske forhold. Barnfrie menn i Norge vil bli

1 Kjernefamilien (i sine mange former) er en av vår tids grunnpilarer, og den finnes i mange former: I *heteroseksuelle* kjernefamilier bor mor, far og barn sammen, mens det i *homoseksuelle* kjernefamilier er slik at mor, medmor og barn bor sammen, eventuelt far, medfar og barn (Folgerø 2001). Men kjernefamilier kan også bli til tokjernefamilier når foreldre skilles og danner nye familier eller eneforeldrefamilier (Bäck-Wiklund og Bergsten 1997:13; Bak 2003; Skuggevik 2006). En identifiserer også særbofamilier (Trost 2003), stefamilier (Sjöberg 2003), nettverksfamilier (Bäck-Wiklund og Johansson 2003), samt fosterfamilier (Höjer 2003).

presentert i en kommende avhandling (Hauglid u.u.), men menn og barnfrihet vil ikke bli berørt direkte i denne boken, bare gjennom kvinners fortellinger om deres menns forhold til barnfrihet.

Materialkategorier

Boken er skrevet med utgangspunkt i faget kulturvitenskap, der en er opptatt av å få frem individers kulturelle forestillinger, selvforståelser og levde liv. En kulturforsker går vanligvis tett på dem hun studerer, metodene er kvalitativt orienterte, og fremstillingene er empirinære. For å belyse problemstillingene har jeg benyttet meg av en rekke ulike materialkategorier. Jeg anser de kvalitative forskningsintervjuene som det viktigste materialet i denne studien. De andre materialkategoriene (spørrelister besvart av informanter for Norsk Etnologisk Gransking (NEG), internettsider og mediemateriale) fungerer som en nødvendig kontekst for intervjuene.

Intervjuer

Det var ingen enkel oppgave å finne informanter til dette prosjektet. Det kan ha sammenheng med at få aktivt definerer seg selv som barnfrie. Barnfrie i Norge er heller ikke medlemmer i barnfriorganisasjoner, slik tilfellet er med ufrivillig barnløse. I perioden 1999–2000 kom jeg likevel i kontakt med fire kvinner og intervjuet dem om deres barnfrie liv, om motivasjoner for å velge barnfrihet og reaksjoner fra omgivelsene på dette valget. Tre av kvinnene var jeg blitt oppmerksom på gjennom medieoppslag, og én kom jeg i kontakt med gjennom bekjente. En var i slutten av 30-årene, og tre var i 40-årene, og de hadde alle jobber innenfor academia og medier. Denne aldersgruppen er valgt ut fordi kvinnene er fra en generasjon der reproduksjonsassistanse har økt kraftig, noe som har forlenget den biologiske *deadlinen* for kvinner (jf. Hagestad og Call 2007:1346), hvilket synes å ha en innvirkning på presset om å føde barn.

I 2005 foretok jeg også intervjuer med kvinner som var unge voksne på 1960- og 1970-tallet, og som på intervjudispunktet var fra 59 år til midt i 70-årene. Kvinnene fikk jeg kontakt med etter at jeg hadde hatt en annonse i bladet *Vi over 60*. De hadde noe ulik bakgrunn yrkesmessig: To jobbet innenfor estetiske fag, én hadde vært ansatt i helsevesenet, én var lærer, og én hadde jobbet som kontoransatt. Jeg har valgt ut denne aldersgruppen fordi disse er blant de første som i større skala fikk tilgang til kvinnestyrt prevensjon, og som dermed ble gitt en helt ny mulighet til å styre barnproduksjonen.

De intervjuede kvinnene levde eller har levd i heteroseksuelle relasjoner. Denne avgrensingen er gjort med bakgrunn i at det største presset på barnfrie frem til nå gjelder kvinner som lever i heteroseksuelle forhold (Bartlett 1994:21). Det kan tenkes at presset mot kvinner som lever i lesbiske forhold eller alene, vil komme til å hardne til i årene fremover, men per i dag er likevel det største presset på kvinner i heteroseksuelle relasjoner. I intervjuene spurte jeg kvinnene om deres bakgrunn, hvilken type familie de er oppvokst i, hva de forstår med ordet *familie*, hvordan en selv forklarer at en ikke har barn, og hvordan omgivelsene (slektninger, kolleger, naboer og mer perifere bekjente) reagerer på det barnfrie valget. De eldre barnfrie kvinnene fikk også spørsmål om hvordan de oppfattet det å leve som barnfrie på 1960- og 1970-tallet, og om de som eldre kvinner opplever et «barnebarn-mas».

Det benyttes også et intervju (i kapittel 2) som er gjort i forbindelse med et tidligere prosjekt om ufrivillig barnløshet (Fjell 2003). Intervjuene i dette prosjektet er gjort med tidligere ufrivillig barnløse kvinner som har fått barn etter donasjonsbehandling og etter adopsjon. Siden det var i møte med disse informantene ideen om barnfrihetsprosjektet ble til, har jeg valgt å benytte ett av dem kort i begynnelsen av boken. Den siterte informanten var på intervjutidspunktet i midten av 30-årene, og dermed noe yngre enn barnfriinformantene, og hun levde i et heteroseksuelt forhold. Intervjuene med denne informantgruppen ble gjort i perioden 1999–2002.

Alle intervjuene er tatt opp på bånd og transkribert. Informantene har mottatt kopi av transkripsjonene for godkjenning. Informantene har signert et skjema for informert samtykke, basert på retningslinjer fra De nasjonale forskningsetiske komiteer (NESH 2007). Alle informantene er anonymisert i teksten på den måten at personnavn og stedsnavn er omgjort, og at intervjuene er skrevet ut i et normert bokmål. Prosjektet er innmeldt til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste.

Spørrelister fra Norsk Etnologisk Gransking

I tillegg til intervjuene har jeg brukt svar på spørrelister utgitt i regi av Norsk Etnologisk Gransking (NEG). Tradisjonsarkivet NEG ble grunnlagt i 1946 ved Norsk Folkemuseum. Formålet var å drive landsomfattende dokumentasjon av forhold knyttet til det gamle arbeidslivet. Forbildene var blant andre tradisjonsarkivene ved Nordiska Museet i Stockholm og Nationalmuseet i København. Fra 1970-årene av har dokumentasjonen vært fokusert på samtidens kultur og hverdagsliv. Dokumentasjonen innhentes ved hjelp av spørrelister til et nett av faste medarbeidere som skriver om sine erfaringer og vurderinger i samtiden (jf.

Hagström 2005:9). Den ene spørrelisten som er benyttet i denne undersøkelsen, ble utarbeidet i 1998 av NEG's stab (nr. 179 a og 179 b), «Å bli mor» og «Å bli far». Den andre er en særemneliste fra 2005 (nr. 50) «Om barnfrihet (frivillig barnløshet)». Denne har jeg selv utformet. I spørreliste 179 a, «Å bli mor» (besvart av kvinnelige informanter) og 179 b, «Å bli far» (besvart av mannlige informanter) har jeg konsentrert meg om de svarene som handler om tiden før fødselen, blant annet hvilke ønsker og forventninger informantene hadde til det å få barn, om ønsker og forventninger var i samsvar med partners ønsker og forventninger, og hvordan en stiller seg til familieplanlegging og assistert befruktning.² Listen «Om barnfrihet (frivillig barnløshet)» berører temaer som hva forstås med familie; hva en tror kan være grunnene til at noen velger å leve sine liv uten barn; om det ses som en egoistisk handling å velge bort barn; hvordan en forholder seg til lesbiske kvinner som ikke får barn; og om en tror at situasjonen for barnfrie er enklere eller vanskeligere i dag enn for noen tiår siden.³

Internettsider og øvrige medier

Det har også vært viktig å se på hva som finnes av organisasjoner for barnfrie, og hva som presenteres der. Slike organisasjoner eksisterer både i Storbritannia (Noack og Østby 1983:7) og på det amerikanske kontinentet. Noen av dem er lokalt baserte, det vil si at de tilbyr en sosial tilhørighet: Medlemmene kan treffe hverandre i helger og i ferier. De fleste er imidlertid globalt orienterte og Internett-baserte. Det finnes ikke Internettsider utviklet spesielt for barnfrie i Norge, men det finnes en verdensorganisasjon for barnfrie, der sidene er oversatt til diverse språk, deriblant til norsk (norsk.worldchildfree.org/hva_skjer.htm). Når organisasjonene presenterer seg på Internett, gis det en generell informasjon om det å være barnfri, litteratur om emnet og lignende. Eksempler på barnfriorganisasjoner som presenterer seg på nettet, er *Kidding Aside* (www.kiddingaside.net), *Childfree by Choice* (www.childfreeby-choice.com), *Happily Childfree* (www.overopinionated.com) og *No Kidding* (www.nokidding.net).

2 117 personer besvarte listen, av disse var 86 kvinner og 31 menn. Informantenes alder fordeler seg slik: født 1910–1919: 10 svar; født 1920–1929: 33 svar; født 1930–1939: 21 svar; født 1940–1949: 26 svar; født 1950–1959: 18 svar; født 1960–1969: 5 svar; født 1970–1979: 2 svar; og på to av de skriftlige svarene var det ikke påført fødselsår.

3 65 personer svarte på listen som ble sendt ut, av disse var 46 kvinner og 19 menn. Informantenes alder fordeler seg slik: født 1910–1919 (1 svar); født 1920–1929: 16 svar; født 1930–1939: 15 svar; født 1940–49: 14 svar; født 1950–1959: 14 svar; født 1960–1969: 4 svar; født 1970–1979: 1 svar.

Jeg har også i noen år fulgt med på noen av diskusjonsforaene på nettet om dette temaet. Det å følge forumdiskusjonene gav meg et viktig innsyn i barnfriproblematikken og var medvirkende til utviklingen av intervjuguidene. Nettstedet jeg har fulgt tettest, er www.childfree.net, et amerikansk nettsted hvor de fleste deltakerne opplyser at de er fra USA, men noen presenterer seg også som europeere. Diskusjonene på dette nettstedet dreier seg om livet som barnfrie og hvordan en på ulike måter kan forholde seg til frustrasjoner som oppstår i tilknytning til barnefamilier og et barnesentrert samfunn. Jeg har her opptrådt som *lurker*, det vil si en som ikke presenterer seg og deltar aktivt i debattene, men som kun leser innlegg. Jeg presenterer ikke materiale av typen direkte sitater fra forumet. Av hensyn til deltakere i synkron og asynkron chattegrupper er det forskningsetisk betenkelig å sitere direkte fra innlegg, for ved enkle søk på nicknavn kan det dannes profiler, og ved søk på sitatdelar kan disse ved noen tastetrykk spores. Dette er en problemstilling som jeg tidligere har adressert i artikkelen «Offentliggjort, men inte offentligt? Några tankar om bruket av Internetkällor» (Fjell 2005a).

Jeg har også fulgt mediedebatten omkring dette temaet i Norge, samt sett på oppslag i utenlandske aviser og magasiner. De norske oppslagene kommer stort sett fra storbyavisene, samt fra enkelte ukes- og måneds- magasiner. Oppslagene fra de utenlandske avisene er fra europeiske og amerikanske aviser. Oppslagene har jeg enten funnet ved å søke på Internett eller fått tilsendt fra kolleger som vet at jeg har forsket på temaet. Medieoppslagene har gitt meg innsyn i hvordan en velger å fremstille barnfrihet i Norge sammenlignet med i Europa og USA, og jeg kommer nærmere inn på dette i kapittel 3.

Fortelling

Da jeg gikk i gang med dette prosjektet, kommenterte en ufrivillig barnløs bekjent at jeg måtte være på vakt overfor hvordan de barnfrie kvinnene forklarte sin barnfrihet. I virkeligheten, sa hun, er dette ofte kvinner som har prøvd å få barn, men som har måttet gi opp, og som nå omforteller historien. Min bekjente har et poeng: Vi omformer alle vår egen historie for å gjøre biografiene våre mest mulig sammenhengende og sannsynlige. Folkloristen Anne Eriksen påpeker at fortellingen om ens eget liv må gjøres konsistent og kulturelt akseptabel. Det skjer ved at fortellingen blir logisk sammenhengende, eller ved at den stemmer overens med en ideologi eller et bestemt kulturelt mønster, og at minnene eller det en forteller om må innordnes disse kravene (Eriksen 1994:6). Minnet er i så måte plastisk. En 25 år gammel hendelse som den gangen

ble opplevd som negativ, kan noen tiår senere presenteres som noe helt annerledes, som noe veldig positivt som har bidradd til å utvikle en til et bedre menneske. Tiden omformer altså historiene, slik at de blir glattere og mer håndterbare. Tiden former alles historier, men det gjør også kravet om sammenheng og kravet om at fortellingen skal følge visse kulturelle *script*.

For meg har det verken vært mulig eller ønskelig å gå inn i dette prosjektet med det som utgangspunkt at informantene *egentlig* fremstiller seg som *barnfrie* fordi det er for smertefullt å si at en er *barnløs* eller ikke har lykkes med å finne en partner som en ønsker å få barn med. Mitt utgangspunkt er ikke at informantene lyver til meg. Men kravene om sammenheng og kulturelle *script* gjelder naturligvis også for fortellingene om barnfrihet, på samme måte som de gjelder for alle andre fortellinger. I likhet med andre transformerer barnfrie personer levd erfaring til fortellinger, og alles fortellingshandlinger er del av strategiske virksomheter, i tillegg til at disse naturligvis også har uforutsigbare elementer (jf. Skog 2002:16). I dette perspektivet blir det uvesentlig hvorvidt kvinnene er *autentisk barnfrie*.

Kort om kategorien barnfrie kvinner

Det finnes en rekke termer for kvinner som ikke har født barn, og som velger å leve sine liv uten barn. *Unmothered* (Albert 1966) er en slik term, som er en unøyaktig term fordi den også kan inkludere personer som er morløse (Veevers 1980:2). Demografer bruker *zero parity* (Veevers 1980), mens medisinerer snakker om *nullipara* (Noack og Østby 1983:11). Termene *childless* og *non-mother* (Morell 1994:21) impliserer at noe mangler. Dette er statistiske termer, og de er ikke nødvendigvis basert på individuelle erfaringer, men de kan likevel ha en innflytelse på hvordan det å leve uten barn kan oppleves.

Barnløs er også en term som impliserer at noe mangler (Ireland 1993). Selv om termen *barnløs* ofte brukes om både dem som ufrivillig og dem som frivillig lever uten barn, velger jeg her å la denne termen angå kun de som er ufrivillig barnløse, en gruppe som jeg ikke kommer til å diskutere nærmere i denne boken. Jeg velger å bruke termen *barnfri* (Cooper, Cumber og Hartner 1978:72), fordi betegnelsen innehar positive konnotasjoner og impliserer en positiv stillingtagen til situasjonen, hvilket korresponderer med informantenes egen uttalt positive holdning til det barnfrie livsvalget. Sosiologen Randi Gressgård påpeker at termen *barnfri* også har sine begrensninger, fordi den er en negasjon og sier noe om en frihet *fra* en ytre begrensning (personlig kommunikasjon). Jeg er enig

med Gressgård, men mangelen på en bedre term gjør at jeg likevel velger å benytte denne. Barnfri er en oversettelse av *childfree*, som er et nyord, første gang brukt i en artikkel i *Time* i 1972 som presenterte den nyopprettede organisasjonen National Organization for Non-Parents (NON). NON presenterte seg som en organisasjon som ville arbeide for det barnfrie ekteskapet og øke bevisstheten om ikke-foreldreskap, slik at det ikke bare skulle være et ord, men også et reelt valg (*Time* 3. juli 1972). Kategorien *barnfri* har altså eksistert siden 1970-tallet, men i dagligtalen er den først i de senere årene brukt i noen særlig grad.

Barnfrihet er altså ikke nødvendigvis et rasjonelt valg foretatt på et tidlig tidspunkt i livet. Jeg forholder meg til sosiologen Jean Veevers, som typologiserer barnfrie i *avvisere* og *utsettere* (1980:157 f.). Med *avvisere* forstås en gruppe som allerede før et samliv avviser et liv med barn. Bestemmelsen er gjort uavhengig av nåværende samliv og arbeidssituasjon, og samlivspartneren er enig i bestemmelsen. Med *utsettere* forstås en gruppe som foretar gradvise utsetninger av graviditet – samlivspartneren er ikke alltid interessert i barn – og for hvem en graviditet ville gjerne blitt akseptert dersom livssituasjonen (partner, arbeid, bosituasjon) var en annen. Jeg bruker altså betegnelsen *barnfri* om personer som bevisst har tatt et valg om å leve uten barn, og om de som lever barnfritt fordi «det bare ble sånn». Dette innbefatter ikke ufrivillig barnløse, som har ønsket og ønsker barn, men som av for eksempel medisinske årsaker ikke kan få. Det er imidlertid klart at det her finnes en gråsoner bestående av barnfrie som lever barnfritt fordi «det bare ble sånn», og barnløse som har ønsket seg barn, men som aldri har vært til utredning og prøvd assistert befruktning, og som også lever uten barn fordi «det bare ble sånn». Det levde livet lar seg aldri helt fange i kategorier, og noen vil derfor flyte mellom kategoriene barnfri og barnløs, alt etter når i livet disse blir intervjuet. Det at ikke alle informantuttalelser passer inn i forskerkategorier, er noe av utfordringen, men også gleden ved å gjøre kvalitativt orientert forskning.

Barnfrie kvinner har vært og er fremdeles en liten gruppe, men en vet ennå ikke helt omfanget av denne gruppen. Statistiske undersøkelser av norske og internasjonale forhold er gjort, men ingen av dem skiller mellom *barnfrie* og *barnløse*. Selv om fødemønsteret varierer i tid og rom, kan en si at det for hundre år siden var færre kvinner i Norge som fikk mange barn, mens det i dag er flere kvinner som får færre barn. I de vestlige industrilandene inntraff en sterk svikt i fødselstallene som følge av at depresjonen og verdenskrigene førte til færre inngåtte ekteskap i 1920–40-årene, vi fikk en ny fødselsboom frem mot 1960-tallet, og atter en svikt i fødselstallene da kvinnestyrte prevensjonsmidler ble

lettere tilgjengelige på 1970-tallet. Forhold som påvirker svikt i fødselstall i denne perioden, er at giftermålsalderen øker, at det skjer endringer i synet på barnets status i familien etter innføringen av (kvinnestyrt) prevensjonsmidler, at det utvikles nye forventninger til selvrealisering (Hagestad og Call 2007; Dyrvik 1981; Blom 1980; Jensen 2003 a; se også Rosenbeck 1992; Melby 1999), og at synet på abort blir mer liberalt frem mot abortloven som kom i 1979 (Noack 2006:25). Det finnes flere undersøkelser som viser det samlede antallet barnløse og barnfrie. Statistisk sentralbyrå melder i 2008 at 12 % av kvinnene og 20,5 % av mennene er barnløse blant de som var 45 år i 2007 (SSB 2008). Det er imidlertid ikke klart hvor stor andelen av barnfrie er i disse gruppene. Det finnes noen samtidsundersøkelser der en kan tolke inn et skille mellom barnløse og barnfrie kvinner. To undersøkelser fra 1980- og 1990-tallet antyder at gruppen av barnfrie kan involvere cirka 8 % av fødedyktige kvinner, men siden informantene i disse undersøkelsene ikke eksplisitt er spurt om hvorvidt de er barnfrie eller barnløse, er størrelsen på barnfriegruppen usikker (Sundby og Lund 1989; Sundby og Schei 1996; Jensen 2003 b)⁴.

Ifølge sosiologen Ann-Magritt Jensen anslås barnemankoen i Europa til 2 millioner årlig (Jensen 2003 c:198), og et viktig spørsmål er så om gruppen av personer som ikke ønsker barn, er økende. En undersøkelse utført av sosiologene Torkild Lyngstad og Turid Noack antyder at gruppen av personer som ikke ønsker barn, holder seg stabil. De har spurt yngre personer om de planlegger barn i sine liv, og selv om det er vanskelig å forutsi fremtiden, rapporterer de fleste at de forventer å få barn (Lyngstad og Noack 2005:125). Ifølge Lyngstad og Noack kan en altså se

4 En studie utført av Sundby og Lund (1989) i 1984–1985 fant at av 403 informanter født mellom 1944–1949, hadde 92,5 % vært gravide, og 89,8 % hadde født levende barn. Barnløse og barnfrie utgjorde altså 10,2 %. En studie utført av Sundby og Schei (1996) i 1992–1993 fant at av 4034 informanter født 1950–1952, hadde 89,1 % født ett eller flere barn, mens 10,9 % aldri hadde født. Av den sistnevnte gruppen rapporterte 2,6 % at de anså seg for å være ufrivillig barnløse. Dermed gjenstår 8,3 % som lever uten barn uten å definere seg som ufrivillig barnløse. Disse kan tolkes som barnfrie, enten som et resultat av et valg gjort av et par eller at en ikke lever i et forhold. I sosiologen An-Magritt Jensen artikkel «Partners and parents in Europe. A gender divide» (2003 b) vises det til statistikk fra europeiske land der respondentene har svart på spørsmål om hvor viktig barn er. Svaralternativene er «essential», «very important», «important», «not very important», «not at all important» og «don't know». Her antyder svarprosenten på svaralternativene «not very important» og «not at all important» hvor stor gruppen av barnfrie er. Se Jensen 2003 b:148 for en oversikt over hvor mange prosent i ulike nasjoner som svarer at det å få barn er «not very important».

for seg at det blir færre personer uten barn fremover, og de påpeker også at den økningen en har sett i barnløshet og barnfrihet blant kvinner, er av en beskjeden art (Lyngstad og Noack 2005:130). I gruppen av personer som ikke har barn, finner vi både de som ikke *vil* og de som ikke *kan* få barn (Noack 2006:32). Samtidig melder Statistisk sentralbyrå at andelen av personer uten barn har økt med 3 % for kvinner og 7,2 % for menn fra 1990 til 2007 (SSB 2008).

Et kjennetegn ved kvinner som lever uten barn i Norge, er at de har lang utdanning (jf. Ravn 2005:31; Skrede og Rønsen 2006; se også Ireland 1993:160). Kvinner uten høyere utdanning får flest barn, men noen grupper med lang utdanning (sykepleiere, lærere) får like mange barn som kvinner uten høyere utdanning (Lappegård 2006:61; Lappegård 2001). Innenfor karriererykene er det leger som får flest barn, noe som forklares med at legeryrket er høyt lønnet, og at jobbsikkerheten er stor. Kvinner med utdanning innen humanistiske og estetiske fag (musikere, skuespillere, artister) og samfunnsfag (for eksempel journalister) får barn senere i livet enn gjennomsnittet. Sosiologen Trude Lappegård ser dette i sammenheng med at de sistnevnte yrkesgruppene oftere har en løsere tilknytning til arbeidslivet, med de konsekvenser det får for økonomisk usikkerhet, opparbeiding av pensjonsrettigheter og rett til permisjoner og sykedager. Også innenfor ingeniørfagene, samt i administrasjon og økonomi, ser en den samme tendensen, og dette forklarer Lappegård med at kvinner som velger slike yrker, gjerne er mindre familieorienterte i utgangspunktet (Lappegård 2006:61–62; Lappegård 2001). Det gir mening at yrkesgrupper med en løs tilknytning til arbeidslivet velger bort barn. Men at barnfrie kvinner som jobber innen ingeniørfag, administrasjon og økonomi, skal være mindre familieorienterte, innebærer en psykologisering av et livsvalg, og dette er en problemstilling som jeg ikke har ambisjoner om å forfølge og diskutere.

Noen studier viser at det ikke er noen sammenheng mellom utdanning og ufrivillig barnløshet, men at det hos kvinner er en sammenheng mellom høyere utdanning og barnfrihet (jf. Veevers 1980:15; Noack og Østby 1983:7). I Norge medfører dette riktighet, men i naboland som Sverige og Finland er det omvendt. Dette betyr at kvinner som lever uten barn, finnes blant både de med lang og de med kortere utdanning. Videre påpeker sosiologen Carolyn Morell at de fleste av hennes barnfrie informanter identifiserte sin bakgrunn som arbeiderklasse, og at de så barnfrihet som en mulighet til sosial mobilitet (Morell 1994:19). I intervju materialet som ligger til grunn for denne undersøkelsen, har hele gruppen i 40-årsalderen lengre utdanning, mens bildet for gruppen i 60-årsalderen er mer heterogent: Noen har lengre utdanning og noen ikke.

I Norge er det videre funnet en korrelasjon mellom det å leve uten barn og valg av bosted. Det er en tendens til at de som lever uten barn, bosetter seg i urbane strøk (Noack og Østby 1983).

Et økende underskudd på barn

At et lands fertilitet er høy, har innvirkning på hvordan barnfrie møtes. I samfunn der velferdsgodene er mange, samfunnet er sekulært og kvinner er økonomisk uavhengige, slik som situasjonen er for eksempel i Norge, forventes flere fødsler utenom ekteskapet og flere fødsler totalt (jf. Douglass 2005; Jensen 2003 b). Likevel er situasjonen i dag slik at de færreste europeiske land reproducerer seg selv: Det er et økende underskudd på barn i Europa med unntak av noen svært få land (Jensen 2003 b:152). I velferdsstaten er det mindre behov for å få barn som skal sikre ens egen alderdom. Stor nedgang i barnedødelighet fører også til en nedgang i behovet for å føde mange barn. Det er også generelt stor toleranse for prevensjon og abort. Men velferdsstat, lav barnedødelighet og tilgang til prevensjon og abort har eksistert i mange tiår, så dette forklarer ikke i sin helhet de seneste årenes fallende fertilitetsrater (Gislason 2005:28). En må også trekke inn utdanningsrevolusjonen, som antas å ha hatt en virkning på forestillingen om selvfølelse og hvilke håp og ideer en har for fremtiden, og at selvrealisering og livsutfoldelse settes høyt (Lappegård 2000). Det er generelt en klar sammenheng mellom sjenerøse statlige støtteordninger og fertilitet, noe som betyr at europeiske land med svake støtteordninger ikke kan forvente økt fertilitet (Uunk et al. 2005). I en studie av hva som påvirker fertilitet i EU, skilles det mellom land med tradisjonelle kjønnsrollemønstre og lav grad av institusjonell støtte (for eksempel Østerrike, Tyskland, Hellas, Italia og Portugal); land med moderne kjønnsrollemønstre og lav grad av institusjonelle støtteordninger (for eksempel Irland, Nederland, Spania og Storbritannia); og land med moderne kjønnsrollemønstre og høy grad av institusjonell støtteordninger (Belgia, Danmark, Finland og Frankrike) (Uunk et al. 2005). Studien viser at det fødes færre barn i land med tradisjonelle familiestrukturer og dårlige økonomiske støtteordninger (for eksempel Italia) og flere barn i land med gode støtteordninger og forventninger om at kvinner skal ut i arbeid etter barnefødsler (for eksempel Skandinavia) (se også Jensen 2003 c). Ifølge samfunnsøkonomene Ines Hardoy og Pål Schøne scorer de nordiske landene høyt på de fleste indikatorer på familievennlige velferdsordninger (Hardoy og Schøne 2008:3). Utsettelse eller avvísning av moderskapet kan altså være knyttet til økonomiske endringer (større grad av høyere utdanning, økonomisk uavhengighet

og politisk makt) og kulturelle endringer (post-materialistiske verdier som slår ut i mer individualistiske holdninger som understreker selvutvikling og jeg-orientering) (Uunk et al. 2005; Lyngstad og Noack 2005; Inglehart 1990). Det er altså ikke kun et verdiskifte som får betydning for hvordan en tenker om familie, dette må ses i sammenheng med hvilke støtteordninger et land tilbyr sine innbyggere.

Det er videre gjort studier på hva som får innvirkning på hvorvidt kvinner går ut i arbeid etter første fødsel. I en studie fra EU finner en at dette avhenger av institusjonelle faktorer (støtteordninger, skoletider) og økonomiske faktorer (hvorvidt familien er avhengig av to inntekter). I land der det er gode offentlige støtteordninger, er flere kvinner i arbeid etter første fødsel fordi staten legger til rette for det. I land med lavere økonomisk velferd er det også flere kvinner i arbeid etter første fødsel, men da fordi familien er avhengig av to inntekter. Når likestilling settes høyt, øker det sjansen for at kvinnen går ut i arbeid etter første fødsel, men det endrer ikke den sterke rollen institusjonelle insentiver (støtteordninger) har (Uunk et al. 2005).

Fertilitet i Norge og Europa

Norge ligger høyt oppe på de europeiske fertilitetsstatistikkene sammen med de andre nordeuropeiske landene. De siste 15 årene har fruktbarhetstallet ligget stabilt i Norge, på 1,8–1,9 barn per kvinne, men dette er likevel under reproduksjonsnivået, som ligger på i underkant av 2,1 barn per kvinne (Lappegård 2006:1; Skrede og Rønsen 2006; Skrede 2005; Douglass et al. 2005:4; Brunborg 2006)⁵. Det er flere årsaker til at Norge ligger i tetgruppen.

Støtteordningene spiller sannsynligvis en sentral rolle for å opprettholde de høye fødselstallene (se for eksempel Ravn 2005). Landet har per 2008 44 ukers foreldrepermisjon med 100 % lønn (eller 54 ukers foreldrepermisjon med 80 % lønn); 6 ukers permisjon forbeholdt far; kontantstøtte til de som er hjemme med barn mellom 1 og 3 år (maksimum kr 76 000 per barn); tidskontoavtaler for foreldrepar som vil kombinere barnepass med kortere arbeidsdager; barnetrygd til barnet er fylt 18 år (kr 197 880 per barn, samt eventuelle tillegg som finnmarkstillegg, svalbardtillegg, småbarnstillegg til enslig forsørger og utvidet barnetrygd til enslig forsørger); økt foreldrefradrag dersom en har

⁵ Fruktbarhetstallet viser ikke antall barn kvinner har i gjennomsnitt, det er et hypotetisk mål på hvor mange barn hver kvinne i fødedyktig alder vil føde fremover forutsatt dagens fødemønster (Lyngstad og Noack 2005:122).

mer enn ett barn; og gratis legehjelp til barnet er fylt 7 år. Regjeringen arbeider også kontinuerlig for å skaffe barnehageplasser til alle som ønsker et slikt tilbud. Denne politikken styrker sannsynligvis den enkeltes vilje til å gå i gang med et svangerskap, og den opprettholder forventningen om at en skal fortsette å jobbe etter at barna er kommet, slik at hverdagen blir en kombinasjon av barneomsorg og yrkesdeltakelse. I 2007 lanserte NAV en video som skal trekke arbeidskraft fra europeiske land til Norge, og også her er oppmerksomheten rettet vel så mye mot de gode velferdsordningene som mot høy lønn og fin natur (Holsen 2007). Selv om velferdsvilkårene i Norge er gode, har den norske velferdsstaten blitt oppfattet som kjønnskonservativ fordi den støtter relasjonen mellom mor og barn i større grad enn kvinners uavhengighet. Kritikere hevder at den norske familiepolitikken ikke utfordrer en tradisjonell familiestruktur og skaper en slags *likestilling light* (Lappegård 2006:30).

Å kombinere barn og jobb er ikke like vanlig i de søreuropeiske eller de østeuropeiske landene. Her er det flere som gir opp en jobbkarriere når barna kommer, fordi det økonomiske sikkerhetsnettet ikke finnes på samme måte som i de nordeuropeiske landene (se for eksempel Adler 2003). Det blir et spørsmål om *enten* jobb *eller* barn, og derfor er det også *flere* barnfrie kvinner her (jf. Brunborg 2006). Frankrike er et interessant unntak i denne delen av Europa. Her foregår det akkurat nå en pronatalistisk politikk, og dette er del av en stor diskusjon i Europa om fallende fødselsrater som undergraver nasjonaløkonomier og sosial stabilitet i et aldrende Europa (Moore 2006; se også Douglass et al. 2005:8). Det franske skolesystemet gjør det enklere å ha barn. Førskolen (*mater-nelle*) er obligatorisk fra barnet er 3 år gammelt, den er statlig og gratis og har åpent fra kl. 7 til kl. 18. Den franske staten bidrar også med økonomiske støtteordninger som barnetrygd og familietrygd. En ny lov gir bedre svangerskapsordninger, økte skatteletter og andre insentiver til familier som får et tredje barn. Frankrike har derfor flere likhetspunkter med de nordiske landene.

På Island er fertiliteten høyere enn i Frankrike. En studie viser at offentlige støtteordninger til foreldre har stor betydning for økte fødsels-tall (Gislason 2005). Island kunne i 2005 skilte med 2,05 barn per kvinne, og er dermed som nevnt ett av svært få land i Europa som reproducerer seg selv. Island har også arbeidet for å ansvarliggjøre barnefedre. I en lov av 2000 ble permisjonen økt fra 6 til 9 måneder, der 3 måneder er satt av til mor, 3 måneder er forbeholdt far, og 3 måneder fordeles valgfritt. 90 % av fedrene benytter seg av permisjonstilbudet, og dette får konsekvenser på arbeidsmarkedet i form av økt likestilling (Gislason 2005).

I land med svært lav fertilitet, som for eksempel Italia, med 1,2 fødsler per kvinne, prøver en nå med enkelttiltak. I Italia ble det vedtatt en «babybonuslov», som tilbød 1000 Euro til den som fødte eller adopterte barn nummer to i en gitt toårsperiode (Krause og Marchesi 2007:353). Selv paven er i juletalet 2006 sitert på følgende: «Europas problem – at man ikke lenger synes å ville få barn lenger – gjennomtrenger min sjel. For utlendinger må Europa virke trett, som om kontinentet ønsker å forsvinne ut av historien» (Skjævesland 2007). At Europa skrumpet inn, er også fremhevet av demografer, som spår at dersom trenden fra 1960-tallet fortsetter, vil i 2050 kun 5 % av verdens befolkning være europeere, mot 7,2 % i dag (Shorto 2008). I Tyskland, som også kommer langt ned på fertilitetsstatistikken, er barnfrihet og problemet med en aldrende befolkning blitt en storpolitisk sak. Tyskerne er bekymret for hvem som skal ta seg av den økende gruppen eldre, og hvem som skal betale pensjonsutbetalingene dersom færre og færre får barn. *Der Spiegel*'s forside i mars 2006 har overskriften: «Jeder für sich. Wie der Kindermangel eine Gesellschaft von Egoisten schafft» («Hver har nok med seg. Hvordan barnemangelen skaper et samfunn av egoister») (*Der Spiegel* 2006 a). Magasinets hovedartikkel den uken handlet om de fallende fødselsratene i Tyskland og hvordan det for første gang i landets historie om kort tid vil være færre barn enn eldre. Uken etter hadde *Der Spiegel* et oppslag om at barnløse bør motta lavere pensjon eller måtte betale mer skatt, fordi de ikke bidrar til fellesskapet på samme måte som de som føder barn (*Der Spiegel* 2006 b) (www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,406227,00.html). Samtidig pågikk blogging i *Der Spiegel* med overskriften «Sterben die Deutschen aus?» («Dør tyskerne ut?») (*Der Spiegel* 2006 c) (forum.spiegel.de/showthread.php?t=356).

Slike spørsmål stiller en seg også i Hellas. Hellas har en av de laveste fødselsratene i EU med 1,4 barn per kvinne på 1990-tallet, samtidig som det er lav bruk av oral prevensjon (P-piller) og hvor halvparten av graviditetene ender i provosert abort (Paxson 2004). I det greske parlamentet ble det uttalt at det demografiske problemet kan være en fare for den nasjonale uavhengigheten og den territoriale integriteten. Andre har uttalt at de ser de lave fødselstallene som en trussel mot den greske nasjonen og det greske folk (Paxson 2004:160, 162).

Om de følgende kapitlene

Kapittel 2, «Barn er det som gjelder», hvor materialet er svar på NEG-lister, fokuserer på hvordan det å få barn fremstilles som svært selvfølgelig og naturlig, og hvordan foreldreskap generelt og moderskap spesielt veves sammen med normalitet. Det skjer en idealisering av reproduksjon, og kapittelet peker frem mot senere diskusjoner om i hvilken grad idealisering fører til avviksproduksjon. Kapittel 3, «Barnfrihet i medier og på nett», tar opp hvordan barnfrihet fremstilles i den norske medieoffentligheten sammenlignet med i deler av den europeiske og amerikanske. Det kommer her frem at det er forskjeller i måten barnfriproblematikken presenteres på i Norge versus andre land. Kapittelet søker å gi noen svar på hva forskjellene beror på, og det antydes at det relativt lave antallet barnfrie i Norge, et fravær av interessegrupper og gjerne også lite refleksjon rundt barnfri som en identitetskategori farger medieoffentlighetens presentasjoner av temaet. Kapitlene 2 og 3 er ment å skulle fungere som en kontekst for de neste kapitlene. I kapitlene 4–6 er hovedmaterialet kvalitative intervjuer, og det kan være vanskelig helt å forstå de barnfries utsagn uten kunnskap om den sammenhengen de ytres innenfor. Kapittel 4, «Kvinner som valgte barnfrihet på 1960- og 1970-tallet», diskuterer hvordan kvinner som var unge voksne for 30–40 år siden, fremstiller det barnfrie livet i en tid da en i større skala fikk tilgang til kvinnestyrt prevensjon. Det kommer frem at flere av de eldste kvinnene ikke opplevde «moderskapsmas», slik de yngre kvinnene forteller om. Men så snart de eldste kvinnene uttalte at det å leve uten barn var en *villet* handling, noe de hadde ønsket seg og planlagt for, blir det noe mer problematisk for omgivelsene å akseptere. I kapittel 5, «Barnfrie kvinner på 2000-tallet», forteller kvinner i 40-årene om hvordan de opplever å være barnfrie i dagens Norge, og hvordan omgivelsene reagerer på deres barnfrie liv. Nå er situasjonen en noe annen enn 30–40 år tidligere, mulighetene for å få hjelp til å reprodusere seg er langt større, og barn forstås mer som prosjekter som par konstituerer seg gjennom. Her kommer det frem at barnfrie i varierende grad må forklare sitt livsvalg for andre. Det kan se ut til at den nye reproduksjonsteknologiens økte muligheter for å unnfange barn og barnets nye status har skjøvet barnfrie kvinner enda lenger ut i utkanten av kjernefamilieidealet, ut i heteronormativitetens periferi. I kapittel 6 tas det opp hvorvidt de barnfrie «slår tilbake» mot den kritikken de i de senere år har blitt møtt med. Her diskuteres først hvilke forestillinger barnfrie kvinner har om det å få barn og om biologi, og her viser det seg at de barnfrie ikke representerer en alternativ diskurs. I likhet med flertallet av informantene i kapittel 2 mener de barnfrie kvinnene

at fødsler og barn er det mest naturlige, et valg som «gjennomsnittkvinner» gjerne tar. I og med slike utsagn identifiserer de barnfrie seg bort fra avvikerrollen og inkluderer seg selv i normaliteten. I kapitlet tas videre opp hvilke tanker de gjør seg om det å kombinere barn og lønnet arbeid, og her ekskluderer informantene seg fra normaliteten ved å stille spørsmål ved det frigjørende i at mange utarbeidende kvinner lever under harde vilkår, dradd mellom barn, menn og jobb. Med slike spørsmål åpner de barnfrie opp for å problematisere hvorvidt kvinner av i dag skal velge enten barn eller et yrkesaktivt liv. De barnfrie kvinnene opererer her med ulike forståelser av kjønnsetferd: Det er det naturligste i verden at kvinner får barn, men for en selv som kvinne er det mest naturlige ikke å få barn. Kjønnskomplementaritet opprettholdes og sementeres, parallelt med at forestillinger om kjønn utfordres. En sammenfatning av diskusjonene skjer i kapittel 7, «Forhandlinger om normalitet».

Kapittel 2

Barn er det som gjelder

Sterke forestillinger om biologiske klokker

«Hvorfor har ikke du barn?» er et spørsmål som gjerne stilles til de som ikke har. Barnløse og barnfrie stilles til ansvar for sine valg og må forklare seg i familien, på jobben og ellers i mer perifere kretser. «Hvorfor har du barn?» er et utenkelig spørsmål som nesten aldri stilles til noen, med mindre barnets foreldre har stelt seg riktig dårlig, mens spørsmålet «Hvorfor har du *så mange* barn?» kan stilles til en som har overskredet grensen for hva som anses for å være et passende antall. Både det barnfrie og det barnetette valget provoserer og anses som unormalt. Det at normalantallet (2–4 barn) sjelden problematiseres, sier noe om at foreldreskap ses som det naturlige (jf. Bartlett 1994:xi). Det eksisterer et kulturelt imperativ om å få barn (Ravn og Sørensen 2007), og barn synes å være noe en har en *rett* til å prøve å få til (jf. for eksempel WHO).

Fordi det å ha barn anses å være naturlig og normalt, er det i de senere tiår vokst frem et stort marked som skal dekke ufrivillig barnløses behov. I Norge har klinikkene frem til 2008 tilbudt sine tjenester kun til par som lever sammen i heteroseksuelle relasjoner (St.meld. 25:12), og lesbiske kvinner og enslige har vært ansett for å være ikke-aksepterte kategorier mødre. I juni 2008 ble det flertall i Lagtinget for Ekteskapsloven, som også innbefatter assistert befruktning til gifte, lesbiske kvinner.¹ I

¹ Ekteskapsloven ble vedtatt i Lagtinget 17. juni 2008. Loven i sin helhet ble vedtatt med 26 mot 14 stemmer. Delen om assistert befruktning til gifte lesbiske var et av temaene i loven som førte til mest diskusjon. Denne delen ble vedtatt med 23 mot 17 stemmer. Loven gir helsepersonell anledning til å reservere seg mot å bistå ved assistert befruktning.

flere land er assistert befruktning til homoseksuelle et politisk høyaktuelt tema, men kun et fåtall av klinikkene tar denne problemstillingen opp på sine internettsider. Den danske klinikken Stork, som har en rekke norske kunder, tilbyr inseminering av kvinner «uanset race, etnisk og religiøs baggrund samt seksuell orientering» (www.insemination.nu/). Homoseksuelles ønske om barn understøttes også av den store NOVA-undersøkelsen *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*, der det fremgår at 77 % av de spurte kvinnene og 70 % av mennene mente at lesbiske og homofile bør ha rett til inseminasjon ved norske sykehus. Andelen som kunne tenke seg å benytte denne retten nå eller senere, er dog noe lavere (Hegna, Kristiansen og Moseng 1999:223–224). Dagens mange behandlingsformer for assistert befruktning for heteroseksuelle og homoseksuelle understreker hvor viktig foreldreskapet er (jf. Morell 1994:10) og er med på å skape sterke kulturelle forestillinger om biologiske klokker og det at kroppen nærmest *krever* et svangerskap. Den nye reproduksjonsteknologien gir nye grupper muligheter til å virkeliggjøre drømmen om barn, men opprettholder et tradisjonelt familieforsyn, samt medfører et økt press på par som lever uten barn (jf. Hanmer 1993:232).

I dette kapittelet ser vi nærmere på hvilke måter foreldreskap og normalitet veves sammen til å bli en naturlig enhet på. Hovedmaterialet som er benyttet i dette kapittelet, er svarene fra de to nevnte spørrelistene fra NEG.

Barn gir mening til livet

I min tidligere forskning, der jeg intervjuet personer som hadde fått barn gjennom assistert befruktning eller adopsjon, snakket informantene mye om hvorfor det var så viktig å få barn, og hva som var vanskelig med livet uten barn. Noen av kvinnene som ikke kunne få egenfødte barn, og som hadde adoptert, sa at de følte at noe manglet i livene deres uten barn, og at de ikke hadde klart å leve uten. Men samtidig poengterte de at dette ikke var den eneste måten å leve på, og at andre naturligvis måtte få velge selv. For dem selv var barn imidlertid selve meningen med livet, og det ville ha vært fattigere uten. En kvinne som hadde vært barnløs i mange år, men som hadde fått to barn ved hjelp av assistert befruktning, sa:

Jeg er født som kvinne, jeg har en kropp som kan bære frem barn. Det er en viktig del av livet, synes jeg. Så er det omsorgsbiten. At du har omsorg for barn som skal komme etter deg, og akkurat det genetiske der synes jeg ikke

er så viktig. Men ... at du bidrar til å få frem nye mennesker. Og du får gleden av å følge et menneske fra det er født og se utviklingen oppover og se det bli voksent. Det tror jeg bidrar til å utvikle en som menneske også. Det er gleden ved å kunne gi barn et trygt hjem og god oppvekst. (...) Det er mye biologi og det er mye sosialt. (Int. D7:1)

Disse unge barnløse kvinnene viste alle en forståelse for det barnfrie valget, men de gjorde det samtidig klart at det ikke var noe de selv kunne ha levd vel med. Denne langt fra ukjente holdningen fikk meg, som nevnt i forordet, til å undres over hvorfor det forholder seg slik, og formet slik startskuddet for dette prosjektet om barnfrihet. Det første jeg ville finne ut om, var hvordan forestillingen om barn som noe naturlig og nødvendig kom til uttrykk. Jeg mente at NEG-medarbeideres svar på en spørreliste om det å bli foreldre var et godt sted å begynne.

Naturliggjøring og normalisering av det å få barn

Det selvfølgelig rundt det å få barn ser en i svarene i Norsk Etnologisk Granskning sine spørrelister om det å bli mor og far (NEG-liste 198 a og 198 b). Her er de fleste foreldre, og svarene bærer preg av det. Ofte begynner en i spørrelistene med å beskrive at en *alltid* har ønsket seg barn, mange barn, og fortsetter med å si at både egne foreldre og svigerforeldre jo ville ha så mange barnebarn som mulig. En mann i 70-årene skriver at hans foreldre og svigerforeldre nærmest var «høytidelig forventningsfulle» da de fikk vite at det skulle komme et barn (M1928, 33717).² En kvinne i 70-årene skriver at hennes lykkeligste øyeblikk var da hun holdt sitt nyfødte, velskapt barn i armene. Denne kvinnen hadde lenge ønsket seg barn: «Helt fra tenårene gikk jeg med forventninger om en gang å få barn, og jeg kan huske jeg et par ganger gikk fra butikken med et brød under blusen for å få en følelse av hvordan det var å bære en baby under brystet» (K1923, 33732). En annen kvinne mener at det er *naturlig* at barna kommer etter at en gifter seg (K1930, 33697). Denne kvinnen har ikke selv fått barnebarn og mener at det «egentlig er dårlig gjort» at dette ønsket ikke er gått i oppfyllelse.

En eldre bonde skriver at det ville være meningsløst å leve uten barn når en hadde en gård som skulle overtas av neste generasjon (M1912,

² Informasjonen om de som svarer på NEG-listene, er begrenset. Referansen «M1928, 33717» viser at dette er en mann, født i 1928. 33717 er denne medarbeiderens nummer, som vil være det samme på alle lister han besvarer. Medarbeiderne gir også opplysninger om bosted og yrke. Av anonymitetshensyn har jeg valgt ikke å ha med denne informasjonen.

33771). Blods-kontinuitet var viktig også for den tidligere kjøpmannen i 70-årene, som sier: «Etter min oppdragelse var det min plikt å fortsette slekten. At jeg måtte ta hensyn til det ved valg av kone, ble også sterkt fremholdt» (M1926, 33770). Men dette er slett ingen tenkemåte som en kun finner hos eldre mennesker. En mann i 40-årene skriver:

Å få barn har stått for meg som noe av hovedpoenget med vår opptreden her på jorden. «Slekt skal følge slekters gang». (...) Viktigere for meg å få barn enn en partner – men en partner er nå en gang et uunnværlig virkemiddel for å oppnå et slikt resultat!

(M1956, 33724)

Noen ordlegger seg mye enklere. En sier kort og godt at resultatet av et godt ekteskap er barn (M1914, 33715), at et liv uten barn ville bli veldig selvcentrert og gi svært lite, og at det ville bli et veldig egoistisk liv (K1949, 33797). Det fremholdes at de fleste «vel ønsker å bli mor» (K1942, 33675).

Mer *naturliggjort* og *normalisert* kan neppe ønsket om barn gjøres. Det ligger makt i å definere noe som selvsagt; det som faller utenfor, oppfattes ikke som naturlig og normalt, og ses kanskje som noe umoralsk (jf. Nordin 2007:29). Informantene kan her sies å benytte seg av eksisterende moderskapsdiskurser, men også å være medskapere av disse. Sosiologen Anne Lise Ellingsæter definerer moderskapsdiskurser som samfunnets normative metaspråk om mødre (Ellingsæter 2005:373). Ifølge Ellingsæter former beskrivelser av og metaforer om mødres praksiser dette metaspråket som igjen peker i retning av hva som er normalt og ønskelig, og hva som ikke er det (ibid.). Metaspråket om mødre peker på grensene for hva som er ønskelige praksiser, og er i neste omgang med på å sementere de samme praksisene. Dette betyr ikke at metaspråk om mødre er noe uforanderlig, men det er snakk om seige strukturer som ikke endres før etter lang tid og mange forhandlinger.

For NEG-informantene blir barn et uttrykk for det gode liv og det riktige liv.³ En særskilt form for heteronormativitet, det at et par får barn, og

3 Informantene setter imidlertid ikke nødvendigvis likhetstegn mellom *å ha barn* og *å være en familie*. NEG-materialet viser ingen konsensus om dette temaet: Flere enslige (uten barn) omtaler seg selv som små familier. En skriver at han er så moderne at han kaller alle husstander for familier. Flere mener at et par godt kan ses som en familie, en liten familie. Andre mener at et gift par kan ses som en familie, men ikke et samboerpar, eller et par som har holdt sammen *lenge*, kan ses som en familie, men ikke et par som har vært sammen i kort tid. Noen kaller et par for en *avkortet familie* og en «ikke hel» familie. En skriver at et barnløst par kan kalles for en familie (de ønsker nå tross alt barn, men kan ikke få), mens et par som har valgt bort barn, altså et barnfritt par, *ikke* kan kalles for en familie. Variasjonen er altså stor.

at barna vokser opp i kjernefamilier, synes å ha forrang for andre måter å leve heteroseksuelt på, for eksempel at et par lever sammen uten barn (jf. Nordin 2007). Den særskilte formen for heteronormativitet reproducerer en *riktigere* form for heteroseksualitet, og den peker også på at kvinner hierarkiseres på bakgrunn av morsrollen (Vissing 2002:7). Ikke bare eksisterer det en sterk offentlig forventning om reproduksjon, men materialet antyder også en oppfatning om at barn fullstendiggjør kvinner (se også Paxson 2005:137).

Valgfrihet anses for å være en positiv ting, men bare inntil en viss alder: Livet uten barn aksepteres kun i en avgrenset periode, nemlig før fylte 40 år (jf. Hellesund 2003). Etter at kvinner går inn i en periode som må betegnes som «den aller siste fertile periode», blir forestillingen om valgfrihet og svangerskap negativ (jf. Breivik 2007). Psykologen Mardy Ireland påpeker at kvinnelig reproduksjon er sett som så viktig fordi evnen til å reproducere seg er koblet sammen med å overleve (å få barn som kan vokse opp og arbeide på gården, ta hånd om de gamle osv.) og at reproduksjonsevnen derfor ble idealisert, og at den fremdeles er idealisert, selv om den individuelle reproduksjonen ikke lenger er direkte knyttet til overlevelse (Ireland 1993).

Kulturelle forestillinger som premierer en særskilt form for heteroseksualitet (det at et par lever sammen uten barn) synes å følge en linje bakover i tid. I beskrivelsene av synet på 1800- og 1900-tallets enslige kvinner viser etnologen Tone Hellesund hvordan anomalien understrekes av stereotype bilder av kvinner som lever uten menn og barn (Hellesund 2003). Dette ser vi også hos Gunnar og Alva Myrdal, som har en svært negativ holdning til og omtale av familier uten barn, som noe psykologisk forkrøplet, asosialt og et uttrykk for en individualistisk egoisme (Melby 2007, 59–60). Der hersket og hersker fremdeles en sterk forestilling om at en sunn utvikling i større grad skjer hos mennesker som lever med barn (jf. Dykstra og Hagestad 2007:1280). Det ikke å følge det kulturelle manuset, ikke å skaffe seg en partner og ikke å få barn, marginaliserte den gang, og det marginaliserer i dag, hvilket antropologen Thomas Hylland Eriksen også får frem i sitt retoriske spørsmål om hvem som er mest stigmatisert av samer, kriminelle og barnløse kvinner (Eriksen 2006:20).

En grad av forståelse for barnfrihet i NEG-svarene

Bildet er imidlertid ikke helt entydig. Ikke alle som besvarte den nevnte NEG-listen, var like overbevist om at barn var en selvfølgelighet, en nødvendighet og et gode. En kvinnelig postfunksjonær i 50-årene vokste opp

med mange barn i huset og var lei barn. Hun skriver at det var mannen hennes som helst ville ha barn, og ikke hun selv. Hun mente at de både bodde for trangt og hadde lite penger, og dessuten likte hun å gå i jobb. Men barn ble det, og jobben måtte vike plass.

Jobben var viktig for flere. En kvinne i 70-årene skriver:

Som ung ønsket jeg meg aldri barn. Tvert imot var ønskene å slippe å få noen. Heller ikke som barn kan jeg huske å ha fantasert om babyer, og dukker lekte jeg sjelden med. Da jeg var blitt voksen, synes jeg synd på gravide – og småbarn var en plage og noe herk. Nei, jeg skulle få meg en god jobb, leve livet og erobre verden.

(K1928, 33727)

Denne kvinnen fikk barn i slutten av 20-årene. En kvinnelig lærer i 50-årene mener også at utdanning og det å føle frihet var viktig. Hun var heller ikke fremmed for tanken om å være barnløs (K1945, 33918). Ut-siktene til begrenset frihet fikk altså flere kvinner til å grue seg til svangerskap og barn. En kvinnelig informant ble gravid da hun og mannen var i USA. De ønsket egentlig abort, men det var umulig å få til der de bodde. Den gang mente hun at man kunne ha et rikt liv og et bra ekteskap selv om man ikke fikk barn (K1931, 34341).

Hva en selv måtte mene, var én ting, en annen ting var hva omgivel-sene mente om barnet som aldri kom. En mann med en høyere stilling i skolen fikk et ublidt møte med holdninger fra sin egen far. Som relativt ung ble han rektor ved en skole og var stolt av det: «Men min far fikk meg ned på jorden idet han gratulerte meg med tittelen (...): 'Du er jo ingenting.' Da jeg spurte hvorfor, svarte han: 'Du er jo ikke gift og har ikke barn'» (M1923, 33723).

Det er langt mellom besvarelsene der barn fremstilles i et svært nega-tivt lys. En av kvinnene i 60-årene som fikk barn først i en alder av 30 år, etter en del års ekteskap, skriver: «Jeg ønsket meg ikke barn på mange år. Barn var i veien for våre reiser og interesser, dessuten var de skrikete, siklete og absolutt uappetittlige» (K1930, 33916). Denne kategorien svar er i absolutt fåtall, og de handler heller ikke alle om at en *aldri* ønsker seg barn. De fleste handler om at en ønsker å vente lenge før en får barn. Selv sistnevnte, som syntes barn var «skrikete, siklete og absolutt uap-petittlige», begynner med å si at hun ikke ønsket seg barn på mange år. Altså var barn ingen umulig tanke, det hele lå bare svært langt fremme i tid og var lenge uaktuelt.

Barn som element i standardmanus

Svarene som antyder en kritisk eller likegyldig holdning til barn, finnes, men de er ikke mange. De fleste som svarer på listen, mener at alle innerst inne har lyst til å bli foreldre, og at det er problematisk når så ikke skjer (jf. Campbell 1999:xii). Å få barn blir sett på som et ledd i det å bli en voksen, ansvarlig, moden og ikke minst sunn person, og barnefødsler blir slik elementer i et standardmanus for hvordan et godt liv skal arte seg, og styrer hvilke forventninger en har til livet (jf. Peck og Senderowitz 1974; Dykstra og Hagestad 2007:1277, 1280).

De færreste vil følge et slikt standardmanus til punkt og prikke, men det former individuelle forventninger til et liv og får dermed stor innvirkning. Å få barn synes å representere livets såkalt naturlige side, som det stilles få spørsmålsteget ved (Beck og Beck-Gernsheim 1995:106). Det meste av NEG-materialet viser da også en sterk sammenheng mellom det å vente barn og føde barn på den ene side og det å ses som «ekte» kvinner og menn på den annen, der det kan synes som om det å ha barn i særdeleshet definerer kvinnen og det kvinnelige (jf. Gillis 1996). En voksen kvinne uten barn oppfattes som ufullendt i større grad enn en mann, som selv forbi pensjonsalder har mulighet til å bli far.

Den kulturelle forestillingen om det ufullendte kommer også til uttrykk i den store menyen av behandlingsmetoder som heteroseksuelle, barnløse kvinner kan prøve ut, og det ses også gjennom at kvinner som tidligere ikke planla barn, lesbisk orienterte kvinner og enslige, i økende grad kjøper sæd på det hvite eller grå reproduksjonsmarkedet. Ifølge kjønnsforskeren Annily Campbell er det så normalt å ønske seg og få barn at de barnfrie blir veldig synlige og avvikende, på samme måte som bygdeoriginalen var det (Campbell 1999:46–47).

Verdige og uverdige grunner til barnfrihet

Selv om de fleste med tyngde understreker viktigheten av å ønske seg barn, er det også meninger om hva som er verdige og uverdige grunner til ikke å ønske seg barn. I NEGs særmeny nr. 50, som spesifikt tar opp barnfrihet, kommer dette frem. Materialet viser at det finnes tre posisjoner: 1) Alle bør få barn (heteroseksuelle par); 2) men noen bør ikke få barn (lesbiske par); og 3) barnfrihet er helt ok, når det gjelder både heteroseksuelle og lesbiske par.

Alle bør få barn

Grunntonen i dette materialet er en holdning om at «alle ønsker seg barn dersom de svarer helt ærlig». Men det finnes likevel klare formeninger om mulige årsaker til at noen ikke ønsker barn. Årsakene deles inn i: a) arvelige sykdommer; b) at verden er overbefolket, vond og vanskelig; c) karriere; d) livsutfoldelse (reise og utvikle seg). I dette materialet er det klart at arvelig sykdom aksepteres fullt og helt som en grunn til ikke å få barn. Disse parene er det «synd på», nesten på samme måte som det er «synd på» parene som ikke kan få barn. En kvinne i 40-årene som selv har en kronisk sykdom, synes det ville være umoralsk å få barn dersom en selv har en slik sykdom:

Jeg har selv fra ung alder vært bestemt på ikke å få barn. Jeg følte tidlig at jeg ikke har energi nok. Etter hvert fikk jeg (en diagnose). Omsorg for barn er voldsomt energikrevende. Kronisk trette og syke foreldre er ikke egnede omsorgspersoner. Å få barn under slike forhold vil jeg kalle egoistisk til det umoralske.

(K1962, 37269)

Dette ses som en verdig grunn til ikke å få barn. Å la være å få barn fordi verden er vond og vanskelig, ligger imidlertid i en gråson mellom å ses som en verdig og en uverdigg grunn. Mange er enige i at verden er uforutsigbar, og forstår at noen velger bort barn av den grunn. Andre, som denne kvinnen i 50-årene som jobber innenfor helsevesenet, forstår overhodet ikke denne forklaringen:

Noen velger bevisst ikke å få barn, grunnene kan være mange. Jeg har hørt om økonomi, verden er for vond, karriere og jobb gjør at det ikke passer. Dette er alle ting som gjør meg litt skremt. Dette er egoisme. Vi bør bruke våre evner / krefter / ressurser på å prøve å «forbedre verden». Her i landet sitter vi mest på vår egen tue og karrer til oss – vil ikke dele. Er det rart verden blir som den blir?

(K1952, 37258)

Karriere og livsutfoldelse er helt klart vanskeligere å godta som årsaker til at en ikke ønsker barn. En mannlig akademiker i slutten av 40-årene skriver:

Det finnes gode grunner til å være barnløs, for eksempel at en ikke vil bidra til å forsterke vestens forbruk av klodens samlede ressurser, at en ikke vil sette barn til en verden med ufred og urettferdighet, men å velge vekk barn fordi en vil øke egen velstand og bedre egen karriereposisjon, virker lite edelt.

(M1956, 37356)

Å velge bort barn for å øke velstand og bedre egen karriere omtaler denne mannen litt forsiktig som «lite edelt». Mens noen av de eldre informantene omtaler det barnfrie livsvalget også som både feigt og syndig, er det flere som omtaler det i termer av egoisme. Neste informant, også en mann i slutten av 40-årene som arbeider innenfor transportbransjen, prøvde selv lenge å få barn og er svært direkte i omtalen av barnfrihet:

De som velger barnløshet er noen store egoister og er ikke modne nok, tør ikke ta ansvar. Da har ønsket om stort hus, dyre ferier, nye biler osv. gått for langt. (...) Jeg synes det er kaldt og egoistisk å velge bort barn. Jeg forstår det ikke. (...) Store egoister er dem! som velger bort barn. Tenk på de som ønsker og ikke kan få barn.

(M1957, 37255)

Materialet generelt og det siste sitatet spesielt viser at brudd med standardmanuset sanksjoneres hardt.

Men noen bør ikke få barn

Sommeren 2002 var norske medier fulle av stoff om den profilerte forfatteren og tidligere justisministeren Anne Holt og hennes kvinnelige partners svangerskap og deres barns forestående fødsel. Anne Holt frontet saken med den problemstillingen at hun ikke ville få foreldreretten til det kommende barnet før barnet var 2 år. Holt fremholdt i aviser og på TV at barnet emosjonelt sett var hennes, fordi hun hadde vært med på beslutningen om partnerens graviditet, hun skulle være med gjennom hele svangerskapet og gjennom barnets oppvekst. Holts bekymring var også knyttet til juridiske forhold, som for eksempel at hun, dersom partneren skulle dø, ikke ville ha noen rett til å adoptere barnet. Daværende minister Laila Dåvøy (KrF) hevdet i debatten at barnas behov er viktigst, og at dette ikke handlet om voksnes rettigheter. Minister Valgerd Svarstad Haugland (KrF) støttet Dåvøys synspunkter og etterlyste større refleksjon rundt det å lage et barn som aldri vil få møte sin genetiske far. Jens Stoltenberg gikk ut mot Svarstad Haugland og støttet Holt, og Holts partner skrev et åpent brev til Svarstad Haugland. Her sto det blant an-

net: «Jeg oppfatter ditt angrep på meg som gravid kvinne som ukristelig og hatefullt. Interessant også å være den eneste kvinnen i moderne norsk historie som har blitt kriminalisert (av en statsråd) fordi hun har blitt gravid» (Kjær 2002). Avisinnleggene lot ikke vente på seg, og hele sommeren gjennom kunne en lese standpunkter for og imot homoseksuelle og barn.

En av informantene som svarte på listen om barnfrihet, kunne tenkes å relatere sitt standpunkt til nettopp Anne Holt-saken og de oppslag som har vært om homoseksuelle og rett til adopsjon og stebarnsadopsjon de senere årene. Informanten, som er lærer, skriver:

For meg er det ikke en egoistisk handling å velge ikke å få barn. Derimot synes jeg det kan være en egoistisk handling når enkelte på død og liv skal ha barn, særlig disse lesbiske og homofile parene som høres ut til at de må få adoptere, for det er deres rett! Det høres ut som barna er statussymbol eller et virkemiddel i en rettighetskamp!!!

(K1945, 37273)

Andre har tro på at homoseksuelle kan være like gode foreldre som andre, men mener at det å ha homoseksuelle foreldre kan bli slik en belastning for barna at det ikke er tilrådelig. En tidligere kjøpmann i slutten av 70-årene bruker her argumentet om barnets beste mot homoseksuelt foreldreskap:

Jeg er ikke i stand til å forstå hvordan to av samme kjønn kan få barn sammen. Men er det et barn som trenger fosterforeldre, kan de nok gjøre en god gjerning. Problemet er at de (barna) blir større og kan være grusomme mot hverandre. Da kan det bli vanskelig å forklare, har jeg tenkt.

(M1926, 37361)

Andre er helt tydelige på at homoseksuelle ikke bør ha barn. Her argumenteres det både med «barnas beste» og med hva som er naturlig. En kvinne i 80-årene, tidligere lærer, skriver:

Homofile og lesbiske par er unatur. Dei bør ikkje ha barn, mest av omsyn til barnet. Om det barnet er normalt, må det før eller seinare få tankar om forholdet to menn eller to kvinner i same seng t.d. Unatur kan ikkje bortforklarast, same kor ein snur og vender på det.

(K1920, 37358)

En kvinne i slutten av 70-årene følger opp dette synspunktet og mener at et lesbisk par nok ville ha greid omsorgsjobben, men at det av hensyn til barna ikke er riktig. Det er ikke naturlig:

Eit lesbisk eller homofilt par skal ikkje ha born etter mitt syn. Ikkje på grunn av at dei ikkje greier omsorgsjobben, men av omsyn til borna skal veksa opp. Ein kan gå til naturen. Det er ikkje rett. Det er naturleg med ein av kvart kjønn. Vi ser ikkje at to kyr får ein kalv eller to hanar få ein kjukling. Det blir feil med omsorga og livet framover for borna, etter mitt syn. Lesbiske og homofile får leva saman utan born.

(K1927, 37276)

Den eldre kvinnen mener at lesbiske og homofile kan leve sammen uten barn, et på mange måter radikalt utsagn fra en eldre person. Mindre radikalt er det at hun trekker inn forestillingen om natur og det naturlige for å legitimere sitt syn.

Andre informanter har imidlertid en åpnere holdning til homoseksuelt foreldreskap. En skriver at hun tror at barn i utgangspunktet har best av å vokse opp med både mor og far. Men samtidig ser hun at homoseksuelle selv argumenterer med at svært mange barn vokser opp i eneforelderfamilier, og sier at de jo har rett i det. Hun konkluderer med at de som virkelig må gjøre en innsats for å få barn, kanskje «er bedre foreldre enn oss som bare tok dem vi fikk» (K1930, 37278).

Noen går så langt som å antyde at morskjærligheten kanskje er sterkere i en lesbisk familie med to mødre enn i en heteroseksuell familie med bare én. En kvinne i 70-årene skriver at lesbiske kvinner «jo egentlig er 2 moderlige kvinner som har ønske om å få barn. Det må jo bli mye omsorg og kjærlighet. Om disse barna blir adoptert eller til ved prøverør, så er de ønsket (...) Men sladder og prat vil der alltid bli. Men for barnet vil det bli en naturlig trygghet, et hjem hvor det er ønsket» (K1934, 37362).

Den mannlige akademikeren i 40-årene er i det følgende sitatet enig i at omsorgen fra et homoseksuelt par kan være vel så god som fra et heteroseksuelt, men problemet ligger i den behandlingen omgivelsene vil gi barnet:

Jeg respekterer lesbisk rett til å få egne barn, eller til å leve som barnløse. Jeg tror ikke at evnen til å gi omsorg er kjønnsavhengig. Det finnes gode foreldre blant begge kjønn, og dårlige foreldre. De lesbiske og homofile som velger å få barn har gjerne et vel så gjennomreflektert forhold til det som de heterofile par som får barn mer eller mindre planlagt, på naturlig vis. Jeg ser likevel et problem for de barna som vokser opp hos homofile foreldre. Det kan være en

fare for at de blir mobbet av tankeløse jevnaldringer, fordi familiemønsteret avviker fra normen. Blant annet av den grunn er jeg glad for at jeg selv ikke vokste opp i et slikt hjem. Hjemme hos oss fikk vi inntrykk av at homofilt foreldreskap ikke kunne aksepteres. Det var ikke tema, nærmest tabu med homofili. Inntrykket festet seg likevel gjennom foreldres reaksjoner når slike forhold ble omtalt, for eksempel på fjernsyn.

(M1956, 37356)

Men selv om et lesbisk par skulle søke behandling og oppnå å bli gravid, er det muligheter for at de ikke har tenkt nøye gjennom hele dette viktige valget. En kvinnelig informant i 50-årene skriver at hun kjenner et lesbisk par som har fått barn etter donorbehandling i utlandet. Ifølge informanten forstår det lesbiske paret selv mer og mer at dette var feil og det samme som å klusse med naturen, for barnet trenger både kvinnelige og mannlige forbilder.

En mannlig informant i slutten av 60-årene, tidligere ansatt i en lederstilling, går et skritt videre og mener at det å få barn er selve meningen med livet, og han kan ikke skjønne at noen finner det meningsfullt å leve uten barn. Men dette gjelder ikke lesbiske:

Å være lesbisk er jo en straff, og som del av den straffen følger det naturlig med å måtte leve barnløst. Å få egne barn eller adoptere i et homofilt samboerskap er toppen på egoisme. Det hjelper ikke om homofile er gode foreldre som noen. Barna trenger en far og en mor.

(M1937, 37253)

Noen av informantene er imot at lesbiske og homofile lever sammen i det hele tatt, mens andre setter grensen ved at denne gruppen får barn. Noen antyder at morskjærligheten kan være sterk i familier med to kvinnelige omsorgspersoner, men den er ikke naturlig, det er ikke i overensstemmelse med barnets beste, og det er ikke *riktig*.

Barnfrihet er helt ok

Noen informanter respekterer likevel det barnfrie valget. Enkelte mener at det er spesielt problematisk med yngre, umodne foreldre uten inntekt, men med svært romantiske forestillinger om foreldreskap. Denne kvinnelige læreren i 50-årene skriver:

(Når et par som) ikke eier nåla i veggen, som ikke har erfaring og som i tillegg er både umodne og selvpoptatte, får barn, er det ofte slik at barnet får

lide for deres egoisme. Mange unge har svært romantiske ideer om barn, de tror nærmest at det er en søt dukke de har fått. Når det så viser seg at barnet skriker når som helst på døgnet og gjerne i timevis, skal passes døgnet rundt, ha faste rutiner, koster masse penger i form av klær, bleier, og masse arbeid i form av stell, ettersyn, osv. blir mange lei av hele greia, for ikke å snakke om hvor lei de blir når barnet vokser opp og det viser seg at barnet har en egen vilje og behov som bør gå foran foreldrenes. Og i dag trenger ingen i Norge å få barn uten at det er planlagt. (K1953, 37264)

Andre er inne på at ikke alle har tålmodighet med barn eller liker barn, og at noen faktisk har selvinnsikt nok til å forstå dette, slik denne kvinnen i 40-årene understreker:

Noen har ikke tålmodighet med barn, liker ikke barn og de har selvinnsikt nok til å se det: Det er ikke slik at alle voksne bedåres av unger, mange har rett og slett dårlig lag med unger, eller mangler tålmodighet. Det gjør dem ikke til dårligere mennesker. Kanskje tvert i mot, når de har selvinnsikt nok til å gjøre bevisst valg. Par som ikke er topp motiverte for den store og kanskje livslange omsorgsoppgaven, bør heller ikke påta seg foreldrerollen. (K1962, 37269)

Denne kvinnen mener som den forrige informanten at det er *de som får barn*, som er egoistiske. De får barn fordi de føler dette behovet, og fordi de har lyst. Men ifølge henne foregår det mye «egoistisk formering». Mange foreldre er uegnet til oppgaven, og barnevernet får nok å gjøre. Akkurat dette har flere opplevd i sitt arbeid. Denne kvinnelige læreren i 60-årene respekterer det å leve uten barn:

Siden jeg har arbeidet med barn i nesten 40 år, har jeg dyp respekt for dem som innrømmer at de ikke tør ta ansvaret, eller er ærlige og sier at de vil bruke tida på seg sjøl. Det er nok av dem som setter barn til verden og ikke endrer sitt levesett. Mange barn lider under at foreldrene ikke har tid til dem.

(K1945, 37353)

Informanten synes det er helt greit at noen ikke får barn, men hun tror at dette synspunktet avhenger av hvilken generasjon en tilhører. Hun viser til sin noen-og-nitti år gamle mor som synes at par som lever uten barn, er merkelige, og som lurere på når de skal bli voksne og ansvarsbevisste. Har en etablert seg med hus og hjem, så skal en ifølge den gamle ikke «leke» mer. Og lever unge uten partnere, lurere den gamle moren på om de har vært uheldige i kjærlighet eller om det «feiler» dem noe. Denne kvinnelige læreren har altså fått respekt for dem som innrømmer at de

ikke ønsker å ta ansvar for barn. Hun har sett for mange barn lide opp gjennom årene. En annen, som både har egenfødte og adopterte barn, sier rett ut at verken hun eller mannen er noe spesielt verken yrkesmessig eller kunstnerisk, så hvorfor skulle de overføre sin genetiske arv videre til mer enn ett barn? Andre, som denne helsearbeideren i 50-årene, kommenterer at verden jo er overbefolket, så hva trengs flere mennesker for:

Å avstå fra barneoppdragelse er ikke mer egoistisk enn å sette 2 eller 10 nye individer til verden. Skjønt med 6 milliarder mennesker, er det vel mer egoistisk å føde 10 enn 2 eller ingen. Personlig synes jeg det er kjempefint å velge bort, da ser kanskje mennesket et stykke utenfor egen dør og kan gi en hjelpende hånd i forskjellige anledninger.

(K1947, 37574)

En mannlig håndverker i 40-årene følger opp overbefolknings spørsmålet og sier:

Noen vil simpelthen leve et stille og rolig liv og bare være til for hverandre. Så lenge paret er fornøyd og lykkelig med sin livssituasjon, så synes jeg det er helt i orden. Barnløse par er jo ikke til sjenanse for noen. De er jo bare en del av det store mangfoldet blant oss jordiske skapninger. For å si det litt filosofisk: Tror ikke menneskearten dør ut på grunn av at enkelte velger å leve barnløst.

(M1956, 37260)

Denne informanten viser til mangfoldet og mener at par uten barn ikke sjenerer noen. Flere andre følger opp denne linjen og mener at det å kalle frivillig barnløshet for egoistisk er en «komplett meningsløs uttalelse».

En informant skriver at selv om myndighetene frykter eldrebølgen og derfor ønsker seg flere skattebetalere, behøver ikke det å innebære at nordmenn må føde disse skattebetalerne selv. Hva med å la være å utvise så mange asylsøkere, spør mannen, som snur på flisen og spør om hvorfor en ikke heller kan bøte på eldrekrisen ved å satse på økt innvandring i stedet for å føde flere barn i en verden truet av overbefolkning.

Denne type utsagn svarer på de problemstillingene en ser reist i land med lav fødselsstatistikk, eksempelvis Tyskland, der en kritiserer barnfrie som ikke bidrar med kommende skattebetalere og arbeidstakere. Økt innvandring til land som ikke klarer eller prioriterer å reprodusere seg selv, kan være en av flere løsninger på lave fødselstall. Men helt enkel er denne løsningen likevel ikke. An-Magritt Jensen peker på proble-

matikken med *brain drain*, der de fattige landene står for utdanningen av arbeidskraft, mens de rike landene drar nytte av arbeidskraften ved arbeidsinnvandring (Jensen 2003 c:198–199).

Hierarkier basert på reproduktive forskjeller

I NEG-materialet er forestillingen om natur, naturlig, normalitet, god helse og heteroseksualitet tett sammenbundet og understreket. Det ses som naturlig og normalt å få barn, og unaturlig og unormalt *ikke* å få barn. Heteroseksualitet i sin aller mest normative form finner vi i dagligtalen om barn, forhold og familie (jf. Nordin 2007:33): barn er «kulturelt naturalisert», barnevalget stilles det få spørsmål ved, det oppfattes som både normalt og naturlig (Ravn 2005:35; Ravn og Sørensen 2007).

Idealiseringen av reproduksjonsevnen på den ene siden leder til avviksproduksjon på den annen. Her meisles ekstreme fortolkninger av barnfrie frem, for eksempel at de er selvsentrerte og umodne. Voksne med barn blir referansepunktet, mens de barnfrie demoniseres (Ireland 1993:7) og transformeres til en Andre, den gjenværende kategorien (Ireland 1993:7; Dykstra og Hagestad 2007:1291). Å få barn blir sett som essensen i å leve, essensen av normalitet, mens å bryte med dette standardmanuset stigmatiseres. Det stilles spørsmål ved barnfrie kvinners kvinnelighet, og det skapes hierarkier blant kvinner basert på reproduktive forskjeller.

Det kommer altså til uttrykk en motstand mot barnfrihet og en avviksdefinerings av aktører som velger barnfrihet, men samtidig argumenterer en del med at det er naturlig og normalt *ikke* å ville ha barn: Barnfrihet er akseptert av mange i tilfeller med arvelig sykdom, veldig unge personer med dårlig økonomi og homoseksuelle. Bare noen få ser barnfrihet som et passende og akseptert livsvalg. Det er vanskelig å si om disse synspunktene er representative for den norske befolkningen, i og med at informantene i NEG er selvrekrutterte. Men funnet er ikke overraskende når en tar utgangspunkt i det norske samfunnet med dets høye fødselstall. Det er sannsynligvis heller ikke overraskende når en ser på informantenes alder. En studie som er gjort om eldre og barnløshet og barnfrihet, understreker at personer over 60 år er mer negative til det å leve uten barn enn yngre personer som er vokst opp med større grad av valgfrihet omkring barnefødsler (Dykstra og Hagestad 2007:1286). Alderen på hovedgruppen av informanter som svarte på disse konkrete spørrelistene, spenner fra 70-årene og ned til 40-årene, men svarene kunne ha sett annerledes ut om hovedgruppen av informanter hadde vært i 20–30-årene, altså i en alder *før* en tvinges til å foreta valg om barn. Svarene kunne også ha sett

annerledes ut dersom informantene levde i et land uten gode støtteordninger til foreldre, og der det var vanligere at en valgte bort barn. Likevel synes de innkomne svarene å vise en tendens, og det ser ut til å være en grense for hvor mye en i den norske kulturen kan takle: Barnfrihet utfordrer normalitetsstandarder og innebærer en stigmatisering av den som foretar dette livsvalget. Vi skal senere se at kritiske fortellinger om barnfrihet *gjør* noe: Noen bestemte normer og vurderinger materialiseres og får betydning.

Kapittel 3

Barnfrihet i medier og på nett

Barnfri-temaet oftere i mediene nå

I den norske mediehverdagen skrives det lite om barnfrihet. Med ujevne mellomrom kommer det oppslag om det å leve uten barn, men temaet dukker oftere opp i 2008 enn for bare noen år siden. I Europa, og spesielt i USA, er barnfrihet et mye større tema. Her finnes forskningslitteratur om saken fra 1970-tallet og fremover, og her finnes også noen skjønnlitterære verker som eksplisitt tar opp barnfri-temaet. I tillegg finnes det engelskspråklige diskusjonsfora på nettet og organisasjoner for barnfrie. De interne forholdene i de nevnte nasjonene er svært ulike, og det kunne ha vært interessant å trekke inn bredere kontekster for å forstå forskjellene mellom landene. Det skal jeg imidlertid ikke gjøre i denne sammenhengen, snarere ses oppslag fra Europa og USA som premissleverandører for diskusjonen om barnfrihet i Norge. Dette kapittelet skal fokusere på hvordan barnfrihet kommer til uttrykk i den norske medieoffentligheten til forskjell fra i enkelte andre europeiske land og i USA: Hva beror de forskjellige uttrykkene på?

Barnfrihet på TV og i aviser i Norge

Fremstillinger av barnfrihet på TV og i aviser i Norge handler ofte om presentasjoner av barnfrie par eller barnfrie kvinner som får fortelle om hvorfor de har valgt å leve som de gjør. TV-programmer om barnfrie er i fåtall. Jeg kjenner kun til ett TV-program, *Kvinner ... det er mødre det*, som presenterer yngre og eldre kvinner som har valgt å leve barnfritt. Disse forteller om sine livsvalg og om hva familie og venner tenker om barnfriheten (NRK 1999; se også Fjell 2005 b). Avisartikkelen «Når to ikke vil bli tre» handler om to barnfrie par, blant annet et par som bor

i et lite hus i skogen sammen med de to kattene Knut og Lars (Korne-liussen 2004). Den intervjuede kvinnen sier at hun tidlig bestemte seg for ikke å få barn, og hun fremstår slik som en representant for den lille gruppen *avvisere*. Paret er nøye med å understreke at de ikke er typiske karrieremennesker: De jobber ikke mye overtid, men sier at de prioriterer venner og oppussing av huset. Dessuten passer de vennenes barn.

I andre artikler er kjente personer intervjuet, gjerne om noe annet enn barnfrihet, men barnfriheten kommer opp som tema. Noen kjente barnfrie kvinner er idrettsutøveren Grete Waitz og artistene Anne-Kat. Hærland og Ingrid Bjørnov. Sommeren 2007 kunne vi lese om Bjørnov. Allerede i ingressen får vi vite at Bjørnov ikke har barn: «Ingrid Bjørnov (43) lever det gode liv. Med bredbånd. Uten barn», og barnfrihetstemaet kommer opp tidlig i artikkelen: «– Dere har vært sammen i femten år, men dere har ikke barn ... Hånda glir fra haka og opp over munnen og nesa. – Nei, sier hun langsomt» (Larsen 2007). Vi får så vite at Bjørnov tror at hun aldri har hatt lyst på barn, at hun har ventet på at barneønsket skulle overmanne henne, men at det aldri gjorde det, at hun liker å være sammen med tantebarna, men hun liker også å kunne sende dem hjem igjen, at hun ikke er barnfri på grunn av karrieren, men fordi både hun og mannen er bortskjemte minstebarn som har nok med seg selv, og at moderskapsmaset var sterkere for 5–10 år siden. I en alder av 43 er det ikke så mange som moderskapsmaset på henne lenger.

Norske medier gir liten plass til andre perspektiver på barnfrihet enn det personfokuserende. Men i den senere tid er det i mediene presentert turistmål spesielt tilrettelagt for par uten barn. Reisebyrået Ving sier i et intervju at dette tilbudet kun er for «godt voksne uten barn», og at barnefamilier som booker på nettet, vil bli kontaktet umiddelbart og bedt om å finne seg et annet hotell. Ving hevder at de vil satse på hotellkonseptet der barnefamilier er uønsket (Mikalsen 2007).

Med jevne mellomrom intervjues også medisinere som uttaler at kvinner må få barn tidligere i livet, ellers kan de ende opp som ufrivillig barnløse (se for eksempel Skjævesland 2007). I den senere tid problematiseres også det faktum at barn ikke er bare kvinners ansvar, men også menns, og at mennene lettere slipper unna faderskapsmaset (Kornberget 2007), men i det store og det hele henvender den løftede pekefingeren seg til kvinner.

En av dem som ser barnfrihet fra en noe annen vinkel, er An-Magritt Jensen, som trekker inn de samme argumentene som har vært presentert i tyske medier. Hvem skal betale for de eldre og pleietrengende dersom flere velger bort barn, spør Jensen. Hun sier videre at barnfrihet som valg skal respekteres, men peker samtidig på problemet med det hun

kaller for «gratispassasjerer», som er slike som sikkert vil trenge omsorg i alderdommen, men som ikke har fått barn som kan være med og fylle helse- og omsorgsstillingene (Jensen 2004). Motstemmene inneholder imidlertid ikke bare den demografiske problemstillingen med eldrebolegen og fremtidens manglende arbeidskraft. Også problemstillinger knyttet til kjønn presenteres, om enn uhyre sjelden. En av de sjeldne stemmene tilhører statsviteren Jill Loga, som stiller spørsmål ved om *absolutt alle* bør få barn, og om det kan tenkes at barn er et tapsprosjekt for ambisiøse kvinner (Strand 2005), en tematikk som jeg kommer tilbake til i kapittel 6.

Barnfrihet i europeiske og amerikanske aviser og bøker

Mens barnfrie i norske medier fremstilles som relativt vennligsinnede personer, som gjerne passer naboens barn eller tantebarn en gang imellom, som slett ikke har noe imot andres barn, og som ikke er spesielt karriereorientert, er tonen og fokus i europeiske og amerikanske medier en litt annen. Også her kan leserne få kunnskap om en del om statistikk, at flere nå velger bort barn, om nyordet *childfree*, om bøker skrevet om barnfri-temaet, om segregerte «leisurevilles» som forbyr personer under 18 år noensinne å bosette seg der (se for eksempel Blechman 2008), og om det faktum at en rekke amerikanske jenter med gode universitetseksamener velger bort karriere fremfor barn, fordi de, som de selv sier, ikke kan både bli dyktige karrierekvinner og gode mødre.

I mediene uttrykker barnfrie selv irritasjon over barnesamfunnet. En av disse er Charlie Brooker, bosatt i London, som begynner artikkelen sin i *The Guardian* med «I hate kids» og «I hate parents too» og fortsetter med å forklare at han er bosatt i en del av London hvor vi finner «one of the heaviest kiddywink-and-parent populations in the universe»:

Wherever I go, there's a repugnant Jake nearby; shrieking, kicking the table, bellowing its hot little face off. And sitting beside Jake is Jake's moron parent, dot on on his every noise, dribble and splurt, as though he's something special or charming. Well, he isn't. Jake is a selfish, dot-eyed machine hell bent on sabotaging whatever scraps of tranquillity remain in this pitiful world, and every right-thinking person within earshot despises him with a coal-black intensity that would make your head spin like a centrifuge if you ever got wind of it.

(Brooker 2005)

Brooker har vurdert å gå med T-skjorter påtegnet I HATE CHILDREN eller kanskje å be foreldrene om å få barna i kafeene til å være stille. Men det ville bare ha endt i nevekamp, mener Brooker. Kan hende, skriver han, er det beste for ham å sende opp et nødbluss som for å advare foreldrene om at det nå er like før han kan komme til å drepe Jake, og som samtidig får Jake til å stilne et øyeblikk i ren forbauselse over det fargesprakende fyrverkeriet. Og hvis nødblusset setter fyr på hele kafeen, er det bare en bonus.

Det er sikkert ingen grunn til å anta at Charlie Brooker vil gå løs på den ene eller den andre Jake, men ved hjelp av overdrivelsens kunst får han frem sitt poeng på en måte jeg aldri har sett i en norsk seriøs avis. I amerikanske aviser finnes fra tid til annen artikler og leserinnlegg spesielt om utfordringer knyttet til små barn på offentlige steder, for eksempel på kafé, som vi akkurat har sett. Det finnes flere. Eieren av en kafé i Chicago satte opp et skilt der det sto: «Children of all ages have to behave and use their indoor voices when coming to *A Taste of Heaven*» (Wilgoren 2005). Andre kafeiere har prøvd seg med skilt som «No life guard on duty» og «Well behaved children and parents welcome». En kafeier som laget til et eget «familievennlig rom», fikk trusler om søksmål fra foreldre med barn. Kafeieierne hevder at hovedproblemet ofte er den nye generasjon av travle, rike, noe eldre foreldre med barn. Reaksjonene lot ikke vente på seg, kafeieierne mistet en del kunder, spesielt mødre med mindre barn. Men eieren av *A Taste of Heaven*, som måtte flytte kafeen sin til et dårligere strøk, sier at han heller vil slutte med kafédrift enn å gå tilbake til slik det var før: «I can't change the situation in Iraq, I can't change the situation in New Orleans. But I can change this little corner of the world» (Wilgoren 2005).

Ett av temaene barnfrie tar opp i avis- og nettdiskusjoner, er barn som får problemer fordi de egentlig ikke er ønsket, der foreldrene blindt har fulgt et mønster og fått dem nærmest på autopilot. Jeg har heller aldri i norske medier sett intervjuer med personer som angrer på at de har fått barn, men i en britisk avis står britiske Laura Bannister anonymt frem som angrende forelder i artikkelen «I felt it had all been a terrible mistake» (Taylor 2005).

Bannister fremstilles som en kvinne som i tenårene egentlig var usikker på om hun ønsket barn. Hun gjorde det godt i jobben som advokat, og hun følte ikke misunnelse når venninnene begynte å bli gravide og fikk barn. Førte år gammel møtte hun en mann som hun forelsket seg i, de flyttet sammen og giftet seg etter kort tid. Han ville gjerne ha barn og kunne ikke skjønne at ikke også hun hadde tenkt på det samme tidligere. Rett etter bryllupet ble hun gravid, og mannen hennes ble veldig

glad. Selv følte hun det som om hun var oppe til en eksamen hun ikke hadde lest til. Barnet ble født, men Bannister ble ikke glad, hun fikk bare panikk. Barnet gråt i flere måneder, og Bannister følte seg veldig sliten. Kort tid etter ble hun gravid på nytt og fødte en datter til. Hun er glad i barna sine, skriver hun, noe annet ville vært kulturelt uakseptabelt å si når en først har fått barn. Men hun nyanserer bildet ved å understreke at de også representerer en stor utfordring:

It's just that I feel that motherhood has subsumed my whole being and has wiped out all my individuality. (...) I love my children dearly and devote myself to them but my life with them is like wading through thick mud. I can't see any part of the former, efficient, competent me. I feel a sense of loss of myself.

(Taylor 2005)

Bannister er nøye med å understreke at hun elsker barna sine. Hun vet like godt som alle andre at utspillet hennes kan få folk rundt henne til å lure på om hun virkelig er en god mor – og det er også derfor hun fremstår som anonym i artikkelen. Men kvinnen sier også at hennes gamle jeg, det som hun åpenbart satte pris på, er borte. Tilbake står en kvinnelig identitet som hun ikke synes om, men som hun må stå ut med, ikke minst av hensyn til barna hennes, som ikke ba om å bli født.

Bannisters stemme er en av svært få. Et annet eksempel på kritiske spørsmål til foreldreskap er den britiske dokumentaren *Having A Baby Ruined Our Lives*, som ble vist på britiske *Channel 5* i 2005. Her får TV-seerne møte et knippe foreldre som står frem og forteller om hvordan livene deres er blitt ødelagte etter at barna kom til. I programomtalen står det om en av familiene i filmen, mor Sarah, far Andrew og tvillingene Jenson og Harvey på 13 måneder. Før barna kom, var Sarah og Andrew sosialt aktive. De spiste ute, traff venner og reiste på ferier. Men etter at de to guttene ble født, er livet blitt snudd opp ned:

For the first four months after they were born, Sarah survived on three hours' sleep a night. Over a year on, Harvey still wakes up around seven times a night. They are shattered. And during the day, things aren't much better. Whilst one twin is fairly well behaved, the other is «a nightmare child». He doesn't like his brother near him and craves attention all the time. If he doesn't get it, he'll just scream. Often, Sarah will sit and scream too. When Jenson and Harvey turned one, Sarah and Andrew threw a party – more to celebrate surviving the year than anything. (www.five.tv/programmes/hiddenlives/babyruin)

Ett av barna holder foreldrene våkne natt etter natt, og vi forstår at det er denne som får den noe kritiske betegnelsen «nightmare child». Barna skriker støtt og stadig, og mor mister kontrollen og skriker hun også. Å presentere den manglende kontrollen og fortvilelsen for allmennheten er svært uvanlig, i hvert fall så lenge en fremdeles befinner seg i en tilstand av manglende kontroll.

I samme ånd er forfatteren Lionel Shivers roman om det å få barn når en egentlig verken ønsker det eller er klar for det (Shriver 2003). Ifølge henne selv var dette bokprosjektet en skriveprosess hun selv måtte gjennom for å finne ut om hun skulle gå i gang med barn. Boken *We need to talk about Kevin* fikk stor oppmerksomhet da den ble publisert, og handler om hvordan paret veier for og imot å få barn. Egentlig har de det bra alene, men mannen i forholdet øver et mildt press på foreldreskap. Mer eller mindre tilfeldig, kanskje fordi vennene deres blir foreldre, lander de etter hvert på avgjørelsen om å få barn. Fra første dag opplever barnets mor at barnet, Kevin, føler seg bedre til rette med faren. Gutten virker mer avslappet og oppfører seg adekvat sammen med faren. Sammen med moren kommer de verste ting frem i ham, noe som bare forsterkes ytterligere etter som han vokser til. Moren er fortvilet over aldri å nå frem til sønnen sin, og Kevin er fortvilet over å være til. Fire hundre sider senere ender den skremmende historien med at Kevin tar livet av deler av sin familie og en håndfull klassekamerater i en klassisk skolemassakre.

Historien er drevet frem av tanken på hva som former de mistilpassede ungdommene, de som ender med å drepe sine skolekamerater. Men boken handler i større grad om hva som i verste fall skjer dersom en får barn «bare fordi alle andre får», uten å ha tenkt nøyere gjennom spørsmål som: *Ønsker jeg egentlig barn? Har jeg noe å tilby et barn? Vil jeg bli en god forelder? Er det dette jeg vil med livet mitt?* Forfatteren maner frem et krav til leseren om å reflektere over det å ha ansvar for et barn. I boken straffes både Kevins familie og hans øvrige omgivelser svært hardt for at foreldrene ikke reflekterte godt nok før de valgte graviditeten. Som baksideteksten sier:

It's a book about the dangerous distance that exists between what we feel and what we are prepared to admit when it comes to family life ... it's a book about what we need to talk about but can't.

(Shriver 2003)

Et sentralt punkt i boken er at en burde snakke om temaet, men ikke kan snakke om det, fordi det er tabuisert og dermed transformert til et ikke-tema. Selv om en finner noen slike bøker og medieoppslag i Europa

og USA, representerer de likevel unntak, og fremkommer for det meste i form av skjønnlitterære fremstillinger eller i anonymiserte dokumentarer. Det vanlige er, som Toril Moi (2004) hevder, at mediene fører sine lesere og lyttere med artikler og reportasjer om lykkelige foreldre og om hvordan livet endelig har fått mening etter at barnet kom (Moi 2004, Schmidt 2004). Selv møbelgiganten IKEA har satt i gang aksjonen Bed-Aid, som på store postere og i helsides annonser ber folket om å legge seg i (IKEA-)sengene sine og få opp folketallet. Ifølge Moi er dette en *indirekte* form for moderskapsmas. Den mer *direkte* formen, den en finner i både norske, europeiske og amerikanske medier, ser en for eksempel fra et medisinsk synspunkt, der det fortelles at sykkeligheten generelt og kreftfaren spesielt øker når en utsetter graviditet eller velger bort barn, eller at sjansen for ufrivillig barnløshet øker når en venter lenge med å bli gravid. Også fra politisk hold anmodes gode samfunnsborgere om å føde flere barn, slik at noen kan ta seg av den økende gruppen av gamle.

Nettorganisasjoner og diskusjonsfora for barnfrie

Det finnes en rekke nettstedsteder hvor barnfrie kan lese om barnfrihet og møte andre barnfrie. Internett tilbyr sosiale nettverk på nettet, en type grasrotsnettverk med base i en felles interesse (Rheingold 2000). De sosiale nettverkene på nettet er ikke mindre virkelige enn ansikt-til-ansikt-nettverk, hevder Howard Rheingold, også kjent som the First Citizen of the Internet. Internettsamtalene, verdens største samtale, dekker behovet som oppsto etter at de små, lokale møtestedene ble færre, og det å formulere seg hjemme i sin egen varme stue, gjerne bak et kallenavn, fører også til at en kan dele personlig informasjon i større utstrekning enn om en møtes ansikt til ansikt (Rheingold 2000:12; se også Fjell 2005 a).

Et eksempel på barnfriorganisasjoner på nettet er *Kidding Aside. The British Childfree Association* (www.kiddingaside.net), der det finnes diskusjonsgrupper, oppslag om reproduktive rettigheter (for eksempel om rettigheter knyttet til sterilisering og abort), oppslag om befolkningsstatistikk og en nettbokhandel med titler om barnfrihet.

Childfree By Choice (northvalley.net) var en organisasjon som arbeidet med å «opplyse befolkningen om de positive aspekter ved ikke å ha barn», som det heter på nettsiden deres. Organisasjonen eksisterte fra 1991–2002, men ble lagt ned fordi det etter hvert kom til mange nye nettsider om barnfrihet. Siden har nå liggende lister med anbefalt litteratur om emnet.

På *Happily Childfree* (www.happilychildfree.com) sine sider kan vi lese hva barnfrie ofte møtes med av kommentarer fra omgivelsene, og her gis

forslag til adekvate motsvar. «Why don't you have kids?» kan for eksempel besvares med «Why aren't you in law school? Oh, you don't want to be a lawyer? Well, I don't want to be a parent»; «When are you going to have kids?» kan besvares med «When are you going to lose weight?»; og «Who will take care of you when you grow old?» foreslås besvart med «The same people who will take care of you – nurse attendants». Ellers finnes en rekke andre tilbud, som generell informasjon, linker til 16 diskusjonsgrupper og artikler om prevensjon, feriereiser og litteratur.

World Childfree Association Incorporated har oppslagstavler, forslagskasser, historier, aktuell litteratur og også sider på norsk (norsk.worldchildfree.org), der en blant annet svarer på spørsmål fra publikum og tilbyr støtte til barnfrie. *Moral Childfree* (moralchildfree.tripod.com) har linker til aktuelle artikler og nyheter om barnfrihet. *No Kidding*, en sosial organisasjon startet i Canada i 1984, har grupper som møtes både online og utenfor nettet (www.nokidding.net). Slike grupper er eksklusivt for barnfrie og skal være fristeder der voksne mennesker kan møtes uten å måtte snakke om barn eller barnebarn.

Når det er slik at barnfrie gjentatte ganger må forklare seg, oppfattes nettfora som fristeder av flere barnfrie. Her kan en møtes virtuelt og diskutere utfordringene som følger med et pronatalistisk samfunn. Et slikt nettsted er www.childfree.net, der all diskusjon foregår på engelsk. Aktørene på nettstedene er gjerne familier som i den amerikanske faglitteraturen kalles for DINKs (Double Income No Kids), LINKs (Low Income No Kids) og PFAs (Pre-Family Adults). Temaene er mange, og tonen kan tidvis være noe hard. Spesielt i diskusjonsforaene finnes en del nedsettende slang om foreldre, som for eksempel *breeder*, *überbreeder*, *Moo* eller *tit-nazi* (om en som står hardt på for å amme i all offentlighet), og om barn, som for eksempel *calf*, (som i *Moo and calf*), *ankle biter* eller *fuck trophy*. Ordvalget på nettstedet forteller noe om både et sterkt engasjement i saken og en vilje til å skape noen grenser mellom oss og de andre, mellom de barnfrie og mødrene, mellom de som er i posisjon til å benevne, og de som benevnes.

Noen diskusjonstemaer går igjen på disse sidene. Et tema er *barnesentreringen*, irritasjonen over at verden synes å være laget for barn. Hvorfor skal alt være så familievennlig, alt fra matbutikken til TV-programmene? Hvorfor skal barn ha polstrede seter i handlevognene i butikken? Hvis en selv overlevde uten å sitte i et polstret sete i handlevognen, hvorfor kan så ikke dagens barn klare seg uten? Hvorfor tar folk det for gitt at barn alltid er velkomne i middagsselskaper og brylluper? Hvordan arrangere et barnfritt bryllup uten at halve slekten blir sur for at barna ikke er velkomne? Hvordan kan en på best mulig måte forklare

venninnen at det beste ville være om hun ikke tok med seg sitt lille barn på kafeen, for da kunne de to venninnene kanskje få snakket sammen? Her finnes også tips om at en må prøve å omgi seg med barnfrie tjenesteytere, som for eksempel frisør, så slipper man å måtte høre på frisørens utlegninger om hva snørrungene hennes har holdt på med i det siste.

Et annet, større tema er *foreldre-irritasjonen*, et tema som også har vært diskutert i aviser. Hvorfor skjønner ikke småbarnsforeldre at de ikke kan la barn skrike og renne rundt på offentlige steder, som på kafé, på restaurant eller i zoologisk hage? Hvorfor lar foreldre småbarn med bleiene fulle være ute i vannet på badesteder? Hvorfor behandler foreldre sine barn som trofeer, og hvorfor opptrer de fordømmende overfor barnfrie?

Et innlegg handler om «en helg fra helvete», der innskriveren beskriver et besøk til sin bror og svigerinne og deres barn. Foreldrene slappet godt av når de fikk besøk, og forventet av innskriveren og hennes mann at disse skulle ta seg av barnet. Huset så ikke ut, og midt oppi det hele var det invitert 25 mennesker til en 3-årings fødselsdag. Ingen hadde tenkt på hvor maten skulle komme fra, så det måtte innskriveren sørge for. Barnet fikk skrike så høyt som det bare ville, foreldrene hevdet at de ikke hørte skrikingen mer, men hva om de hadde tatt hensyn til andre som ikke hadde vennet seg til det? All konversasjon handlet stort sett om pottetrening. Da innskriveren og hennes mann kjørte hjem etter helgen med familien, takket de Gud i himmelen for valget om ikke å få egne barn.

Disse diskusjonene ser en ofte i sammenheng med uttrykk over en sorg over at en mister vennekretsen sin. En behersker ikke praten om barn: en har ingen erfaringer om kroppslige forandringer i svangerskap og fødsel, og en har ingen erfaringer om det å leve med et barn. En blir på et vis usynlig. Men en *ønsker* seg heller ikke slike erfaringer, de er uinteressante for de barnfrie. Dette betyr at barnfrie *både* ekskluderes og selv trekker seg bort fra venner og bekjentskapskrets.

Et stort tema i dette nettforumet er temaet *The Guilt Trip*, som er diskusjoner om hvordan en skal takle slektninger som ikke kan la være å mase om når barnet kommer; hvordan en skal reagere når omgivelsene faktisk ikke *tror* at en mener at en vil leve barnfritt, når de *tror* at en ikke vet sitt eget beste, og når de *tror* at en nok vil forandre mening når en bare blir voksen nok. Noen skriver inn forslag til svar på det ofte stilte spørsmålet «hvorfor har ikke du barn?». Forslagene er mange: «Jeg har ikke barn, jeg har et liv»; «Jeg velger å gjøre andre ting med livet mitt»; «Jeg ville ha foretrukket kreft i endetarmen»; «Jeg tåler ikke barn»; «Jeg vil ikke ha barn»; «Katten min er allergisk mot barn»; «Det var et veldig

personlig spørsmål»; «Jeg foretrekker hunder, du behøver ikke å sende dem på universitetet, og de passer på huset»; «Hvorfor vil noen i det hele tatt ha barn?»; «Det er ikke en kostnadseffektiv investering»; «Fordi jeg vet hvordan jeg skal bruke prevensjonsmidler»; «Jeg har ikke barn, jeg har kjæledyr»; «Er det ikke Paven som står der borte og deler ut kondomer?» En forteller om familien som er veldig forståelsesfull med hensyn til livsvalget, men det samme gjelder ikke ektemannens familie. Da bestefar i huset fikk høre at sønnesønnen ikke ville ha barn og endog hadde sterilisert seg, forlangte han at ektemannens bror, på det tidspunktet kun 13 år, produserte ikke bare *ett*, men *tre* barn, når den tid kom.

Noen ganger skrives det om at det er den barnfries foreldre som får kritiske kommentarer, for å ha tillatt enten datteren eller sønnen ikke å få barn. Ofte kan denne kritikken komme fra den barnfries besteforeldre. Andre er 60 år gamle og barnfrie, men spørsmålene stopper ikke av den grunn. De forandres bare fra «Hvorfor har ikke du barn?» til «Hvorfor fikk du aldri barn?» En innskriver hevder at hun blir mer intolerant med årene, og synes at et passende svar kan være: «Hvorfor klarte du aldri å slanke deg?»; «Hvorfor fikk du deg aldri noen utdanning?»; «Hvorfor kastet du aldri ut den idioten du er gift med?»

Det nærmeste jeg er kommet denne svært direkte tonen i den norske offentligheten er blogger. En bloggeier, som presenterer seg som en ung mann, skriver at han ikke ønsker seg barn, fordi barn er dyre, kjedelige, dumme, de er dyre (igjen), de maser, er slitsomme, dyre (igjen), tar masse tid, er dyre (igjen), og de tar VELDIG mye tid. Svarene lar ikke vente på seg. Innskriveren oppfordres til å være nøye med prevensjonsbruken. Han bes også tenke gjennom at han kan være glad for at foreldrene hans ikke tenkte slik han selv gjør, for da hadde han jo ikke vært født. Atter andre skriver om bloggeren at han er lite reflektert, bare er et barn og ikke vet bedre. Andre innskrivere er mer positive til bloggen. En skriver at barn er små, irriterende mennesker som ikke klarer seg selv, en annen påpeker at det ikke lenger handler om å ha ansvaret for et barn i 18 år, i dagens samfunn er det heller tale om å ha ansvaret for sine etterkommere i 30 år. En annen påpeker egoismen i det å få barn, folk er bare opptatt av å lage små kopier av seg selv i en verden full av ensomme unger som skriker etter foreldre, skriver hun. Og etter at foreldrene har satt til verden enda «en generasjon av latsabber», klager foreldrene over barnehagepriser, kontantstøtte og andre stønader.

I årsskiftet 2007–2008 ble det publisert noen artikler om henholdsvis at Mannspanelet vil gi småbarnsfedre 30 timers arbeidsuke, og om synkende fødselstall i Europa (se Ertzeid 2008; Skjæveland 2007 og *Dagbladet* 2. januar 2008), og det ble gitt bloggmuligheter til leserne. Svært mange

benyttet seg av muligheten til å si sin mening «rett ut», slik leserbloggene ofte bærer preg av, og her ses den samme type svært direkte tone som muliggjøres av bloggerens anonymitet. Etter Mannspanelet's utspill om 30 timers uke for småbarnsfedre kom det inn en rekke bloggekommenter. Det stilles blant annet spørsmål ved hvem som skal betale småbarnsfedrenes 6-timers dag, staten eller arbeidsgiver; at det er personer uten barn som utfører mest jobb likevel; og en etterlyser et barneregnskap, tilsvarende et innvandrerregnskap, der totalkostnadene ved barn kommer frem. Grunntonen i en del av innleggene er at når en av egeninteresse velger å få barn, får en betale for det selv.

Det samme skjer etter artikkelen om at en bør gå i gang med barnproduksjon tidligere (Skjæveland 2007). Her skrives det bloggekommenter om de lange køene på fødeklinikkene; om hvor vanskelig det er å finne barnehageplass; hvilken «karrieredøddare» barn er; og hvor avtynnende det er med overdesperate gamle kvinner som bare vil ha barn. Noen kommenterer også at vi burde feire at folketallet går ned, at verden er overbefolket, så hva skal en med flere mennesker, og noen stiller spørsmål ved hvorfor det nødvendigvis er hvite europeere som skal ta seg av den økende gruppen av eldre hjelpetrengende. I etterkant av artikkelen om at Europas befolkning synker dramatisk, som ble trykket i anledning av at Nordic Fertility Society hadde en internasjonal konferanse i Oslo (*Dagbladet* 2008), øker det på med bloggeinnlegg, innleggenes innhold forandrer karakter, og tonen blir noe mer tilspisset. Etter denne artikkelen står det lite om manglende barnehageplasser og vanskeligheten med å kombinere barn og jobb, men desto mer om hvor mange *flere* mennesker det finnes i fattige land, og at en heller bør få ned fødselstallet *der*, eller kastrere Asia, som et par foreslo, enn å la være å få barn i Europa. Flere hevder også at det er viktig at europeere får flere barn, ikke minst for å oppveie kontinentets økende muslimske befolkning. Et konkret forslag er «3 før 30», altså 3 barn før fylte 30 år, enten av fri vilje eller som resultat av tvangsgraviditet eller offentlig voldtekt. En annen peker ut likestillingen som problemet: hvis far tar seg av arbeidet og mor blir husmor igjen, skal Europa se at det blir flere barn. Diskusjonen i denne siste leserbloggen angår altså nesten ikke barnfrihet som fenomen, men hvordan man skal sørge for at den hvite, europeiske befolkningen øker. Barnfriheten er her blitt til en trussel mot nasjonens og hvite menn og kvinners overlevelse.

<http://childfree.net/images/kidsign.jpg>

Interessegrupper ikke til stede i den norske medieoffentligheten

I dette kapitlet har vi sett på hvordan barnfrihet kommer til uttrykk i medieoffentligheten. I den norske offentligheten kan en lese om barnfrihet, enten som en presentasjon av enkeltindivider som har valgt å leve uten barn, eller som råd fra eksperter som mener at norske kvinner venter for lenge med barn, og at dette kan føre til både kreft og ufrivillig barnløshet.

I europeiske og amerikanske medier finnes det også råd fra eksperter, men her er interessegruppene i mye sterkere grad fremme. På det amerikanske kontinentet synes det å være en annen bevissthet og identitet knyttet til det å være barnfri enn det en ser i Norge. Noen ganger grenser uttalelsene til å være militante, noe en kan se hos minoritetsgrupper og rettighetsforkjempere med basis i for eksempel etnisitet eller seksualitet, der enkeltgrupper utøver en motstand mot et hegemoni (Eriksen 2006:14).

I den norske debatten om barnfrihet ses dette nesten ikke, med unntak av i anonyme blogginnlegg, og informantene som blir presentert i senere kapitler, er heller ikke delaktige, verken i lokale eller globale barnfrinettverk. Dette kan være slik fordi de ikke har sett barnfriidentiteten som en mulig identitet. En transnasjonal eller translokal orientering der en utvikling av fellesskap skjer enten lokalt eller over nasjonsgrensene (jf. Breivik 2007:15), er ikke av betydning, Internett har ikke åpnet for en utvikling av gruppeidentitet slik en ser det i enkelte europeiske land og i USA. De barnfrie i Norge etablerer ikke egne nettverk, men det er kanskje bare et spørsmål om tid?

Kapittel 4

Kvinner som valgte barnfrihet på 1960- og 1970-tallet

Heteroseksuelle kvinner i to generasjoner

Noen har levd uten barn fordi de aldri inngikk i heteroseksuelle relasjoner. Jeg har funnet det spesielt interessant å fokusere på de kvinnene som faktisk inngikk i heteroseksuelle relasjoner, og som aldri fikk barn. Dette valget er gjort fordi det største presset om å få barn synes å være på denne gruppen (jf. Bartlett 1994:21), og de neste kapitlene er skrevet med utgangspunkt i intervjumaterialet med eldre og yngre barnfrie kvinner.

De første generasjonene som i større skala kunne styre reproduksjonen selv, var de unge voksne på 1960- og 1970-tallet (jf. Faux 1984:5). Jeg har intervjuet noen av disse, kvinner som på intervjutidspunktet var i alder fra slutten av 50-årene til midten av 70-årene. Disse eldre barnfrie kvinnene har det til felles at de alle er den i forholdet som har tatt initiativ til å leve barnfritt, men med ulik motivasjon for hvorfor de har valgt et liv uten barn. I dette kapitlet skal vi se på hvordan de motiverer sitt livsvalg om å leve uten barn, og hvordan de forstår sine barnfrie liv. Vi skal også se på hvordan de beskriver og forteller om omgivelsenes reaksjoner på deres barnfrie liv.

De eldre kvinnes motivasjoner for barnfrihet

Astrid, som er gift, 59 år og akademiker, forklarer sitt valg om å leve uten barn med det hun kaller sitt «radikalt dårlige oppvekstmiljø» og tanken på begge sine foreldre, som hun husker med skrekk. Da hun møtte mannen sin tidlig på 1970-tallet, tok hun ikke sjansen på selv å

få barn. Å leve uten barn ble aldri til noen stor diskusjon dem mellom:

Astrid: Da vi ble sammen (...) så ... Det var på en måte ikke på tapetet. Men vi måtte jo ta det opp på et eller annet tidspunkt, og ... man kan si merkelig nok, så var det aldri noen tvil verken hos ham eller meg, av helt forskjellige årsaker, da. Og min var det at jeg turde ikke ta sjansen på noe så voldsomt som å skulle få ansvaret for ett eller flere barn. Jeg var *veldig* umoden, på det området der, og ... dessuten så ... (...) Jeg hadde en sånn indre visshet om at det her kommer jeg *aldri* til å verken klare eller ... ja, makte på noen måte. (...) Og det var jo en voldsom flaks, da, at (mannen min) heller ikke ville, og han ville ikke fordi han mente da, og mener fremdeles, for så vidt, at den verden vi da levde i var altfor usikker og skummel til å gjøre noe så radikalt. (...) Så han ble da ... (sterilisert).

(Int. BF60 nr. 1:2)¹

Astrid er det som en kan kalle for en *avviser*. Hun visste veldig tidlig at hun ikke ville ha barn, og hun har stått ved den avgjørelsen siden. Hun og hennes mann var enige om dette, hun fordi hun hadde noen svært dårlige erfaringer fra egen oppvekst, og han fordi han anså verden for å være for risikofylt til å føde barn inn i. Mannens valg om å sterilisere seg handler både om å bekrefte Astrids valg om å leve barnfritt og om å bekrefte sitt eget syn på verden. Hun påpeker at de aldri har angret, men legger til at hun på sine eldre dager ser at det kunne ha vært en fordel med barn som kunne ha vært til hjelp for henne. Hun understreker imidlertid at det ikke på noen måte er noen garanti at barn tar seg av sine gamle foreldre.

Berit, som er enke, 74 år og tidligere kontoransatt, kan også kategoriseres som en *avviser*. Hun forteller at hun helt fra i syvårsalderen visste at hun ikke ville ha barn. Da leste hun om fødsler i en legebok, en skrekkinngytende erfaring, og hun bestemte seg der og da for aldri å få barn. Med et smil sier hun at dersom hun kunne fått «noen kjekke sønner» eller «et par døtre» som var født 30 år gamle og som kunne ha hjulpet henne nå i alderdommen, var det noe hun eventuelt kunne ha vurdert. Men små barn kan hun ikke med:

1 Med «BF60, nr. 1:2» menes «Barnfriinformant i aldersgruppen 60+, intervju nr. 1, utskriftsside nr. 2». Senere opptrer «BF40», som står for «Barnfriinformant i aldersgruppen 40+».

Berit: Jeg er ikke noe glad i barn. (...) Og kan ikke noe med barn. Så jeg egnert meg ikke til å ha barn.

Tove: M-m. Når tid ble du klar over at ikke du egnert deg til å ha barn?

Berit: Ja, da var jeg vel sju år, tror jeg, for jeg lærte meg selv å lese, og da leste jeg hos en venninne av meg, i legebøker. Og da fikk jeg sjokk.

Tove: Ja. Hva leste du der da?

Berit: Ja, det var jo om graviditet, og bilder og alt mulig, det. Alt sammen visste jeg. Det skulle ikke jeg borti.

(Int. BF60 nr. 3:2)

Jeg spurte henne så om hun noen gang tenkte på å adoptere, siden fødselsbildene var blitt så sterke for henne:

Berit: Nei, nei, nei. (...) Neida, det var ikke bare fødselen, jeg er ikke noe glad i unger. (...) Rett og slett. Jeg kan ikke noe for det, det er ikke blitt utdelt noe ... morsfølelse her.

(Int. BF60 nr. 3:4)

Da hun traff den mannen som hun senere giftet seg med, sa hun tidlig fra at hun ikke ville ha barn. Men det var ikke noe de snakket så mye om. Hun sa fra til ham at barn ikke kom til å bli aktuelt for henne, og med det var den diskusjonen over. Barnfriheten til denne informanten handler ikke bare om redsel for fødselssmerter. Hun forteller at hun ikke har noen «morsfølelse». Hun er glad i dyr og kan kjenne omsorg for dem, men ikke for barn. Hun har også vært redd for å få barn som vokste opp til å bli bortskjemte, eller barn som det av andre grunner kom til å bli ekstra arbeid med, som for eksempel barn med funksjonshemminger:

Tove: (...) Hvorfor har du vært redd for det?

Berit: Jo, fordi at det ... syns jeg må være så fælt, både for ungen og meg. Å få en som er blind, eller ... vanfør, eller sånn, det ... har jo ... ja ja, det har jo ligget der i bakhodet, men det er jo ikke akkurat derfor jeg ikke har fått det, heller. (...) Det er bare at jeg har tenkt det *også*. (...) At tenk om jeg skulle få tvillinger, for eksempel, to rampete gutter. Det er jo en sjanse å ta.

(Int. BF60 nr. 3:6)

Dette intervjuet er spesielt på den måten at Berit er veldig åpen om forhold som representerer et sterkt tabu i vår kultur (jf. Cain 2001:21). Hun er åpen om ikke å ha noen morsfølelse, hun er åpen om å være redd for å få funksjonshemmede barn, og hun er åpen om at ikke alle egner seg som mødre. Andre vil tvert imot understreke at de er flinke med barn, at de jobber med barn til daglig, eller at de gjerne ser etter andres barn, men at det ikke passer å ha egne barn.

Karen, enke, 67 år og tidligere helsearbeider, forklarer valget om å være barnfri med at hun gjerne ville reise og oppleve verden sammen med mannen sin, og at det derfor ikke var plass til barn. Hun og mannen diskuterte saken mens det ennå var mulig for henne å bli gravid, og det var ikke én spesiell grunn til at de ikke fikk noen, snarere flere mindre grunner. Karen mener at om en blir foreldre, tar det lang tid før barna blir voksne, og de ville ikke ha vært frie til å reise som de ønsket. Videre ser Karen at det å bli foreldre innebærer store bekymringer, som hun hadde sett hos egne foreldre, og et svært ansvar, som hun ikke ville ta på seg. Dessuten kunne en være «uheldig», som hun kaller det, og få barn som ikke kommer så godt av sted i livet, eller som en mister. Valget var ikke vanskelig for Karen og hennes mann. De hadde ikke lyst på barn og fikk derfor ingen.

Mens Karen tenkte over hvor lang tid en egentlig er bundet til et barn, og ikke orket tanken på alle bekymringene som hun hadde sett at egne foreldre og andre hadde for sine barn, er Janas fortelling en litt annen. Jana er i sekstiårene, gift og kunstner, innflyttet til Norge for mange år siden. Da hun møtte ham som hun senere giftet seg med, diskuterte de barn. Hun og mannen var først uenige om barn; mannen ville ha barn, men hun ville ikke. Han hadde barn fra tidligere ekteskap og ville gjerne ha flere, men hun sa nei:

Jana: Og så sa jeg til ham: «Hva så, om jeg mislykkes? Hva så, om vi går fra hverandre? Hva så, om samfunnet ikke tillater meg å få innpass i ... Skal jeg overføre hele min frustrasjon og alt sammen, til mitt eventuelle barn? Skal vi pendle med barnet mellom (våre to hjemland), fra skole til skole? (...) Du har barn fra før, og jeg vil ikke ha». Og han har aldri mast på meg. Han ville gjerne, i starten. Tok det for gitt, ønsket seg det, men han ... Det (gikk) over.

(Int. BF60 nr. 5:6)

For Jana fantes det mange motargumenter mot barn. Dessuten var de begge to opptatt av faget sitt, hun omtaler seg og mannen som fag-idioter. Mannen laget ingen stor diskusjon om dette, og barn ble det aldri.

Gunvor, 67 år, gift og lærer, var som ung voksen opptatt av overbefolkningsspørsmålet og kunne ikke begripe at det var nødvendig at også hun skulle bidra til ytterligere overbefolkning. Da hun forlovet seg, satte hun som vilkår at de ikke skulle prøve å få barn. Forloveden syntes det var greit nok, og han spurte henne aldri om bakgrunnen for vilkåret. Selv mener hun at det har sammenheng med at det var moderne å velge bort barn på 1960-tallet. De følte seg ikke spesielle på noen måte, flere av Gunvors venninner valgte på samme måte:

Gunvor: Den gangen var det så mye snakk om overbefolkning. Så da sa vi: Hvorfor må vi reproducere oss selv? Så da sa vi: Da får vi heller adoptere et barn, for det er nok av dem som ikke har foreldre. Så det var slik vi snakket. Så ... men hvis jeg hadde blitt gravid, da hadde jeg ikke tatt abort. Det hadde jeg nok ikke, for da var det skjebnen. Og da hadde jeg gjort så godt jeg hadde kunnet. Og det kunne gått godt, og det kunne gått dårlig. Det vet man ikke.
(Int. BF60 nr. 6:3–4)

Gunvors motivasjon for å forbli barnfri er overbefolkningsspørsmålet, men helt avvisende til tanken om barn er hun likevel ikke. Hadde det kommet et barn deres vei, så ville hun ha sett på det som skjebnebestemt, og hun ville ha tatt imot det. Gunvor og mannen lurte på om de skulle adoptere, men adopsjonsplanene forble fjerne tanker som aldri ble diskutert ordentlig. Heller ikke fosterbarn, som de snakket litt om, ble det noe av.

Gunvor og de andre kvinnene viser at det finnes flere ulike motivasjoner for å velge bort barn. En viser til at hun ikke hadde det særlig godt som barn, og hun har vært redd for å sette egne barn i en tilsvarende situasjon. En annen innrømmer at hun ikke liker barn, andre regner opp at de vil reise og oppleve verden, er bekymret for verdens overfolknings-spørsmål og heller ville satse på karrieren. Her er idealistiske grunner og følelsesmessige grunner, og her er ingen anger.

Reaksjoner fra omgivelsene

Hvordan var så reaksjonene fra venner, familie og kolleger på at en i disse tiårene levde sine liv uten barn? Det er interessant å merke seg at noen av disse kvinnene aldri fikk spørsmål fra familie, venner eller kolleger om hvorfor de ikke hadde barn. Astrid sier at det overhodet ikke var noe problem å leve barnfritt i 60- og 70-årene. Ingen stilte noen spørsmål, ingen maste på dem om barn. Astrid synes selv at dette var nokså rart. Hun ville ha trodd at for eksempel svigermoren, som var en kvinne som

likte å ha greie på ting, hadde ymtet frempå. Men det skjedde aldri. Astrids foreldre spurte heller aldri:

Astrid: Nei. De spurte aldri. De tror jeg ikke brydde seg katten, verken om (min mann) eller meg [*ler*]. (...) Altså, vi hadde jo et forholdsvis sivilisert forhold da, de siste ... eller i alle fall i noen år. Men det var aldri diskusjon. Jeg husker at jeg fortalte dem at vi ikke ville. (...) Og uten å gi *dem* noen begrunnelse. Og jeg tror bestemt at de syntes det var veldig rart, men jeg tror *ikke* at de syntes det var synd. Jeg tror ikke de syntes at ... barnebarn ville vært noe i det hele tatt. (...) Sånn var de. Og mine svigerforeldre, de hadde ... altså, tre sønner, som da fikk sine barn etter hvert, da, slik at deres behov for barnebarn, det var ... på en måte dekket da, kan du si. (...).

(Int. BF60 nr. 1:3)

Astrid venner og kolleger spurte heller aldri. Astrid har tenkt på det mange ganger og har lurt på hvorfor de aldri stilte spørsmål om barn, men hun er kommet til at de hadde alminnelig, sivilisert oppdragelse og folkeskikk, som hun selv kaller det for. Hun er glad for at ingen spurte henne den gangen, og hun synes at det er en uting at dette er blitt et diskusjonstema i dag. Jeg spør henne om hvorfor hun synes det er en uting:

Astrid: Jo, fordi at det er så veldig privat. Det er et veldig privat valg å gjøre det eller ikke gjøre det. Og ... det er jo ... altså, da kommer man jo med en gang veldig lett over i spørsmål som angår seksuallivet. Og det er jo *så* privat, at det har nå i hvert fall ingen noe som helst med, ikke engang å *tenke på*, vil nå jeg si. (...) Det får de nå tenke på som de vil, men de har i hvert fall ingen rett til å spørre ... og sånn. Og ... hva skal jeg si mer om det, da? Jeg synes det er veldig uoppdragent, altså, egentlig.

(Int. BF60 nr. 1:4)

Astrid kobler det å velge bort barn opp mot seksuallivet, som hun ser på som et privat anliggende. For henne blir barnfrihet et privat livsvalg i en privat sfære, noe ingen andre har noe med. Astrid forklarer de manglende reaksjonene på 1960-tallet med at hun oppholdt seg i et «radikalt» universitetsmiljø, der mange valgte bort barn. Men samtidig påpeker hun at selv i det mer tradisjonelle familiemiljøet som hun tilhørte, var det ingen som spurte.

Heller ikke Berit opplevde at foreldre eller svigerforeldre i familien kommenterte at det ikke kom barnebarn. Svigerforeldrene hadde så mange andre barnebarn, og hun tror at de skjønnte at barn ikke var noe for henne og hennes mann. Hennes egne foreldre hadde ikke barnebarn,

men spurte aldri hvorfor ikke Berit gav dem noen. Berits egen mor ville ikke ha barn selv, var Berit blitt fortalt, så dette valget forsto moren godt. Hvis en er veldig glad i barn, kan Berit skjønne at en går gjennom et ni måneders svangerskap med kvalme og andre plager. Men Berit verken var eller er glad i barn, så hun lot seg derfor ikke plages med mange måneders svangerskapskvalme.

Berits familie formulerte aldri noe spørsmål om barn, men ikke alle kan fortelle om denne nesten totale tausheten omkring temaet. Karen utdypet dette og mener at en ble sett på som spesiell først når en faktisk *uttalte* at en var barnfri. For *før* en sa noe om at en frivillig levde uten barn, ble en sett på som ufrivillig barnløs:

Karen: For det første så hørte vi jo fra min egen familie det at enten måtte det være det at ikke vi *kunne* få barn, ellers så måtte det være noe galt med forholdet vårt. (...) Så det var jo ... det var jo helt greit. (...) Når folk spør, eller noen spør, liksom: «Har du ... ja, dere har vel barn?», «Nei, har ikke barn», «Åååå, stakkars». Sånn ... liksom sånn. (...) Og så, da, hvis du sier at: «Nei, men det har vi *valgt*», så blir det liksom ... da ser de på deg litt sånn mistenksomt og [de tenker]: «Hva i all verden er det?» og sånn, så jeg føler jo det at man blir satt i bås.

(Int. BF60 nr. 4:2)

Karen presiserer at hun helt klart har hatt muligheter til å gjøre ting som hennes medsøstre ikke hadde; hun og mannen kunne reise mer, og de ble sterkt knyttet til hverandre når det bare var de to. Men personer i omgivelsene kunne være ganske direkte og på grensen til ubehagelige når de spurte henne om hun hadde barn og hun svarte nei. Først trodde omgivelsene at hun var ufrivillig barnløs og syntes synd på henne. Hvis hun så korrigeret og sa at dette var noe hun og mannen hennes selv hadde valgt, kunne folk bli mistenksomme. Karen opplevde å bli sett på som egoist, som annerledes, som stakkarslig, og hun opplevde at omgivelsene var misunnelige på henne og mannen, blant annet fordi de hadde større økonomisk spillerom og større handlingsrom generelt. Men likevel blir det uforståelig for henne når en kvinne uten barn oppfattes som stakkarslig, og når hun får signaler om at det er noe feil med henne.

Jana fikk helt klare signaler fra omgivelsene på at det måtte være noe galt fatt siden hun ikke hadde barn. Spørsmålene kom spesielt fra kunstnerkolleger, og ifølge Jana var kvinnene alltid hardere i sine kommentarer enn mennene. Mens kollegene i Øst-Europa var sterkt imot at hun giftet seg, fordi de mente at det ville ødelegge kunstnerkarrieren, møtte hun annen type motstand fra kolleger i Skandi-

navia. Motstanden var knyttet til at hun ikke fikk barn i ekteskapet:

Jana: Og da begynte det. Og da begynte det, jeg var «umenneskelig», «ufølsom», «ukvinnelig», «egoistisk», «egosentrisk». [Folk sa:] «Hun, stakkar, hun kunne ikke få barn, dermed ble hun kunstner». «Hm, hun er jo kanskje aggressiv, og gjør karriere, hun kan ikke få barn, hm!». Da begynte det. Merkelig nok i Skandinavia (...) som står i ... ja, da kom feminismen, da kom alt.
(Int. BF60 nr. 5:7)

Jana forundres over at kvinner som holdt kvinnefrigjøring høyt, skulle reagere på hennes barnfrihet. Hun forteller om en av de aller første konkrete episodene der omgivelsenes motstand mot barnfriheten kom tydelig til uttrykk. Jana og mannen var i et selskap med kolleger:

Jana: Vi spiste og satt og snakket om veldig mye og drakk selvfølgelig mye rødvin, og så (...) kommer vi til barn, og så sier jeg at: «Jeg vil ikke. På ingen måte.» Så kom angrep fra kvinnelige kolleger som var noe eldre enn meg (...). Og da kom dette her: «Ja, men herregud, hva er det du sier, herregud, du er jo et monster. Herregud, du er ...» ditt og datt. Og så sa jeg: «Ja, men herregud, hva sa din mann for to minutter siden? Han kom med akkurat det samme argumentet». Da sa en av dem: «Ja ja, men han er en mann».
(Int. BF60 nr. 5:7)

Jana vil ikke være med på at en kvinnes liv handler om å få barn, og at barn er den største lykke. Med dette standpunktet følte hun seg ekskludert fra 70-tallets kunstnersamfunn spesielt og feminister generelt. Hun opplevde at disse, som alle hadde egne barn, oppfattet henne som ego-sentrisk, kanskje til og med lesbisk. De reagerte med å kalle henne for «umenneskelig», «ufølsom» og «ukvinnelig». Det måtte i hvert fall være noe galt med henne, som ikke fulgte normen for kvinnelig atferd. Og de fleste trodde at hun løy om sitt valg om å leve uten barn.

Janas fortelling står i sterk kontrast til Astrids, der det kommer frem at ingen spurte henne og mannen om hvorfor de ikke hadde barn, det var aldri et problem. Det kan tenkes at problemene først oppsto når Jana, som Karen, åpent uttalte at de selv hadde valgt bort barn, at det var en villet handling, noe som denne tidens prevensjonsmidler åpnet muligheten for. Jana gjør også et poeng av at det var i de nordiske land, der feminismen sto sterkt, at hun fikk problemer med sin barnfrihet, ikke i det gamle Øst-Europa. Også i den senere tid har Jana opplevd at hun ikke blir trodd når hun sier at barnfriheten er et bevisst valg fra hennes

side. En ung mannlig slektning som selv hadde opplevd ufrivillig barnløshet, tok kontakt med henne:

Jana: Så kom han på telefonen og sa: «Du stakkars, du kunne ikke få barn». Og jeg ble helt lamslått, fordi jeg har kjent mannen i 25 år. Og han har alltid hørt hva jeg sa, men alle *tror* at jeg lyver, jeg dekker over smerten, og ... ønsket, savnet ... Men det *er ikke sant*. (...) Og den dag i dag er jeg veldig lykkelig for det jeg har gjort.

(Int. BF60 nr. 5:10)

Jana opplever at hun ikke blir trodd, både av kolleger og familiemedlemmer. Hun mener at folk rundt henne tror at hun sier at hun har *valgt* bort barn, fordi hun vil gjøre seg interessant eller dekke over smerten over aldri å ha fått barn. Jana opplever en systematisk form for mistenkeliggjøring som insisterer på at hun er annerledes og ikke innser sitt eget beste. Det å velge bort barn blir en så umulig tanke at selv nære slektninger som hun har vært åpen med om sitt livsvalg, ikke klarer å ta inn over seg at det kan medføre riktighet. For Janas slektning finnes ingen barnfriposisjon.

Når en lever i et forhold uten barn, er det ikke bare kjente som familie og kolleger som kan kommentere, men også ukjente. Gunvor forteller at de nærmeste tok barnfriheten med stor ro. Svigerfaren hadde helst sett at det kom flere barnebarn inn i familien, mens svigermoren var veldig aksepterende, men begge opplevdes av Gunvor som positive til henne. De hadde en avtale om at dersom Gunvor og mannen mot alle odds skulle få et barn, skulle denne kalles opp etter en sønn som svigerforeldrene hadde mistet. Dette syntes de var veldig stas. Gunvors mor hadde nok også lyst på barnebarn, men hun maste aldri. Bare én gang synes Gunvor at det ble en dum situasjon med hennes egen mor:

Gunvor: Vi hadde en hund, en *gordon setter*, som (mor) passet. Og så var det noen som sa «Ja, det er datterens hund, hun har ikke noen barn». «Nei, det er visst dette som blir barnebarnet mitt», sa hun. Vi var veldig glade i hunder, da, men ... Nei, hun maste ikke. Og ikke min familie, de har ikke mast ... i det hele tatt. Men det er mer folk rundt omkring (som maser).

(Int. BF60 nr. 6:5)

Gunvor reagerte på måten hunden ble omtalt på, som om den var et substitutt for et barn. Hun opplevde dette som et hint fra moren om hva moren egentlig ønsket, men aldri våget å sette ord på. Morens enkeltstående kommentar var likevel for vag til å skape noen form for konfron-

tasjon så lenge den ble overhørt. Gunvor føler en aksept for sitt livsvalg fra sine nærmeste, ikke minst fordi de ser at hun har gjort nytte for seg både som lærer og som en generelt samfunnsengasjert person. Men personer som ikke kjente henne så godt, kunne godt få seg til å spørre svært direkte om barn. En gang var Gunvor med og arrangerte en studietur for lærere. På turen var det en mann som spurte hvor mange barn hun hadde:

Gunvor: «Nei», sier jeg, «jeg har ikke barn». «Ja, hvorfor ikke det?» «Nei», sier jeg, «jeg har faktisk ikke ønsket noen barn». Nei, det går ikke an. Det var veldig egoistisk. Så spurte jeg ham hvor mange barn han hadde. Jo, han hadde fire. Og da ble jeg litt irritert og da sa jeg: «Hvorfor har du så mange barn?» Men ellers har jeg i grunnen bare unngått det. Det har hendt at noen har ymtet at det har vært egoistisk. Men det jeg alltid da har sagt: «Ja, kommer det et lite barn, ja, så gjør det jo det. Hvis ikke det kommer, så synes jeg i grunnen det er helt greit».

(Int. BF60 nr. 6:6)

Gunvors bekjente fra studieturen spør hvorfor hun ikke har barn, et ikke uvanlig spørsmål. Det fremstilles imidlertid som nærmest utenkelig og veldig uvanlig å stille spørsmål om hvorfor andre har barn (jf. Peck og Senderowitz 1974:4), slik Gunvor gjør: «Hvorfor har du så mange barn?». Til det kan det kort kommenteres at det kan være like vanskelig å legitimere at en har *mange* barn som at en *ikke* har barn. Tre barn er per i dag et perfekt barnetall i Norge, men å vente sitt femte eller sjette barn uten å kunne henviser til en tilhørighet i en religiøs sekt kan by på atskillige reaksjoner fra omgivelsene. Men overfor de som spør Gunvor, pendler hun mellom å være helt bestemt på at det ikke kommer noe barn og å antyde at dersom det kommer et barn, så kommer det et barn, en ikke ukjent strategi for å unngå de store diskusjonene om barn (jf. Clarke 2001). Også fra helt ukjente mennesker på gaten kan hun oppleve å få spørsmål om barn:

Gunvor: Som i 17. mai-toget: Ja, du ser kanskje etter barnebarna dine? Nei, jeg har ingen. Nei vel. Når folk sier rare ting, så tror jeg de blir litt perplekse og ikke vet hvordan de skal takle det. Jeg tror det er mer det enn at folk vil være ekle og spydige. Det er mer det at folk blir forvirret, for det er ikke det vanlige.

Tove: Opplever du slike spørsmål som støtende?

Gunvor: Ja, jeg synes det er litt ekkelt. Jeg får en ubehagsfølelse. Og jeg tror det er en sånn mellomting mellom at jeg skuffer dem og setter dem i forlegenhet. Samtidig som jeg noen ganger lurer på: Har jeg gjort et galt valg? Det kan nå være ... Kan huske mannen min sa en gang: Kan hende vi hadde fått både pene og kjekke barn. Det kan jo hende det motsatte også.

(Int. BF60 nr. 6:7)

Gunvor og mannen snakker av og til sammen om hvilke barn de kunne ha fått. Kanskje hadde det gått veldig fint å få barn, men kanskje hadde det ikke gått så godt. På skolen der Gunvor jobber, har hun selv sett hvordan noen av barna har hatt det som følge av at foreldrene ikke har fulgt dem opp. Hun understreker også sitt gode forhold til barn ved å fortelle om løvetannbarna, som er kjekke mot alle odds. Det er disse hun har kontakt med selv etter at de har sluttet på skolen, de er disse som sender henne hyggelige tekstmeldinger når noe skjer i livene deres. Det er viktig for henne å formidle at hun liker barn, og at hun har et godt forhold til elevene på skolen. Men hun opplever det som ubehagelig å bli tilsnakket i det offentlige rom, for eksempel på nasjonaldagen, av ukjente personer som antar at hun er ute på gaten for å se etter egne barn eller barnebarn. I likhet med julaften, familiehøytiden, er også 17. mai en spesiell dag for de som lever uten barn. Etnologen Barbro Blehr viser til at barn er et organisatorisk nav i 17. mai-sammenheng, og at de som på en eller annen måte faller utenfor normen, marginaliseres: de som ikke er heteroseksuelle, de som er skilte og lever i vanskelige familieforhold, og de som ikke har barn eller barnebarn (Blehr 2000:164).

Karen opplever også spørsmål om barn fra relativt ukjente personer. Hun mistet mannen sin en tid tilbake og meldte seg etterpå inn i en sorggruppe. Her kom det opp spørsmål om både barn og barnebarn:

Karen: Og da ... da var det jo liksom *selvfølgelig* at alle ... for det var jo folk på min egen alder, kanskje litt yngre og litt eldre, så da var det jo *selvfølgelig* at alle hadde barnebarn. (...) Men ... men så var det en til som ikke hadde barn. Men så ble det liksom ... de sa stadig: «Ja, du og henne, dere har jo ikke barn, dere har jo ikke det». Og ... det var veldig mye snakk om barnebarn, og de forsto ikke hvordan de skulle ha *overlevd* når de mistet mannen sin hvis de ikke hadde hatt barn og barnebarn. (...) Så ... ja, det er klart, det føles vel sånn når du har de å støtte deg til, men altså, når jeg ble alene, så *visste* jeg at jeg var alene, så det var ... det var ikke noe savn, da heller. (...) Nei. Det var det ikke.

(Int. BF60 nr.4:5)

I sorggruppen ble Karen stadig pekt ut, og de andre kommenterte at de selv ikke hadde overlevd tapet av ektefellen om det ikke var for barn og barnebarn. Pronatalistiske holdninger eksisterer altså livet ut, det er ikke slutt når en selv ikke lenger er fertil. Men som Karen poengterer: da hun mistet mannen sin, *visste* hun at hun var alene. Hun hadde aldri opp gjennom livet støttet seg på sine barn eller levd gjennom dem, og hun fremstiller seg i intervjuet som noe mer reflektert enn de andre i sorggruppen, som hele tiden bruker etterkommerne som krykker i livet.

Det heteronormative presset varierer

De eldre barnfrie kvinnene er motivert enten av å unngå foreldreskapets straff, som det ville være å få umulige barn, syke barn eller å måtte klare seg alene med barn, eller de er motivert av å ville beskytte barnfrihetens premier, som det er å kunne disponere både arbeidstid og fritid som en vil: reise hvor en vil, når en vil, og jobbe så mye en vil, når en vil (jf. Campbell 1985:137 ff.; Ireland 1993:160). En viss type heteroseksualitet knyttet til at et heteroseksuelt par lever med egne barn, etterlyses også i disse tiårene: Kvinnene minnes kun i mindre grad et reelt *press* om å få barn, men flere forteller om kommentarer, spørsmål og hint fra kolleger, samt mer perifere personer. Den relative mangelen på foreldreskapsmas som ses hos noen av informantene, kan forklares på flere måter. Det kan handle om at omgivelsene regnet med at de som levde uten barn, hadde ekteskapsproblemer, hvilket kan ha vært ansett for å være et for privat tema til å stille spørsmål ved. Det kan videre tenkes at denne delen av privatlivet, graviditeter – som den gang i større grad var koblet direkte til seksuallivet enn det er i dag (jf. assistert befruktning) – ikke var gjenstand for åpen diskusjon. En kan videre ha antatt at de barnfrie var ufri-villig barnløse, og at det derfor ikke var noe å gjøre noe med, en ikke usannsynlig antagelse tatt i betraktning at reproduksjonsassistanse ikke var utviklet utover den lavteknologiske sæddonasjonen. Det falt kanskje ikke omgivelsene inn at barnfriheten var *villet*. Først når en uttalte tydelig at en var barnfri, og at dette var en villet handling, synes omgivelsenes kommentarer å bli flere og krassere og presset å øke. Det heteronormative presset varierer altså i noen grad, men kommentarer om barna som ikke er der, bidrar til å reprodusere den riktige heteroseksualiteten, den som er heteronormal nok (det vil si: å leve i en heteroseksuell relasjon og med barn) som noe privilegert og naturskapt (jf. Annfelt 2007:99). Hva sier så barnfrie kvinner som var rundt 40 år på begynnelsen av 2000-tallet om situasjonen noen tiår senere? Det skal vi se på i neste kapittel.

Kapittel 5

Barnfrie kvinner på 2000-tallet

Noe er forandret på 30–40 år

I større grad enn tidligere er barn i dag å forstå som *prosjekter* som parene og familiene konstituerer seg gjennom (Danielsen 2006; Paxson 2004). Barn er gått fra å ha verdi som kommende arbeidskraft til å bli kjærlighetsbevis og emosjonelt viktigere enn noensinne (Paxson 2004; Jensen 2003 b; Douglass 2005:10). Et pars suksess avhenger ikke bare av om de får barn, men også av om barnet klarer seg og gjør det bra på skole, ute blant venner, og senere i privatlivet og i arbeidslivet (jf. Paxson 2004:65). Barn oppfattes å stå for kontinuitet. Barn er noe som alltid vil være koblet til en, og som en ikke lett kan velge bort (Andersen 2003; Beck og Beck-Gernsheim 1995, Giddens 1994).

De intervjuede barnfrie kvinnene kan se ut til å være i en noe annen situasjon på 2000-tallet enn den generasjonen som ble presentert i forrige kapittel. Barn har fått en ny status etter innføring av kvinnestyrte prevensjonsmidler; de er i større grad resultater av aktive valg, de fødes senere i kvinners liv, og de går fra å være en økonomisk ressurs til å bli en emosjonell ressurs (jf. Jensen 2003 a), reproduksjonsmulighetene er blitt mangedoblet, og reproduksjon og seksualliv tilhører ikke lenger kun den private sfære, men er smurt tynt utover i medier og i skolevesen. I dette kapittelet skal vi se på hvordan de yngre barnfrie kvinnene motiverer sine barnfrie liv, og hvordan de opplever at omgivelsene reagerer på deres livsvalg. Med unntak av én kvinne har alle i likhet med de eldre barnfrie kvinnene selv tatt initiativet til å leve et liv uten barn. Hvordan opplever de det å skulle forsvare sitt barnfrie valg? Synes det å være forbundet med større utfordringer å leve barnfritt på 2000-tallet?

De yngre kvinnenes motivasjoner for barnfrihet

Generelt befinner de fleste barnfrie seg i gruppen av utsettere, de som hele tiden utsetter tanken på barn (jf. Veevers 1980). Om en hadde hatt den rette jobben, en bedre inntekt eller aller helst, om en hadde møtt en mann som en kunne se for seg som far til ens barn, ville det muligens ha blitt barn. Helen, skilt akademiker i 40-årene, var tidligere gift med en mann som ikke ønsket barn, og forteller om sin bakgrunn for å leve barnfritt:

Helen: (Jeg var) gift med en mann som helst ikke ville ha noen, og så var jeg så opptatt av utdanning og jobb og ... altså slet veldig mye for å få alt til å gå i hop, på det planet. Så inntil jeg skilte meg, så var det faktisk ikke noe som jeg tenkte over i det hele tatt. I den forstand så er det tilfeldig, og hvis jeg hadde vært sammen med noen som helst ville ha barn, så hadde jeg helt sikkert hatt barn. Men du kan si at ... 39 år, det er da den biologiske klokken begynner å tikke, ikke sant. Så etterpå kom jeg til å tenke mye på det, altså. Og da tenkte jeg til og med at jeg ikke kunne vente for lenge, så hvis jeg da skulle blitt mor så måtte jeg blitt ... eh ... så måtte jeg blitt en aleneforsorger. Altså en person hvor det ikke var noen far i familien. Det tenkte jeg litt på.

(Int. BF40, nr.1:2)

Hadde situasjonen vært annerledes da hun var gift med den første mannen, hadde *han* ønsket barn, hadde Helen kanskje ikke levd uten barn. Først i begynnelsen av 40-årene tok hun en endelig bestemmelse om ikke å få barn. Da hun tenkte nærmere etter, kunne ikke et barn dekke de nærhetsbehovene som hun hadde. Det kunne bare et voksent menneske, en partner, dekke. Helen og Gro, som presenteres nedenfor, har noen ting til felles i hvordan de motiverer barnfriheten. De har utsatt mer enn avvist barn. Gro, som arbeider i en mediebedrift, er i 40-årene og for tiden ugift. Hun har «egentlig aldri prøvd å få barn», som hun ordlegger seg. Hun har aldri bodd med en mann som hun så for seg kunne bli far til hennes barn, og hun har heller ikke sett for seg å være alenemor. Det har ikke alltid vært slik:

Gro: Gjennom hele barndommen så gikk jeg og dro på en gutt som (var kjæresten min). Og jeg hadde bestemt hele løpet. Og det som jeg hadde bestemt, det var at når vi var voksne så skulle vi flytte til Betlehem, og der skulle vi ha tolv barn. Og det måtte være seks jenter og seks gutter, og jeg kunne utseende på alle sammen. Så når jeg var liten, så var det helt bestemt at jeg skulle ha

barn. Det var opplest og vedtatt. Jeg husker fortsatt de tolv barna jeg skulle ha i Betlehem.

(Int. BF40, nr. 3:1)

I barneårene var egne barn del av Gros plan, men i voksen alder forsvant betlehemsplanen. Men Gro påpeker at dersom den rette mannen var dukket opp, hadde barnet helt sikkert «kommet som en kule». Jeg spurte henne hvorfor det er viktig å ha «en riktig mann» for å få et barn:

Gro: Jo, fordi jeg føler ... Jeg tror at det å ønske seg barn, det tror jeg ikke alltid er et konkret ønske om et barn. Men det kan også være å knytte seg nærmere til et menneske man er glad i, altså skape noe sammen med det mennesket man elsker, da. Jeg tror ikke at det å få ... altså, det å få et barn ikke egentlig alltid er greia. Jeg tror det har noe med dypere kvinnelighet å gjøre, jeg tror det har noe med tilhørighet å gjøre, en større sammenheng å gjøre. Men det der varierer sikkert fra kvinne til kvinne. Men jeg tror det er veldig mange single kvinner som har det på samme måte som meg. De kan tenke seg barn hvis de treffer mannen, og når de treffer ham, så oppstår det en helt ny verden sånn sett. Men ikke før.

(Int. BF40, nr. 3:3)

Gro begynner med å fortelle at hun aldri har truffet den rette mannen, og at hun derfor ikke har barn. Et stykke ut i intervjuet kommer det frem at hun *har* vurdert noen som «rette menn» og farspotensialer. Ofte har hun ikke bodd så lenge sammen med kjærestene at det er blitt et stort tema. En mann bodde hun med i fire år, men han hadde et alkoholproblem, og det avgjorde for henne at han aldri kom til å bli far til hennes barn. Men for noen måneder siden traff hun en ny mann etter å ha vært alene i flere år:

Gro: Det ble et veldig sånt voldsomt møte. Det ble tilsynelatende kjærlighet ved første blick, da. Og han sa det at jeg er nå så og så gammel, og du er enda eldre, så jeg vil at du skal ta ut spiralen. Og så lar vi det som skjer, skje. Og jeg gjorde det. Og det føltes faktisk som en befrielse å ikke ha den spiralen. Og nå som ... Det ble jo slutt, da. For det som kommer raskt, det forsvinner raskt. Og nå, i det forholdet jeg er nå, så har jeg veldig liten lyst til å sette inn spiralen igjen, enda jeg vet at det kan resultere i noe. Men det er helt sånn ... og det greier jeg ikke helt å forklare. Men da tenker jeg som så at nå har jeg hatt spiral absolutt hele mitt liv. Så det å ha de siste årene i fruktsommelig alder uten, det synes jeg nesten jeg skal unne meg.

(Int. BF40, nr. 3:4)

Det er ikke mange sprekker i intervjumaterialet. De fleste informantene fremstår som fornøyde med sine valg, og de angre ikke. Men det at Gro, godt opp i 40-årene, åpner for muligheten til en graviditet, viser at det finnes noen sprekker. Det var den forrige kjæresten hennes som lot dette bli et tema, og siden har hun ikke hatt lyst til å bruke prevensjon. Hun klarer ikke å forklare hvorfor det er blitt slik, og hun mener selv at det er i seneste laget. Hun kaller det for en «merkverdig ulogiskhet», en «irrasjonell følelse» og at det har «noe med kvinnelighet å gjøre». Gro er nøye med å påpeke at hun har hatt et bra liv og kommer til å få et bra liv fremover uten barn. Men hadde det kommet et barn, så hadde hun «tatt imot det med åpne armer». I hennes alder ville hun ha tatt pre-natale tester dersom hun ble gravid, men samtidig sier hun at det faktisk er vanskelig å si hva hun ville ha gjort hvis det hadde vist seg å være noe galt med barnet. For Gro er svangerskap og barn naturlig og handler om fullbyrdelse:

Gro: Det å føde og hele den biten der, det har noe med biologi å gjøre. Det har noe med fullbyrdelse å gjøre. Og det er sånne ting som vi ikke kan ... Det bare *er* der, og det er veldig sterkt. Det er veldig sterkt, altså. Så jeg tror nesten det er like sterkt som seksualiteten, jeg, på mange måter. Men (...) det er mye arbeid med et barn. Jeg tror at en av grunnene til at jeg ikke har fått barn, er at jeg også har vært redd for friheten min. Den har jeg jo vært forferdelig glad i, da. Jeg kunne jo sikkert ha fått et barn hvis jeg var mindre glad i friheten min, men nå føler jeg at jeg har hatt all den friheten et menneske kan ønske seg.

(Int. BF40, nr. 3:5)

Gro forhandler mellom fullbyrdelse av biologien på den ene side og på den annen side den individuelle friheten til selv å velge retning på livet. Hun fremhever det naturlige i svangerskapet, men ønsker ikke å fremstå som en slave av naturen. Frihet til å disponere sin tid og sin seksualitet betyr mye for henne, og det betyr mye også for Thale. Thale, gift akademiker i 40-årene, har alltid vært klar på at hun ikke vil ha barn. Hennes tidligere ektemann, som var noe eldre enn henne, ønsket seg ikke barn, og det passet henne veldig fint. Hennes nåværende ektemann har sagt til henne at dersom hun ønsker seg barn, så kan de få det. Men da svarer Thale:

Det er jo på en måte *jeg* som sier det at «nei, ærlig talt, kan jeg få slippe?» Vi lever så bra, vi har frihet og muligheter til å ... Altså, livet er komplisert nok om ikke du skal ha barn også.

(Int. BF40 nr. 4:9)

Hun legger til at hun ikke er så naiv at hun tror at hun kan «planlegge seg i hel» og så blir livet slik som en har planlagt. Men i en alder av noen og førti år føler hun imidlertid at det begynner å bli litt sent å føde barn. Thale argumenterer ikke som Helen gjør, med at hun kanskje hadde hatt barn dersom hun hadde en mann som ønsket seg det. Hun er ikke opptatt av at det finnes «en rett mann» til hennes eventuelle barn, men hun tenker mer på at hun kanskje kunne hatt barn dersom verden så annerledes ut og hun likte samfunnet bedre:

Thale: Bare det at vi lever i en sånn ekstrem kapitalisme nå, hvor det eneste som er viktig, er å tjene mer penger. Akkurat som om noen noen gang har blitt lykkelig av det. Altså, det er en sånn akkumulasjon av verdier i den vestlige verden nå, mens folk stort sett bare blir fattigere og fattigere. De får dårligere tid, de har mindre ressurser, de blir mer og mer ulykkelige. Det er bare helt tragisk. Vi har et oljefond ... Den norske staten har noen oljefond nå som er så store at vi greier ikke så store tall, og folk dør i helsekøer. Altså, hva er poenget med at Norge skal være verdens rikeste hvis vi ikke kan ta vare på våre egne borgere, da? Jeg føler at det er noe som er skrudd i forhold til måten verden blir styrt på.

(Int. BF40, nr. 4:8–9)

Thale motiverer sitt valg med samfunnssituasjonen og er ganske klar på at hun ikke ønsker barn til verden slik den ser ut akkurat nå. Hun er pessimistisk med hensyn til fremtiden: Hva slags verden er dette, som selger vold som underholdning, eller som prioriterer millioner av kroner til reklamebudsjett til tannpasta eller noe annet uvesentlig? Hun ser ikke at forholdene blir bedre, hun opplever samfunnets prioriteringer som genuint gale, og å få barn i en slik verden er derfor uaktuelt for henne.

Lise, akademiker i slutten av 30-årene og for tiden ugift, er også svært tydelig på sitt livsvalg og sier at hun alltid har vært det. Lise er det nærmeste vi kommer en avviser blant de yngre intervjuede barnfrie kvinnene. Hun medgir at hennes innstilling til barn kan endres, som alt annet, men at det ikke har skjedd til nå. Lise er opptatt av sin forskerkarriere og har mye kontakt med kolleger i både inn- og utland. Hun omtaler jobben sin som *sitt krevende barn*. Lise har ingen tanker om at det finnes «en rett mann» der ute som kan passe som far til hennes barn. Det er aldri i tankene når hun møter en ny mann som hun innleder et forhold til:

Lise: Det er ikke sånn som at jeg tenker det i forbindelse med en mann at, lever han opp til rollen som potensiell far? Det ville aldri falle meg inn. Som sagt,

det er jo kanskje fordelen med den alderen jeg har nå at det ikke er den *unge* mann jeg møter. Det er ikke den unge mann som kunne tenke seg barn som jeg møter. De menn som jeg nå forholder meg til, det er godt etablerte menn som ikke har de ønskene i det hele tatt ... gjennomgående. Det er ganske fast. Det er ikke noe stort behov for dem å reprodusere seg selv. Og dermed så er ikke det et problem. Jeg tror at det de setter pris på ved meg som kvinne, det er nettopp at jeg er en *annen* type kvinne. En kvinne de kan snakke med, på likt nivå, en som har meninger, synspunkter og som ikke er så opptatt av det en rekke andre kvinner er. Nettopp det at ikke barn er det eneste vi ... og så videre. Veldig mange menn blir helt gærne av å bare skulle preike barneprat og så videre. Mens det vi egentlig heller kunne gjort var å satse på ... nettopp det å tenke på oss selv i form av at man tenker på hverandre. Ikke *alle* andre. Jeg tror at der er jeg behagelig i den forstand at jeg ikke hele tiden har et mål om å få en forstyrrende faktor inn i dette bildet. Det tror jeg er behagelig for menn som forholder seg til meg.

(Int. BF40, nr. 2:13)

Barn har aldri vært noe tema for Lise. Hun er ikke barnfri fordi verden er komplisert, eller fordi hun ikke har truffet den rette mannen ennå. Barn har aldri vært noe ønske hos henne, og hun har mer enn nok å tenke på i jobben sin. Hun mener at hun ikke kan være på topp både i jobben og som mor, og derfor har hun aktivt valgt bort barn.

Som i kapittel 4 ser vi at motivasjonene for barnfrihet varierer også hos de yngre barnfrie kvinnene. En har sett etter en mann med farspotensial, og har først sent i 40-årene lagt prevensjonen på hyllen, en annen har vært vernet om friheten sin, én ønsker ikke å sette barn til en verden som fungerer så dårlig som den gjør, og én har prioritert karriere foran barn. Men selv med de ulike motiveringene fremheves det heteroseksuelle forholdet, forholdet til den mannen en bor sammen med eller menn generelt, som viktig. Å behage partneren er viktig når en spør sin mann om en «kan få slippe» å bli gravid. Barnfrihet som prosjekt utfordrer normalitetsstandarder og en gjeldende heteronormering, men i materialet finnes altså sprekker som røper motsatte strømninger: nemlig en sementering av det heteroseksuelle kjærlighetsprosjektet.

Omgivelsene reagerer

Ifølge kulturforskeren Hilde Danielsen gir foreldre i dag en annen type oppmerksomhet til sine barn enn en kunne se da dagens småbarnsforeldre vokste opp (2006). Barn har fått en annen betydning: I tillegg til å bidra til å føre slekten videre, bidrar de også gjennom felles opplevelser til

familieskapingen (ibid.; se også Hjemdahl 2003). Får barnets nye betydning konsekvenser for hvilke reaksjoner barnfrie kvinner på 2000-talet møtes med? Reaksjonene er ikke like kraftige fra alle kanter. Som vi også så hos de eldre kvinnene, opplever de yngre kvinnene, her Gro, at hennes egne foreldre ikke maser om barnebarn fordi de allerede har fått noen. Broren hennes fikk fire barn på fem år, og da var barnebarnsbehovet dekket. Men hvis ikke broren hadde fått barn, tror Gro at situasjonen ville ha vært ganske annerledes, og at foreldrene da ville ha tilkjennegitt en veldig skuffelse.

Heller ikke Lises familie har kommentert hennes barnfrihet. Foreldrene setter pris på de barnebarna de allerede har fått, og Lise har aldri opplevd noe press fra dem om å etablere familie, hvilket hun synes er ganske behagelig. Foreldrene hennes sa aldri til henne: «Når du blir voksen og får barn ...». Det har aldri vært fremstilt for henne, verken i barneårene eller i voksen alder, som en forutsetning og en selvfølge at man får barn. Heller ikke søsknene hennes har hatt noen forventninger til at hun skulle få barn. Hun mener at familien ser at det ikke passer for henne, og at de dermed ikke forventer at hun skal føde. Men selv om ingen i den nære familien sier noe direkte eller kommenterer barnfriheten, har Lise kjent seg som en annerledes person, en kvinne som skiller seg ut. Først i de senere år kan hun føle seg som en kvinne, men hun har lenge følt seg annerledes på den måten at hun har kjent seg som en mann. Hun så at gutter og menn tenkte som hun gjorde, at de hadde de samme ambisjonene og målene som hun selv. Ifølge Lise er ikke en mann opptatt av hva som *kan komme til å bli* et problem i fremtiden, slik mange kvinner er, men han er opptatt av hva som faktisk *er* blitt et problem, og hvordan det oppståtte problemet kan løses. Lise er altså ikke opptatt av å diskutere hva som kan bli problematisk i fremtiden, hun er snarere orientert mot problemløsning.

Helen forteller også om en følelse av annerledeshet, men at denne følelsen helst kommer i spesielle situasjoner, for eksempel på gjenforeningsfester for klassen med den rituelle runden rundt bordet der alle reiser seg og forteller hva de holder på med og hvor mange barn de har fått siden de sluttet skolen. På forrige gjenforeningsfest var det bare tre stykker som ikke hadde barn; en var ufrivillig barnløs, en hadde vært mye inn og ut av psykiatriske institusjoner, og så var det Helen.

Andre episoder der følelsen av annerledeshet kan materialisere seg, er i sammenkomster der familien og slekten er tema, for eksempel familiejubileer. Når hele familien er samlet, blir det ofte til at alle snakker om barn eller barnebarn. I slike situasjoner føler Helen seg veldig spesiell. Hun presiserer at hun ikke føler seg stigmatisert, men at hele livet

er annerledes enn den familien hun kommer fra. Hun føler at hun noen ganger er på utsiden, selv om ingen stiller direkte spørsmål om barn. I Thales familie er det litt annerledes. Thale har aldri sett for seg at hun selv skulle føde barn, men hun synes at det er vanskelig å si dette rett ut. Det kan såre andre hvis hun sier:

«Nei. Jeg liker ikke barn. Jeg har ikke lyst til å bruke tid på å oppdra dem.»
 Eller: «Jeg har ikke lyst til å føde barn inn i denne verden, på grunn av politiske eller filosofiske grunner, og noen personlige», så føler folk alltid at jeg angriper dem hvis de selv har fått barn. Og når jeg velger noe annet, så blir det et angrep på deres barn.

(Int. BF40, nr. 4:4)

Denne vanskeligheten har hun også opplevd i forholdet til sin egen mor. I stedet for å si rett ut at «nei, jeg får nok aldri barn» eller «nei, jeg liker ikke barn så godt», har hun prøvd å ta hensyn til sine omgivelser og antydnet barnfriheten mer enn hun har slått den fast. Hun er her på linje med de eldre kvinnene i kapittel 4 som mener at problemene først oppstår når en uttaler at barnfriheten er en villet handling. Thale forteller her en episode der moren hennes på en forsiktig måte prøvde å spørre om hun kanskje får et barnebarn:

Mamma hadde noen ballkjoler på loftet som hun hadde fått sendt fra New York på 50-tallet. Da det var vareknapphet her, så kom det da noen ballkjoler fra Fifth Avenue, og de er bare helt betagende sånne dukkekjoler, med tyve lag lyseblått tyll med påsydde små ting, ikke sant. Da sa mamma ... hun har på en måte alltid vært flink ... men da sa hun: «Skal jeg spare på dem litt til?». «Ja, gjør det, du». Og så ble hun rolig. Og jeg har liksom aldri sagt at jeg skal *aldri* ha barn. Men jeg har sagt det at jeg skal ikke ha barn i *overskuelig fremtid*. Og det har noe med det at jeg har da lært at livet kan da snu seg. Altså, du tror at allting går rett frem, og så, vips, så er du et helt annet sted ... altså, folk dør. Jeg havnet i et sånt samlivsbrudd som jeg ikke var forberedt på. Du må ikke være så naiv at du tror at du kan planlegge det i hjel og så blir det sånn. Så derfor så sier jeg at jeg har ikke ønsket meg barn i *overskuelig fremtid*. Så nå er jeg da 42, og da synes jeg på en måte at det begynner å bli for seint. Altså, det er ikke noe mål å bli mor når du er 50. Det er ikke noe mål for meg. Men jeg har en venninne som ble mor da hun var 50, og det er *ikke* vellykket.

(Int. BF40, nr. 4:3–4)

Det finnes noen sosiale normer for når det passer å få barn (jf. Dykstra og Hagestad 2007:1278), noe både Thales mor og Thale kjenner til. De er begge klar over at Thale er i ferd med å passere den kulturelle forestillingen om en øvre grense for en passende fødealder. Thale er forholdsvis klar vedrørende sitt valg om å leve uten barn, men hun klarer ikke helt å konfrontere moren og si: «Du kan sikkert gi ballkjolene til noen andre, fra meg får du ingen barnebarn.» Hun vil ikke frata moren håpet om barnebarn, og hun er også urolig for å støte noen med valget sitt, noe antropologen Paula Clarke også skriver om fra en amerikansk undersøkelse: Å være mor er så tett forbundet med kvinnelig identitet at noen barnfrie finner på historier om ufrivillig barnløshet for å unngå konflikter med omgivelsene (Clarke 2001). Sosialt blir det for vanskelig å si helt klart at en ikke har til hensikt å bli forelder, og dermed gjøre det helt klart at ens liv ikke er i overensstemmelse med standardmanuset (Dykstra og Hagestad 2007:1277). Det enkleste for Thale blir derfor å fremstå som en utsetter. Hun utsetter ikke selve livsvalget, hun utsetter bare å fortelle om det til noen. Noen av kvinnene i denne gruppen kan sies tidlig å ha *avvist* graviditet, mens flertallet kan sies å ha *utsatt* graviditet. Begrepet *utsetter* er kritisert fordi det impliserer at kvinnen egentlig ønsker barn, og at hun bare utsetter det (Morell 1994:50), men eksempelet med Thale viser at et relativt tydelig livsvalg kan forkles som en utsettelse for å skjerme omgivelsene. Begrepet utsettelse synes derimot å være en korrekt term når kvinnen aksepterer at det kunne ha blitt barn dersom «den rette mannen», den romantiske halvdelen, hadde vekket behovet for og ønsket om barn.

Thales mor tør ikke spørre Thale direkte om barn, og andre har opplevd noe tilsvarende. Gro har opplevd at venner har lurt på om hun lever frivillig eller ufrivillig uten barn, men at de aldri har turt å spørre:

Gro: Jeg opplever nå at folk som har kjent meg i flere år, sier at: «Du, vi har aldri spurt deg om dette før, fordi vi tenkte kanskje at det var et spørsmål en ikke burde stille». Så de har lurt på det, og jeg har ikke engang reflektert over at de har lurt på det. Jeg ser på min egen barnløshet som veldig naturlig. Og jeg føler også at hvis jeg skulle ha levd en gang til, så er det meget mulig at jeg i mitt liv nummer to også hadde blitt barnløs. Det ser jeg ikke bort ifra.

(Int. BF40, nr. 3:2)

Ikke bare familie og venninner kan lure på når barnet kommer. Kolleger kan også få seg til å spørre. Mens Helens kolleger og venner, hvorav mange kunstnere, altså den gruppen som statistisk har den største graden av barnfrihet/barnløshet, aldri har stilt henne et eneste spørsmål om barn, har Lise derimot en annen erfaring. Lise arbeider med medisinerne, som er den gruppen av såkalte karriereyrker der forekomsten av barnfrihet/barnløshet er lavest. Jeg spør Lise hvem som spør henne om barn:

Lise: Det er menn, det er kvinner, mannlige kolleger, kvinnelige kolleger. Jeg har for eksempel ... Av de nære mannlige kollegene, så konfronteres jeg stadig vekkt med at min tid er i ferd med å løpe ifra meg. Jeg synes jo det er helt ufattelig, at de begynner å si at min tid er i ferd med å løpe ifra meg. Sånn føler ikke jeg det. (...) Noen er såpass brutale at de sier «du vil ikke være tiltrekkende som kvinne i løpet av noen få år». For meg er også det en helt ufattelig tankegang. Fordi jeg er helt enig ... Om få år så er jeg ikke tiltrekkende som *mor* for deres barn! (*Hun ler*). Det er jeg helt enig i. Men jeg vil faktisk si at dersom jeg ikke eldes uventet fort, så vil jeg fortsatt være tiltrekkende som kvinne for menn i en naturlig alder for meg. Og det har jeg *ingen* angst for. Faktum er jo at en rekke menn, som det vil være naturlig for meg å forholde seg til, vil mye heller ha en kvinne som *ikke* vil ha barn, enn en *ny* kvinne, fordi de har jo stort sett vært gift før, de har sine barn, og de kan egentlig ikke tenke seg å starte på nytt og selv få unger.

(Int. BF40, nr. 2:6)

Lise opplever disse reaksjonene helst fra kolleger. Hun mener at kollegene hennes, som alle er forskere, er farget av at omsorg ikke er det mest dominerende i kommunikasjonsformen innenfor universitetsverdenen. Ofte er det som uttrykkes, ganske ufiltrert, og ideer og tanker kastes frem spontant og brutalt. Dessuten er hun ganske direkte selv, hun må derfor tåle at andre er direkte og lite omtenkssomme overfor henne. Men hun er glad for at de sier det høyt og ikke bare tenker det, så vet hun hvor hun har dem, selv om hun heller hadde foretrukket at de respekterte valgene hennes. Hun har registrert at hennes mannlige kolleger som lever uten barn, ikke får de samme kommentarene som hun selv får, og tolker det slik at kvinner ofte måles ut fra om de har barn eller ikke. Lise mener at kvinners og menns biologiske klokke med medisinske nyvinninger går nesten like fort: Assistert befruktning kan hjelpe kvinner til å bli mødre helt opp i 60-årene, i noen ekstreme tilfeller. Men i og med at det ikke er uvanlig at menn blir annenkullsfedre i 50- og 60-årene og kanskje også senere, henger det igjen en kulturell forestilling om at menns biologiske klokke aldri slutter å tikke, mens kvinners slutter en gang i 40-årene.

Hovedproblemet for Lise er imidlertid ikke at kollegenes reaksjoner er ufiltrerte og brutale, men at hun opplever ikke å bli trodd på at hun ikke ønsker seg barn:

Lise: De argumenterer ut ifra at jeg faktisk har ønske om å få barn. Det er hele tiden om at jeg *egentlig* ikke vet hva som er best for meg selv. *De* vet hele tiden dette her om at det er unaturlig for meg å ikke få barn, det er ekstremt unaturlig for meg å *ikke ønske* meg barn, og ... når jeg bare blir gammel nok, så vil jeg forstå.

(Int. BF40, nr. 2:7)

Det finnes en kulturell forestilling om at den mannlige fertiliteten og seksualiteten er tidløs og varer hele livet, mens den kvinnelige fertiliteten (og kanskje også seksualiteten?) er begrenset til den unge kroppen (Lundin 1997). Men det største problemet for Lise er at kollegene tror at hun innerst inne ønsker seg barn, og at hun kommer til å angre bittert den dagen det ikke lenger er mulig å bli gravid. De mannlige kollegene hennes synes at det er unaturlig at hun ikke har barn, og ekstremt unaturlig at hun ikke vil ha noen. Ikke bare er infertilitet tabuisert – noen av fortellingene om å unnlate å snakke høyt om den valgte barnfriheten vitner om at det kan være sterkere tabubelagt at en ikke *ønsker* barn.

Ikke bare bekjente kan stille spørsmål ved at en lever uten barn. Som vi så hos en av de eldre barnfrie kvinnene, kan også helt fremmede mennesker reagere på at kvinner ikke har barn. Reaksjonene er til dels sterke. Gro forteller fra en tur på byen i julebordsrushet, hvor hun sammen med en venninne møtte en mann som likte henne godt:

Gro: Og så sier han: «Her har jeg kvinnen i mitt liv», og så er han god og full da, vet du, og kaster seg over meg. Han står og stormfokuserer meg hele kvelden, og jeg synes jo dette her er veldig underholdende, da. Og til slutt så spør han: «Og har du barn, da?», sier han. Og så sier jeg ... jeg hadde riktignok sagt at jeg var 46 år, og det var også ganske utilgivelig, da ... litt gammelt, men om jeg hadde barn? «Nei», sa jeg, «jeg har ikke barn». Og det hadde ikke venninna mi heller, da. Og så sier han: «Æsj, barnløse kvinner er det ekleste jeg vet!» (*begge ler*) Det syntes jeg var veldig komisk. Så der gikk den potensielle drømmepriksen.

(Int. BF40, nr 3:10–11)

Gro tar seg ikke nær av dette, sier hun, men hun blir litt irritert. Hun føler at hun synker et poeng eller to i aktelse når menn får høre at hun verken er gift og har barn eller er alenemor. Hun har opplevd denne type

Nemi

av Lise Distr.: Iblis nemi@nemi.no #223

spørsmål og kommentarer flere ganger, og hun mener at omgivelsene stiller spørsmål ved kvinner i hennes alder som ikke har født barn. Hun tror at de ser på henne som en overfladisk og egoistisk karrierekvinne, en skummel kvinne, en litt farlig kvinne, en kvinne som en ikke akkurat søker trygghet sammen med.

De yngre kvinnene rapporterer om ulike reaksjoner fra omgivelsene. Ikke alle forteller om reaksjoner fra den nærmeste familie, men nesten alle kan fortelle om reaksjoner fra kolleger og fremmede. Det største problemet synes imidlertid å være at en ikke blir trodd på sitt ord om å være barnfri; flere får spørsmål om hvorvidt de vet hva de egentlig gjør, og at de vil komme til å angre seg etter at det er for sent å få barn. Å gå på tvers av standardmanuset og en konvensjonell biografi gjør at en vanskelig blir trodd (Dykstra og Hagestad 2007:1289).

Forskjeller mellom de to generasjonene

Kvinnene som lever barnfritt på 2000-tallet, motiverer sine barnfrie valg på ulike måter. To av kvinnene har vært veldig klare på at de skulle leve barnfritt. Autonomi, uavhengighet og selvutvikling både med hensyn til karriere og rent personlig er viktige verdier for disse kvinnene. Forholdet til partneren synes også å være viktigere enn forholdet til et barn. Dette omtales som post-materialistiske verdier som uttrykkes i en endring fra fokus på barn til fokus på partner og en selv (Douglass 2005:10). Det argumenteres mot barnevalget både med ønsket om å fokusere fullt og helt på partneren, og med at barn påvirker privatøkonomien og karrieren (jf. Ireland 1993:160).

De andre bærer snarere preg av å utsette saken. Den rette partneren har ikke dukket opp, det har ikke passet helt. En har i slutten av sin fertile periode sluttet med prevensjon og tar det som kommer. Denne gruppen av utsettere skiller seg noe fra 60–70-åringene som fremstiller det barnfrie livet som mye mer avklart: Dette var noe de tok opp med sine ektemenn og avgjorde tidlig i forholdene, slik de fremstiller det mange tiår senere (jf. Skog 2002:16).

Det er imidlertid større forskjeller mellom de to gruppene når det gjelder reaksjoner fra omgivelsene. Det vil være for bastant å si at flere var tause med hensyn til denne problemstillingen for 30–40 år siden, og at alle maser rundt år 2000. Det synes riktigere å antyde at heteronormativitet ser ut til å fungere på en annen måte i dag enn tidligere. På 1960-tallet ser det ut til at barnfrihet i første omgang ble oppfattet som barnløshet. Familie, venner og kolleger beveget seg ikke inn på et område som den gang i større grad ble definert som privat, ved å stille spørsmål om barn.

Rundt år 2000 har fortellingene om barnfrihet blitt språkliggjort, og det har materialisert noen bestemte forestillinger. Situasjonen ser ut til å ha blitt noe mer utfordrende, og barnfrie kvinner som fremdeles har en ørliten sjanse til å bli gravide, må forklare seg gjentatte ganger. Offentlige debatter omkring ny reproduksjonsteknologi ser ut til å ha avprivatisert dette temaet. Så snart spørsmålet om barn besvares med at en ikke *ønsker* barn, åpnes muligheten for kolleger og fjernere bekjentskaper til å starte en diskusjon om hvorvidt den barnfrie vet hva hun gjør, og om hun har tenkt gjennom konsekvensene av valgene sine. Det virker som om det på mange måter er vanskeligere å forsvare det barnfrie valget, nettopp fordi spørsmålet om barn ikke lenger befinner seg i den private sfære. Det som på 60-tallet lettere kunne defineres som en privatsak mellom to ektefeller, er nå lagt ut til åpen diskusjon. Mange aktører deltar i denne diskusjonen, og ofte kobles argumentene opp mot hva som er å forstå som naturlig kvinnelig oppførsel, og hvorvidt de barnfrie kvinnene er ærlige om barnfriheten. De barnfrie kvinnene oppfyller grunnleggende forventninger om heteroseksualitet ved å ha en mannlig partner, men oppfyller ikke andre forventninger om heteroseksualitet, som den om barn. Det ser ut til at den nye reproduksjonsteknologien og barnets nye status i løpet av de siste tiårene har skjøvet de barnfrie kvinnene ytterligere ut i utkanten av kjernefamilieidealet, og ytterligere ut i heteronormativitetens periferi (jf. Nordin 2007:29–30).

Kan en så si at kvinner har et reproduktivt valg i dag? Det er klart at mye er bedret gjennom de siste hundre årene. Alle kvinner i Norge *kan* få tilgang til prevensjon og dermed styre størrelsen på barneflokkene. Svært få av de kvinnene som føder barn i Norge, dør i forbindelse med fødselen eller i barsel. Slik sett kan en si at kvinner har flere valgmuligheter enn de hadde tidligere, og også større overlevelsesmuligheter. Men det eksisterer en offentlig forventning om det å få barn, og barn ses som et obligatorisk resultat av at to voksne lever i et ekteskapslignende forhold. Dette kan antyde at det reproduktive valget, heri innbefattet det å velge bort barn, likevel er begrenset for dagens kvinner (jf. Campbell 1999:96; Hanmer 1993:232; Peck og Senderowitz 1974:3). Det koster å gjøre kontroversielle livsvalg; å velge bort barn koster en del sosialt. En må akseptere ikke å bli trodd, og en må godta at andre tenker at en er en egoist og en avviker. En må akseptere å bli svært synlig fordi en stikker seg ut som annerledes og avvikende (Dykstra og Hagestad 2007:1276), men må samtidig akseptere å være svært usynlig fordi ens valg ikke riktig tas på alvor.

Kapittel 6

Barnfrie slår tilbake

Når en alltid har måttet forklare seg

Som vi har sett i kapittel 2, oppfatter mange det å få barn som naturlig, normalt og som selve meningen med livet. I de to foregående kapitlene så vi at de barnfrie kvinnene i varierende grad forteller om spørsmål og kommentarer som omgivelsene retter mot deres barnfrihet. Spesielt de yngre kvinnene har vært vant med å måtte forklare seg, og fremstillingene deres av bærer ofte preg av at de har reflektert over valgene sine. Hvordan får erfaringen med at noen stiller spørsmålstegn ved ens livsvalg, innvirkning på hvordan de barnfrie informantene selv oppfatter det å få barn? Dette kapitlet tar først opp hvilke forestillinger de intervjuede barnfrie kvinnene har om det å få barn: I hvilken grad spiller forståelsen av natur og naturlighet inn hos denne gruppen når det gjelder svangerskap og barn? Dernest ser vi på hvordan de barnfrie kvinnene vurderer kombinasjonen av barn og lønnet arbeid. Hvilke tanker har de om kvinner som prøver både å være gode mødre og å klare en utfordrende jobb? Utfordrer barnfriheten en konvensjonell kjønnsforståelse?

Syn på kjønnene

I intervjuet med Gro snakker vi om hvordan Gro fungerer i forhold til sine underordnede, som alle er kvinner. Hun uttaler at kvinner har flere «moderlige egenskaper innebygget enn menn». Jeg spinner videre på dette og ber henne utdype hva hun mener. Hun forteller at hun har en oppfatning om at kjønnene er atskilte, som eksisterende i to ulike sfærer. Hun mener at menn og kvinner er født ulike, og at kjønnene utvikler seg veldig forskjellig. Videre tenker hun at identitet springer ut av biologi, og at kvinner skiller seg fra menn ved for eksempel å vise mer omsorg for

andre. Men i løpet av de siste hundre årene er kjønnene kommet skjevt ut i forhold til hverandre, mener hun:

Gro: Men jeg føler at nå har man gjort kvinnen usikker på hva som er hennes rolle. Og jeg sier ikke at det er galt, for vi måtte ta et oppgjør med den rollen vi hadde. Men kvinnen er usikker på rollen sin, og det er også mannen. (...) Og jeg tror at mannen langt på vei er redd oss, har mistet respekten for oss, eller er sint på oss, eller hva som helst. Jeg tror også at i enhver kvinne som er ærlig mot seg selv, så ligger det en lengsel etter en mann som tar kontrollen (...). Så det føler jeg har gått så til de grader ut over vår evne til å kunne leve sammen, altså.

(Int. BF40, nr. 3:9)

Ifølge Gro er kjønnene fra naturens side forskjellige, men kvinner og menn har ved sine levemåter prøvd å overse denne forskjellen. De siste hundre årene har en prøvd å la kultur overstyre biologi, og derfor er forholdet kjønnene imellom kommet galt av sted. Å tro at to verdener kan ses som én, viser lite respekt for forskjellighet. Gro mener at kjønnene bare har godt av å overskride kjønnsgrenser når det gjelder arbeidsliv, men ikke i tilknytning til kjærlighetsliv og samliv. Konsekvensen av dette er at kvinnene har mistet respekten for menn og i tillegg blitt usikre på sin egen rolle. Gro forholder seg her til et kjønnssyn som er kjent fra tokjønnsmodellen (Laqueur 1994), en kulturell forestilling som vokste frem på 17- og 1800-tallet. Fra å se kjønnene som *gradsskilte*, som tilfellet var i ettkjønnsmodellen som virket fra omkring år 100 til år 1700, vokste det etter 1700-tallet frem en ny forestilling om kjønnene som *at-skilte* enheter med ulike atferdsmønstre og ulik biologi (jf. Bondevik og Rustad 2006:44 ff.). Et slikt syn trekker frem det som anses for å være naturlig og normalt for en kvinne eller en mann, biologisk og på andre måter, og bekrefter konvensjonelle diskurser om komplementære kjønn (Mühleisen 2006:260).

Også Thale forholder seg til kjønnene som atskilte og mener at de komplementerer hverandre. Hun mener at kvinner og menn er helt forskjellige, at kjønnene har ulike egenskaper og at de fungerer ulikt:

Thale: Jeg mener det at det ligger veldig dypt, og jeg er veldig fascinert av det at de nå har gjort slike anatomiske undersøkelser som viser det at mannen er littegrann forskjellig konstruert i skulderen sånn at han kan kaste langt. Mannen ser lengre. Mannen har et bedre langsyn eller avstandssyn, om du vil. Og kvinnene har et bedre nærsyn. Og kvinnene har faktisk bedre simultankapasitet. Dette har man faktisk testet så mye at det tror jeg man kan være enige

om. Man kan gå tilbake til et sånn huleboerliv, og så kan man si at mannen måtte holde ut, ha sterkere fysikk og større utholdenhet. Og kvinnen tåler mer stress og mer psykiske belastninger. Og hun kan passe på stelle et spedbarn og ta seg av en gammel mor og koke middagen, liksom, på en gang.

(Int. BF40, nr. 4:11)

Thale kan ikke helt si hvorvidt det finnes en kvinnelig og en mannlig kjerne, men hun ser at kvinner på ett nivå har større friheter enn menn. De kan overskride grenser ved å kle seg som menn, gå inn i mannsdominerte yrker eller drive med ekstrem sport, uten at noen reagerer på det. Eller kvinner kan bli hjemme og stelle barna, uten at reaksjonene blir så store. Men menn kan stort sett bare gjøre «manneting». Hvis de prøver seg på noe annet, blir de ifølge Thale «stemplet som homo».

Lise er ikke fullt så overbevist om at kvinner og menn befinner seg i to atskilte verdener. Hun er imidlertid helt klar på hva som utmerker for eksempel kvinner som gruppe. Kvinner har mer kompetanse på omsorg, de viser oftere følelser og deler oftere følelser med andre, og de ønsker å diskutere problemer som ennå ikke har oppstått. Lise mener at kvinner i kommunikasjonen er avhengige av enighet seg mellom, og også vel-signelse av egne tanker og synspunkter. Menn, derimot, har et mye mer avslappet forhold til kommunikasjon, det går helt fint at de som diskuterer, ikke er enige. Dermed blir det ifølge Lise en tendens til at kommunikasjon kvinner imellom går på person, mens kommunikasjon mellom menn går på sak.

Men selv om Lise er helt klar på hva som utmerker kvinner som gruppe, er hun ikke overbevist om at dette er naturlig, i den betydning at det er noe fast. Hun er tvert imot klar på at det er en forskjell mellom det som oppfattes som naturlig, for eksempel millioner av år gamle instinkter, og menneskets rasjonelle tanke, som er den som gjør oss til mennesker. Faktisk vender en seg bort fra instinkter daglig ved å bruke en rasjonell tankegang, for eksempel ved å forholde seg til lov og orden: Det at en mann ikke dreper en person som truer kvinnen hans, er ikke på grunn av mangel på følelser som sinne og aggresjon, som nok fortsatt finnes. Men sosialisering, utdanning og kunnskaper om gjeldende lover demper det naturliges opprinnelige egenskaper. Lise mener altså at sosialisering kan slippe bort noen trekk som forstås som naturlige, og at oppdragelse kan få kjønnene til å tangere hverandre og til å bli likere. Naturen er ikke gitt én gang for alle, sier medisineren som lever av nettopp å manipulere naturen. Forestillingen om naturlig kjønn spiller sterkt inn her, men likevel fremstilles det naturlige som noe forhandlingsbart, noe en kan og må jobbe med. Forestillingen om et naturlig kjønnsystem

ligger som en grunnleggende narrativ i noen av fremstillingene, men det er ikke dermed sagt at kjønnene er uforanderlige. Det faste og det bevegelige, det essensielle og det konstruerte, natur og kultur er inne i forestillingen om kjønn. Det er ikke et enten–eller, men et både–og.

Ønsket om barn er naturlig, men kulturen må få råde mer

Jeg hadde ikke forventet at de barnfrie kvinnene skulle koble barn og svangerskap sammen med naturlighet og normalitet, men det gjorde flere av dem. Lise uttaler at vi må erkjenne at «den gjennomsnittlige kvinne» ønsker barn, og at dette ønsket er naturlig. Gro følger opp og mener at det å gå gravid må være kvintessensen av å være kvinne:

Gro: Du kan leve i mange, mange år uten barn. Du har tatt et bevisst standpunkt på at du vil ikke ha barn alene. Du synes du har det godt, og du kan fortsette å ha det godt. Og det behøver ikke være noe traume knyttet til det. Men jeg tror også at det å bli gravid, det å gå gravid, det er på en måte kvintessensen av å være kvinne, da. Det har med barn å gjøre, men det har også med ting som er hinsides barn å gjøre. (...) Jeg har jo hørt at kvinner har sagt, ikke så ofte, men jeg har hørt de har sagt ... kvinner som har tatt abort ... at de ville ikke ha barn, men de syntes det var deilig å være gravid. (...) Jeg tror det at enhver normal kvinne vil ha en eller annen sånn følelse inni seg selv på de tingene der. Jeg tror det ligger til vår biologi. Men det ser jeg på som en litt annen ting enn akkurat det der med å velge å ha barn eller ikke.

(Int. BF40. nr. 3:4)

Gro skiller mellom på den ene siden det å være gravid og på den andre siden det å leve med barnet i etterkant. Hun oppfatter at det normale er å ønske å være gravid, og at dette ønsket er biologisk styrt. *Barnfrie* Gro skiller seg her ikke mye fra ufrivillig barnløse kvinner som jeg har intervjuet tidligere (Fjell 2003). Begge ser en sammenheng mellom svangerskap og fødsel på den ene side og biologi og det som anses som naturlig, på den annen. Det som oppfattes som naturlig og dermed normalt, funderes i kroppen. Kroppen må ikke forklare seg, og naturen må ikke forklare seg, noe som gjør disse til ledd i et legitimt argument. Forestillingen om det naturlige og det normale fungerer som selvforklarende. Men Gro skiller seg fra de ufrivillig barnløse kvinnene (tidligere nevnte informanter som senere søkte og fikk barn gjennom adopsjon og donasjon) ved å si at valget om å leve barnfritt kobles opp mot kultur. Gro kunne gjerne ha gått gravid og «kjent på biologien i seg», men ville vært

redd for friheten sin, hvis hun skulle ta seg av et barn som ville trenge henne i flere tiår. Hun kan gjerne jobbe mot naturen hvis det er hennes egen frihet det står om. Det å jobbe *mot* naturen er også noe Thale er inne på når hun sier at å få barn er helt naturlig, men at kulturen må få råde mer:

Thale: Jeg tror at folk ikke greier å skille mellom natur og kultur. Det er helt naturlig å få barn. Det ligger veldig dypt i oss alle å reprodusere oss. Det er derfor vi er til. Meitemarker reproduserer seg, og planter reproduserer seg. Også det står i *Bibelen*: «Gå ut og ...» ... ett eller annet ... «bli mange». Og det har vi jo gjort til de grader, da. Det er jo altfor mange mennesker overalt. Vi kommer ikke unna at det er veldig dypt forankret i folk ... ikke i meg, da ... at man skal få mange barn. Mens (folk) greier egentlig ikke å vurdere: Lever jeg sånn som jeg vil for å ha barn? Er samfunnet sånn at jeg synes det er riktig å ha barn? Vil jeg ha barna inn i barnehager som er lagt opp etter sånne pedagogiske prinsipper? Liker jeg skolen, for eksempel? Liker jeg det gatemiljøet jeg skal sende barna mine ut i? Eller den ungdomskulturen med det kjøpepresset der? Men det tror jeg ikke folk tenker på. De bare sier: «Gravid. Gøy. En baby til!»

(Int. BF40, nr. 4:14)

Thale tror at mange bare får barn uten å ha tenkt noe mer over det eller diskutert det noe nærmere med noen. Barn får en fordi alle andre får barn. Skulle en bli gravid uten å ha planlagt det, men er i et fast forhold, tror Thale at en ikke så lett tar abort, enten fordi en tror at barnet skal redde et dårlig ekteskap, eller fordi en jo skal ha barn før eller siden likevel. En skal ha barn, og en skal ha bil, men de kritiske spørsmålene uteblir, ifølge Thale. Altfor få spør seg om barn er riktig for dem eller riktig akkurat nå. De følger bare et kulturelt manus. Thale tegner et bilde av omgivelsene som lite reflekterende rundt barnespørsmålet. At en får barn fordi en tror det skal redde et dårlig samliv, kan skje, men alt tilsier at barn i liten grad redder et haltende ekteskap. Dette understrekes også av An-Magritt Jensen, som viser til at barn etter 1970-tallet har mistet sin symbolske makt til å holde familier sammen. Før 1970-tallet holdt en sammen i slitende ekteskap «for barnas skyld», mens en i dag flytter ut av dårlige forhold «for barnas skyld». Den symbolske makten er altså flyttet fra barnet og over på kjærlighetsforholdet mellom de voksne. Det er kjærligheten som er parforholdets lim i dag, ikke barnet (Jensen 2003 a).

Veksler mellom kjønnsoppfatninger

Fenomenet *barnfrihet* utfordrer i seg selv et konvensjonelt syn på kjønn. Men de barnfrie kvinnene ser svangerskap og barn som et naturlig og et normalt valg, et valg gjennomsnittsmennesker gjerne tar. Min forventning om at de ville underkommunisere barneønsket eller på andre måter gjøre det uviktig, ble som nevnt gjort til skamme. Informantene understreker til dels tungt en særartsforståelse av kjønn, der kjønnene ses som innehavere av separate verdier og forestillingsverdener, hvor det er naturlig at kvinner ønsker seg barn. De barnfrie kvinnene skiller seg altså ikke så mye fra informantene fra kapittel 2, de som fremholdt at det mest naturlige var å få barn. Idealet om barn er svært sterkt i land med sterke støtteordninger til familier, og de barnfrie kvinnene yter heller liten motstand mot kjernefamilieidealet. De barnfrie informantene forholder seg altså til og bekrefter konvensjonelle kjønnsdiskurser og opprettholder en dualistisk kjønnsoppfatning. Sån sett gir ikke det barnfrie livsvalget seg i første omgang uttrykk i nytenkning omkring kjønn. Men i neste omgang følger de ikke argumentasjonen helt ut ved å mene at moderskap *fullbyrder* kvinnen. Tvert imot åpnes det for at det «egentlig naturlige» (barneønsket) kan forhandles bort, ved i større grad, som Lise uttrykker det, å ta i bruk den rasjonelle tanke, den som gjør oss til mennesker, eller som Thale uttrykker det, å la kultur få råde over natur. Informantene veksler altså mellom å oppfatte kjønn som natur og som kultur. En naturbasert forståelse av kjønn kan være dominerende i tilknytning til et tema som svangerskap, fødsel og barn, når dette diskuteres på et generelt nivå. Mens en kulturbasert forståelse av kjønn blir fremtredende når en skal forklare egne individuelle valg. Forestillingen om biologi og natur og noe fast og essensielt går altså hånd i hånd med forestillingen om det foranderlige og kulturskapte i det faste (jf. Danielsen 2008). Den dikotome kjønnsforståelsen representerer en grunnleggende, seig forståelse, som likevel stilles spørsmål ved, og som varieres dynamisk alt etter hvilken posisjon aktørene tar.

Syn på utarbeidende mødre

Som tidligere vist avkreves de barnfrie informantene forklaringer om sine livsvalg. Flere har spurt dem om de virkelig har tenkt godt nok gjennom det å velge bort barn, og om de er sikre på at de vet hva de gjør. De har følt seg annerledes i flere sosiale sammenhenger: synlige fordi de mangler barneattributtene og usynlige fordi de ikke kan bidra i samtalen om barn og barnebarn. Slår de så aldri tilbake? Har alle refleksjo-

nene rundt egne liv aldri ført til noen kritiske spørsmål til kvinner som føder barn? Hvordan vurderer de for eksempel kvinners kombinasjon av barn og lønnet arbeid? Utfordres her en konvensjonell kjønnsforståelse?

Som nevnt står forestillingen om den selvstendige forsørgerrollen sterkt i Norge, og det legges opp til at kvinner skal kunne ha en jobb etter at en har født ett eller flere barn. I sosialdemokratiske land med høy grad av offentlige støtteordninger deltar kvinner mest i arbeidsmarkedet etter første fødsel (Uunk et al. 2005:51), og som vi har sett i kapittel 1, bidrar en pronatalistisk politikk til at mange kvinner i Norge er kombinasjonsorienterte, det vil si at de ønsker å fortsette å arbeide ute etter at barna er født (jf. Lappegård 2001:414). Når jeg i denne boken bruker betegnelsen «pronatalistisk politikk», mener jeg ikke at politikken direkte og bevisst har til hensikt å påvirke fruktbarheten. Motivasjonen bak denne familiepolitikken er at kvinner skal kunne kombinere barn med arbeid om de ønsker det, men en viktig konsekvens av politikken er at den påvirker fruktbarheten.

Høsten 2007 kom det opp en mediedebatt om hvorvidt barn hindrer karrieren. Økonomiprofessor Karen Helene Ulltveit-Moe innledet debatten ved å uttale at det er en pris å betale for den statlige foreldrepermisjonen og kontantstøtten: prisen er å oppgi et yrkesaktivt liv, for en kan ikke være bort fra arbeid i ett år og komme tilbake og starte der en slapp. Så hva med å kunne velge bort permisjonene og få betalt barnepass i stedet, spør Ulltveit-Moe (Langø 2007). Kort tid etter kom direktør for kapitalmarkedet i Sparebanken Vest, Benedicte Schilbred Fasmer, med støtte til Ulltveit-Moe. Fasmer hevdet at kvinner som kommer «for tidlig» tilbake i arbeidslivet etter en fødsel, møtes med gammeldagse holdninger om at de egentlig burde vært hjemme med barna (Rugland 2007). Kommentarene lot ikke vente på seg. En av dem som skrev en lengre kommentar, er medisinprofessor Vessela Kristensen, som ikke vil gå glipp av småbarnsperioden, og som spør om det gjør så mye om bevilgningene og oppmerksomheten går til mannlige kolleger i en periode. Når barna er blitt større, er det tid for en selv å arbeide litt ekstra, ifølge Kristensen (2007). Denne debatten handler i liten grad om å velge bort barn, den handler om hvordan en på best mulig måte skal kunne klare å kombinere arbeid og barn uten å bli akterutseilt i jobben. Kombinasjonslivet er blitt normen, sier kjønnsforskerne Malin Noem Ravn og Siri Øyslebø Sørensen, og ytterpunktene, det være seg å velge bort barn eller å velge bort yrkeslivet, er vanskelig å rettferdiggjøre (Ravn og Sørensen 2007). Den hjemmевærende moren har forlatt arenaen til fordel for «Superkvinnen», hun som har som mål å klare alt, men som presses av tidsklemmen. Vi skal nå se på hvilke forestillinger de barnfrie kvinnene

har om kvinner som prøver både å være gode mødre og å klare en utfordrende jobb.

I dette landet, hvor det legges vekt på at mødre skal tilbake i arbeid etter foreldrepermisjoner, gjør så arbeidsgivere nok for at kvinner skal kunne både utføre arbeid og være gode mødre? Flere av de barnfrie kvinnene mener at det ikke gjøres nok for at kvinner med barn skal være gode, både på jobb og hjemme. Lise snakker om karrierejobber og tror at det er *mulig* å levere god forskning og å ha barn på samme tid. Hun er imidlertid redd for at kvinnene da vil omtales som svært egoistiske. Hun nevner den motstanden som hun ser komme til syne når en mor går tidlig tilbake til arbeid etter en fødsel:

Lise: Vi har jo (...) hatt disse her avisoppslagene i forbindelse med ministeren. «Tenk å gå tilbake til arbeidet så tidlig!» Det er ikke sagt, men det er tenkt. I samme omgang blir det så presentert en rekke karrierekvinner og hvor alle disse karrierekvinnene faktisk prioriterte arbeidet fremfor å skulle være hjemmeverende i ett til to år som det nå fremheves at alle andre kvinner burde være. Faktum er at (...) ut fra å forfølge sine egne mål, så er det jo nærmest en umulighet i en rekke yrker å skulle være borte i to år for hvert barn. Jeg vil si det ganske nøkternt at i en karriere i forskningen er det mulig, men det er jammen ikke lett å bli en toppforsker hvis du satser på å få dine gjennomsnittlige to barn, og for hvert barn skulle være borte i to år.

(Int. BF40, nr. 2:8)

Lise stiller spørsmål ved hvorfor arbeidsgiver ikke gjør mer for karrierekvinner med barn, og hvorfor karrierekvinner med barn ikke krever mer fra arbeidsgiver. Hvorfor kan en ikke omgjøre permisjonsmidler fra mor til en ansatt barnepasser? Hvorfor er det ikke lagt opp til å kunne ha spedbarn med på arbeidsplassen og betale noen for å passe dem der? Hvorfor er det ikke bedre tilgang til barnehager og barnepass på kveldstid? Hvorfor får en ikke barnepasser til syke barn som må være hjemme? Hvorfor får en ikke barnepasser med på jobbreiser? Da dette ble tatt opp med hennes overordnede, ble problemstillingene ifølge Lise slaktet av både ledelse og ansatte. Det ble hevdet at det ikke var naturlig for en kvinne å gå fra et sykt barn og overlevere det til en barnepasser. Men, legger hun til: Det er naturlig at en far går fra et sykt barn og overlater det til barnets mor. Så lenge myndighetene ikke følger opp med lovendringer, viser en ikke at en mener alvor med at kvinner skal kunne ha både barn og karriere. Det eneste det fører til, er at en blir middelmådige, utslitte karrierekvinner med barn som påvirkes av alt stresset rundt en, ifølge Lise:

Lise: (Min arbeidsgiver kunne ha) lagt opp til at kvinner, profesjonelle kvinner, professorer som de ønsker skal opp og frem, hadde fått et system hvor det nettopp hadde vært lagt vekt på at de kunne ha barna i nærheten. For det gjør de i næringslivet. Det gjør de på statsministerens kontor og i regjeringskvartalene, hvorfor kan de ikke da også gjøre det for oss? Jeg har tatt det opp, og det ble sagt at ... nei, det var unaturlig!

(Int. BF40, nr. 2:9)

Lise mener at de ved universitetene snakker mye om at de vil ha kvinner inn, men at de ikke er villige til å følge opp ved for eksempel å tilby kvinnelige ansatte med barn betalt barnepass, barnepass på kveldstid eller barnepass til syke barn. Men karrierekvinner i næringslivet påpeker at det er nettopp slike tiltak som gjør at de kan fungere som karrierekvinner og mødre samtidig. Slik produserer og opprettholder deler av arbeidslivet kulturelle forestillinger om hva som er naturlig og unaturlig kjønnatferd. Thale følger opp Lises kritikk ved å si at dersom en er hjemme i ti år, blir en stemplet som useriøs i en rekke yrker:

Thale: Alle bare lur på: Hvorfor var du hjemme så lenge, da? Du har bare stemplet deg selv som useriøs. Men det er klart det er riktig at man burde vært hjemme. Men det er ikke sikkert at mor skal være hjemme. Det kan være at far skal være hjemme. Det er noe med å få ned tempoet i heimen, altså. For det er noe med det der stresset. Det blir liksom så stressende at for å rekke alt, så *kjører* mor til treningen!

(Int. BF40, nr. 4:15)

Thale mener videre at kvinner i dag på flere måter har det vanskeligere enn kvinner i tidligere generasjoner. Tidligere visste kvinner og menn bedre hva som ble forventet av dem, arbeidsfordeling ble ikke gjenstand for slitende forhandlinger på samme måte som i dag. Hennes egen mor fikk hjelp i huset da hun fikk barn, og Thale husker at de hadde hushjelp hver dag, selv om moren var hjemme. Men i dag er det noe helt annet:

Thale: Men min generasjon, vi har ikke hushjelp, bortsett fra at det er veldig, veldig få som har den der vaskehjelpen som kommer en gang i uken, ikke sant, som egentlig gjør forsvinnende lite i forhold til alt det som skal gjøres i en husholdning. Og så jobber vi fullt og vel så det. Og så har vi barn, og så har vi store selskaper. Og vi har det mye mer komplisert, for mine foreldre hadde det ofte sånn at folk kom på aftens, og så fikk de te og rundstykker, og et glass rødvin, eller. Eller så kom de på kaffe og fikk kaffe og kaker, ikke sant. Men nå kan man jo ikke be noen uten at det er tre retter, ikke sant, og

alt skal være hjemmelavet. Kjempeteit. Og så skal du jo være sprek og pen og velstelt og rapp og ha lest alt og du skal være politisk orientert og kulturelt, og ha de riktige meningene. Og så skal du se godt ut og stelle neglene. Og så skal du jo ha alle disse barna i tillegg, og de skal du jo følge opp. Kjøre til og fra alle disse treningene. Og så skal de være med i alle sangkor, og så skal du jo bake endeløse mengder med boller og kaker og stille opp på dugnader. Og så skal du være på hytta hver weekend. Altså, jeg har gjennomskuet det der for lenge siden.

(Int. BF40, nr. 4:6)

For Thales hjemmевærende mor så hverdagen noe annerledes ut med både hushjelp og en enklere meny til gjestene. I dag er hushjelpen borte, bortsett fra for noen, som har en vaskehjelp som tar kun en brøkdel av alt som må gjøres i et hus. Kvinners hverdag synes altså å ha blitt mer slitende nå enn i foreldregenerasjonen: Ikke bare skal karrieren gli godt, men hjemme skal også alt være på stell, selv om partneren ikke alltid deler på arbeidet (jf. Beck-Gernsheim 2002:69 ff.).

Generelt mener informantene at det ikke gjøres nok for at kvinner skal være gode både hjemme og ute. Kvinner skal helst ha både barn og jobb, men om det blir for stort fokus på jobb, blir kvinner oppfattet som egoistiske. Det er gjort mye for at kvinner skal få fri fra jobb når de får barn, men dette oppfattes som et tveegget sverd: Med for lange friperioder diskvalifiserer kvinnene seg fra arbeidslivet. Det synes for vanskelig å gjøre noe for at kvinner skal få fri fra hjemmet, for eksempel ved å tilby hjelp til syke barn og i større skala kvelds åpne barnehager, for dette oppfattes av svært mange som unaturlig og unormalt, når en først har satt seg fore å få barn.

Barnfrihet – et positivt avvik

Nettopp fordi lite gjøres for at kvinner med barn skal kunne gjøre en god jobb, vises dette på mødrene i arbeidslivet, ifølge informantene. Både Gro og Lise har erfaringer med å være i arbeidsfellesskap med kvinner som har barn. Lise synes at mange kvinner med barn aldri ser lykkelige ut, de ser bare utslitte ut, dradde i ansiktene, og de viser sjelden glede over egne liv. Trøttheten som kvinnelige kolleger åpenbart viser på arbeidsplassen, er på mange måter tabubelagt. Forskerne Ulla-Britt Lilleaas og Karin Widerberg hevder at kvinnelige lærere som de har studert, prøver å underkommunisere trøtthet for å unngå å virke svake og sytete (Lilleaas og Widerberg 2001:63). Verken Gro eller Lise sier noe konkret om hvorvidt deres kolleger snakker åpent om trøtthet, men det er noe de

likevel merker seg, bare ved å ta en kikk på dem. Det er imidlertid ikke noe som går an å si høyt, mener Lise, for en overdøves av fortellinger om den lykkelige moren. Lise ser det slik at mange kvinner hadde hatt det bedre *uten* barn:

Lise: De kvinner som jeg (...) ser, ser veldig ulykkelige ut med sine barn. Det er ofte kvinner som kanskje ville hatt det mye bedre om de var hjemmeværende, eller de ville hatt de mye bedre om de ikke hadde hatt barn. Men her er det på begge sider samtidig forventninger og synspunkter på at sånn skal det være. Kvinner i dag, spesielt kvinner med høyere utdanning, skal være fullt aktive, og de skal ha barn, og de skal gjøre alt. Veldig få klarer den rollen der. Jeg tror faktisk at for de fleste kvinner vil det være spørsmål om å ta veldig bevisste valg. (...) Og det er kanskje en av de tingene som er forskjell mellom kvinner og menn er at menn er enormt mye bedre til å prioritere og å forfølge målet sitt og å slå seg til ro med det valget de har tatt. Kvinner (...) som gruppe har en tendens til å alltid ønske noe annet i tillegg til det de har. Det syns jeg er veldig synd. Veldig synd. Nettopp fordi at du dermed ... de lever ikke *selv*, på en måte. De ønsker alltid å leve på en annen måte. Enten lever de gjennom sine barn, eller så ønsker de alltid å leve på en annen måte. De ønsker alltid å være *noe annet*. De slår seg ikke til ro med sin kropp, de slår seg ikke til ro med sin aldring, de slår seg ikke til ro med sin karriere. De ønsker alltid noe annet. De er på en måte aldri seg selv nær på den måten.

(Int. BF40, nr. 2:15)

Lise erkjenner at «den normale, gjennomsnittlige kvinne» ønsker seg barn. Det er drivkraften i mennesket, ifølge henne. Hun har selv i enkelte øyeblikk kunnet ha lyst på barn når hun får dem presentert for seg rene og pene, vakre og stelte. Men når hun ser mødrene til barna, kommer hun straks på andre tanker. Det stressete og utslitte som hun ofte ser i mødrene, ønsker hun ikke selv. Hun spør seg hvorfor kvinner med barn ikke kan være fornøyde med det valget de har tatt. Lise mener selv at det å velge barn er et fantastisk valg, hvis det er det en vil! Men hun undrer seg over hvorfor kvinner med barn absolutt skal ha det som Lise har i tillegg, en karriere. Også Thale tenker i samme baner. Thale kan ikke skjønne annet enn at kvinner med karriere og barn sliter seg fullstendig ut i dag. For flere karrierekvinner med barn som hun kjenner, er trøtete og «litt bakpå»:

Thale: Alltid litt sånn: «jeg vet ikke om jeg orker å komme jeg, du». «Nei, vi får se», og så.

Tove: «Lillegutt er syk» ...

Thale: Ja, og så: «Nei, det kan jeg bare ikke planlegge». Eller: «Nei, jeg kan ikke komme fordi han har fått feber igjen», eller en tann eller ikke fått en tann, eller tarmslyng, eller ett eller annet. Og hvis du da har sånne menn som ikke kommer hjem, eller er ute og reiser, eller jobber sent og sånn, så sitter de der, da. Og de hadde ønsket de hadde hatt en barnepike hele tiden.

(Int. BF40, nr. 4:13)

Thale har valgt bort å ha dårlig tid og dårlig samvittighet. Hun har valgt bort stresset det innebærer å måtte ringe til jobben og si «jeg blir litt forsinket i dag, jeg, for vi finner ikke bamse, så vi kan ikke gå i barnehagen». Men hun ser at andre kvinner velger nettopp dette og holder på med det i år etter år. Og ikke før er barna blitt så store at de klarer seg selv, så får mange kvinner like godt et barn til, observerer Thale. Thale ser også, i likhet med Lise, at det er spesielt å gå gravid og ha små barn. De ser at det tilfører livet en dimensjon. Men, legger hun til:

Thale: Jeg har kanskje gjort andre ting som har tilført meg andre dimensjoner som de ikke har fått. Altså, du kan ikke få alt. Og jeg føler vel kanskje at (...) feilene mange gjør, er at de tror at de skal greie alt, og så blir de bare helt utslitte. Og da mener jeg at jeg har valgt å prøve å forfølge noen ting som jeg ser som viktig.

(Int. BF40, nr. 4:19–20)

Thale og mannen har valgt å ha et aktivt sosialt liv. De har ofte gjester på besøk, og de har en frihet som gjør at de kan reise en del. Noen kvinner med barn klarer også å få ting unna, har Thale erfart. En av hennes venner har fire barn og en energi som går utenpå de fleste: Hun setter en bolledeig mens hun lager middag og gjør ferdig jusstudiene. Men Thale observerer at veldig mange mennesker ikke har den energien. De får ikke tingene unna, føler seg ulykkelige, sitter der med en halvsur mann, litt dårlig økonomi, litt grinete unger som ikke skjønner hvorfor de ikke får nytt snowboardutstyr, og disse kvinnene tenker: Var dette alt? Er dette meningen med livet? Gunvor registrerer at også bestemødrene ser utslitte ut:

Gunvor: Jeg ser hun naboen her, som er en veldig søt og morsom dame, og hun blir *utnyttet* av sine barn, vil jeg si. (Hun blir utnyttet) til å være dagmamma, og hun er jo så *sliten* av og til. Så tenker jeg: Selvfølgelig så har hun masse glede med disse barnebarna, men du verden så sliten hun er. (...) Hun

har en mann som ikke forstår. Han leker litt med dem, så overlater han dem til henne og så går han og spiller golf. Og der sitter hun med barnebarna. Neida, det er sikkert glede. Men hun har nok sikkert litt vanskelig for å si nei. Nå ser jo jeg sikkert bare den negative siden, ikke sant. Jeg er klar over at det er ting jeg ikke ser. Siden jeg aldri har savnet barn og aldri har savnet en far, så er det fordi jeg vet ikke hva jeg skulle ha savnet.

(Int. BF60, nr. 6:11)

I det hun har uttalt dette, skynder Gunvor seg å legge til at det sikkert også er en glede med barnebarn. Hun påpeker at hun selv ikke savner barn og kanskje derfor ser bare den negative siden fra den andre siden av hagegjerdet. Gjennomgangstonen er imidlertid at kvinner med barn og jobb ofte viser en manglende evne til å velge. Kvinner ser ut til å ønske seg alt på en gang, og de slår seg ikke til ro med enten barn eller jobb. Med manglende støtte i hjemmet fører det til at kvinner sliter seg ut og viser liten glede over egne liv. Disse observasjonene kommenterer på mange måter Jill Logas spørsmål i en avisartikkel i 2005, der hun stiller spørsmål ved om det er slik at alle bør få barn, og om det kan tenkes at barn er et tapsprosjekt for ambisiøse kvinner (Strand 2005). Men de barnfrie informantene går aldri så langt som å skille mellom avlskvinner på den ene siden og karrierkvinner på den andre. De stiller imidlertid spørsmål ved om det viktige barnevalget alltid er like gjennomtenkt og bevisst, eller om norske kvinner bare følger strømmen av andre som har fått barn. Implisitt i dette ligger en kritikk av de kvinnene som ikke foretar bevisste nok valg, men som bare får barn fordi «alle andre» har. Ved å si at det å ønske seg barn er det mest naturlige for et gjennomsnittsmenneske, viser de barnfrie at de kjenner de konvensjonelle normene. De avviker imidlertid fra disse, og det gjøres et poeng av at dette er positive avvik. Å avvike fra normen eller et mønster og å fremstå som forskjellig, gjør en individuell og sterk, i motsetning til hva andre med mindre bevisste valg gjør (jf. Danielsen 2006:71 ff.). Avviket kommuniserer at en «lever selv», og at en tar ansvarlige valg, verdier som settes høyt.

Pendling mellom kvinneligheter

Barnfrihet er et valg som i seg selv utfordrer heteronormativiteten, det er et uvanlig valg, og det provoserer mange. Sånn sett skulle en tro at det alternative kommer klart til uttrykk hos de barnfrie kvinnene. Men disse representerer ikke en alternativ diskurs med hensyn til synet på det naturlige i det å få barn. De er i overensstemmelse med at biologien styrer kjønnet atferd, det ses altså som naturlig å få barn. Noen understreker

også at de har et godt lag med barn, at de liker barn. Sånn sett inkluderer de seg selv i normaliteten og identifiserer seg bort fra avvikerrollen. Heteronormativiteten sementeres.

Stopper det så her? Utfordres heteronormativiteten ikke? Samtidig som det er en overensstemmelse om at biologien styrer kjønnnet atferd, eksisterer det parallelt en forestilling om at det er mulig å ta avstand fra denne ideen, det er mulig å forhandle bort biologi og natur. De inkluderer seg selv i normaliteten ved å være konvensjonelle i sitt syn på hva som er naturlig for en kvinne å gjøre, nemlig å få barn, men ekskluderer seg samtidig fra normaliteten. Det skjer konkret ved at den selvstendige forsørgerrollen kritiseres: det stilles spørsmål ved det frigjørende i at mange kvinner med både barn og jobb lever under harde vilkår og er dradd mellom barn, menn og jobb. Motstrategien består altså i at det stilles spørsmål ved om kombinasjonen barn og karriere er god, og slik skaper de barnfrie seg et eget rom. De slår ikke fast at moderskap og karriere tilhører ulike verdifærer, men med sine vurderinger åpner de barnfrie kvinnene opp for en nytenkning om dette: Kan det tenkes at kvinner er for lite bevisste på hva de går inn på når de blir gravide? Følger de bare manus, tenker de for lite? Er gjennomsnittskvinnen, hun som får barn fordi alle andre får barn, for lite reflektert? Kan det være en sammenheng mellom kombinasjonslivet på den ene side, og på den annen side problembarna eller de slitne kvinnene som verken er gode som mødre eller i jobben? Kan det tenkes at kvinner av i dag skal velge *enten* barn *eller* et yrkesaktivt liv? Den lykkelige barnfrie slår sprekker i forestillingen om den gode mor og den lykkelige mor. Selv omtaler flere av de barnfrie kvinnene seg som nettopp lykkelige med sitt valg, og *ikke gjennomsnittlige*. De befinner seg utenfor gjennomsnittet, de har tenkt mer, de *lever* selv, de har et mer bevisst forhold til sine liv, de har foretatt noen valg, de lar seg ikke bare drive med strømmen. Denne iscenesettelsen av marginaliserte heteroseksuelle identiteter setter barnfrihet inn i en ny ramme. Avviket er snudd fra et negativt til et positivt avvik. Den positive annerledesheten, ideen om en annen slags kvinnelighet, en overskridende kvinnelighet (den barnfrie) muliggjøres fordi kvinnene samtidig aksepterer og går god for det naturaliserte moderskap, en slags kjernekvinnelighet. Forestillingene om ulike typer kvinnelighet eksisterer side om side. Her pendles fint mellom ulike former for kvinnelighet, og en lar seg ikke fange i den ene eller den andre. Heteroseksualiteten avnaturaliseres dog ikke, den ligger der som en grunntone i alle fremstillingene. Det at barn og fødsel ses på som det mest naturlige, og det at kjærligheten til menn er et viktig element, garanterer for den ekte kvinneligheten.

Kapittel 7

Forhandlinger om normalitet

Barnfrihet sett utenfra: unaturlig og uansvarlig

Sett utenfra, fra personer som selv ikke er barnfrie, kan barnfrihet ses som både unormalt, unaturlig og uansvarlig. I NEG-materialet er forestillingene om natur, det naturlige, normalitet, god helse og heteroseksualitet tett sammenbundet og understreket. Det stilles få spørsmål ved det å få barn. Barnefødsel synes altså å være «kulturelt naturalisert» (Ravn 2005:35). Samtidig som barn fremstilles som naturlig og normalt, blir barnfrihet akseptert når det er snakk om arvelig sykdom, veldig unge personer med dårlig økonomi og homoseksuelle. I disse konkrete tilfellene blir det ansett for mest ansvarlig *ikke* å få barn. Det massive forsvaret for moderskapet må ses i sammenheng med den politikken og de velferdsordningene en ser mer av i Nord-Europa enn i sør og øst, nemlig at det skal være mulig å kombinere barn med lønnet arbeid. En av konsekvensene av denne politikken er at en særskilt form for heteroseksualitet (det at et par lever sammen og får barn) får forrang for andre måter å leve heteroseksuelt på (det at et par lever sammen uten å få barn). Det barnfrie valget blir et avvik fra normen, og det skapes hierarkier basert på reproduktive forskjeller.

Gruppen av barnfrie kan ut fra den gjennomsnittlig høye utdannelsen antas å være svært taleføre, og en skulle kunne forvente at disse aktivt tok til motmæle enten mot fordelingen av velferdsgoder eller mot moderskap prinsipielt. Dette er ikke tilfelle. I norske medier kommer barnfrihet til uttrykk først og fremst ved presentasjoner av barnfrie lykkelige og ved mediernes formidling av råd fra for eksempel leger som mener at det å vente med barn eller ikke få barn kan være sykdomsfremkallende. I amerikanske og britiske medier føres en noe annen diskusjon, der barnfrie selv taler barnfrihetens sak og går ut mot både fordeling av velferds-

goder og foreldre og barn. De barnfrie i Norge ser ikke ut til i nevneverdig grad å tale barnfrihetens sak på denne måten eller å ta del i globale barnfrinettverk. Sannsynligvis har dette sammenheng med at det ikke er utviklet en egen barnfridentitet hos oss på samme måte som i USA og på kontinentet, og at arbeidsmarkedet i Norge fungerer noe annerledes enn i de nevnte områdene.

De eldre kvinnene minnes kun i liten grad et reelt press om å få barn, men flere forteller om kommentarer og spørsmål fra kolleger og mer perifere personer. Det heteronormative presset varierer altså i noen grad. Mangelen på foreldreskapsmas kan forklares på flere måter. Det kan for det første handle om at omgivelsene bare regnet med at de barnfrie var ufrivillig barnløse eller hadde ekteskapsproblemer, og at det derfor ikke ble stilt spørsmål. De yngre kvinnene forteller om helt andre reaksjoner fra omgivelsene. Denne endringen kan ha sammenheng med den nye reproduksjonsteknologien, der mulighetene er blitt så mange flere at det er blitt vanskeligere å skjule seg bak en forestilt barnløshet. Det synes vanskeligere å forsvare det barnfrie valget i dag. Den diskusjonen som på 1960- og 1970-tallet i større grad synes å ha funnet sted i den private sfæren, er nå ute i den offentlige sfæren, der alle har muligheten til å stille spørsmål ved det som oppfattes som ufullstendig, ukomplett, defekt og en mangel. De yngre kvinnene befinner seg i utkanten av et kjernefamilieideal og plasseres i normalitetens og heteronormativitetens periferi. Sosialt koster det å gjøre kontroversielle livsvalg, og intensiteten i det heteronormative presset varierer med alder.

Barnfrihet sett innenfra: «Vi lever selv»

Andre kan synes at barnfrie sier nei til meningen med livet, men sett innenfra, fra de barnfrie selv, mener mange at de tvert imot har sagt ja til meningen med livet! De barnfrie kvinnene ser på svangerskap og barn som et normalt og naturlig valg, som de fleste foretar. De underkommuniserer ikke barneønsket eller gjør det uviktig. I stor grad ser de barneønsket som biologisk fundert, noe som «ligger i oss», og de knytter seg ved dette til konvensjonelle kjønnsdiskurser, der kjønnene ses som innehavere av separate verdier og forestillingsverdener. De barnfrie kvinnene avviser ikke det de oppfatter som naturlig, og ved å knytte an til konvensjonelle kjønnsdiskurser inkluderer de seg selv i normaliteten. Det skjer en minimering av gapet mellom dem selv og de andre.

Men selv med flere av informantenes noe konvensjonelle forståelse av at biologien styrer kjønnets atferd, bryter de i noen grad med det heteronormative mønsteret og det de selv anser for å være naturlig. Dette skjer

ved at de lar kulturen overstyre naturen: De velger bort det de selv anser for å være naturlig, nemlig barn. Sånn sett opererer de med ulike forståelser av kjønnet atferd i ulike situasjoner: Det er det naturligste i verden at kvinner får barn, men for en selv som kvinne er det mest naturlige ikke å få barn.

Hvordan opprettholdes og utfordres kjønnede diskurser om det å få barn? I dette materialet skjer to ting. Kjønnskomentaritet opprettholdes og sementeres ved å understreke ulikheter mellom kvinner og menn og det naturlige i barneønsket. Men her skjer også overskridelser. Forestillingene om kjønn utfordres ved at kombinasjonslivet kritiseres. Ifølge flere av informantene ender det å kombinere barn med lønnet arbeid opp med utslitte kvinner som er slitne både på jobb og hjemme, og som kanskje ikke gjør et godt arbeid noen av stedene. Hovedmotivasjonen bak tanken er ikke at mødre skal tilbake i hjemmet, men at kvinner bør *tenke* mer før de får barn, før de foretar dette livsvalget som det aldri går an å reversere. Det skinner gjennom at de barnfrie tenker om seg selv at de foretar bevisste valg, i motsetning til dem som bare følger strømmen, og at de *lever selv*, i motsetning til andre, som lever gjennom sine barn. Å være reflektert, bevisst og til stede i sitt eget liv ses som styrker som de barnfrie har, og som en rekke foreldre ikke har. Samtidig som det skjer en normalisering eller en minimering av gapet mellom en selv og de andre, skjer det altså en ekskludering, eller en maksimering av gapet: Informantene fremstiller seg selv som positivt annerledes, de befinner seg i periferien av kjernefamilieidealet og trives der.

Det avtegner seg altså to typer kvinnelighet: En *kjernekvinnelighet*, der moderskap er en viktig faktor, og en *overskridende, annerledes* kvinnelighet, der det å være kvinne handler mer om å være et bevisst og reflektert menneske enn om å være mor. Den overskridende kvinneligheten har i seg en risiko for å bli utdefinert av omgivelsene som ukvinnelig, lesbisk, kald og så videre, men i og med at den eksisterer parallelt med kjernekvinneligheten, blir den aldri farlig radikal. Så lenge en undertegner på at det å ønske seg barn og bli mor er det naturligste av alt, vil marginaliseringen forbli minimal. De barnfrie har risikert sin kvinnelighet, men har klart å skape nye former for kvinnelighet ved å være seg kjernekvinneligheten så bevisst og ellers ved å inngå i tradisjonelle heteroseksuelle relasjoner.

Referanser

- Adler, Marina A. 2003. «Social Change and Declines in Marriage and Fertility in Eastern Germany». David Cheal (red.): *Family. Critical Concepts of Sociology*: 405–426. London, Routledge.
- Albert, E.M. 1966. «The unmothered woman». S.M. Farber og R.H. Wilson (red.): *The Challenge to Women*: 34–40. New York, Basic Books.
- Andersen, Arnfinn 2003. *Menn skaper rom for foreldreskap og familie. Farskapets betingelser i en heteronormativ kultur*. Doktoravhandling. Trondheim, NTNU.
- Annfelt, Trine 2007. «Heteronormal nok? Heteronormering som veileder for norsk familiepolitikk». Trine Annfelt, Britt Andersen og Agnes Bolsø (red.): *Når heteroseksualiteten må forklare seg*: 97–124. Trondheim, Tapir Akademisk Forlag.
- Bak, Maren 2003. «'Ensam mor'-familjen». Margareta Bäck-Wiklund og Thomas Johansson 2003 (red.): *Nätverksfamiljen*: 118–142. Stockholm, Natur och Kultur.
- Bartlett, Jane 1994. *Will You Be Mother? Women Who Choose To Say No*. New York, New York University Press.
- Beck, Ulrich og Elisabeth Beck-Gernsheim 1995. *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.
- Beck-Gernsheim, Elisabeth 2002. *Reinventing the Family. In Search of New Lifestyles*. Oxford, Blackwell Publishers Ltd.
- Blechman, Andrew D. 2008. «A new kind of segregation». *Star Tribune*, 11. juli.
- Blehr, Barbro 2000. *En norsk besværlig. 17.mai-firande vid 1900-talets slut*. Nora, Nya Doxa.
- Blom, Ida 1980. *Barnebegrensning – synd eller sunn fornuft*. Bergen, Universitetsforlaget.
- Bondevik, Hilde og Linda Rustad 2006. «Humanvitenskapelig kjønnsforskning». Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen (2006): *Kjønnsforskning. En grunnbok*: 42–62. Oslo, Universitetsforlaget.

- Breivik, Jan Kåre 2007. *Døv identitet i endring. Lokale liv – globale beve-
gelser*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Brooker, Charlie 2005. «Supposing ... we had annoying child distress
flares». *The Guardian* 30. september. ([www.guardian.co.uk/print/
0,3858,5297913-103680,00.html](http://www.guardian.co.uk/print/0,3858,5297913-103680,00.html)) (lesedato 4. oktober 2005.)
- Brunborg, Helge 2006. «Hva skjer med befolkningsutviklingen?» Sam-
funnsspeilet nr. 3. (www.ssb.no/ssp/utg/200603/03/)
- Butler, Judith 1990. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Iden-
tity*. New York, Routledge.
- Bäck-Wiklund, Margareta og Birgitta Bergsten 1997. *Det moderna för-
äldraskapet. En studie av familj och kön i förändring*. Stockholm, Na-
tur och kultur.
- Bäck-Wiklund, Margareta og Thomas Johansson 2003. «Nätverksfamil-
jens yta och djup. Avslutande reflektioner». Margareta Bäck-Wiklund
og Thomas Johansson 2003 (red.): *Nätverksfamiljen: 286–301*. Stock-
holm, Natur och Kultur.
- Cain, Madelyn 2001. *The Childless Revolution*. Cambridge, MA, Perseus
Publishing.
- Campbell, Elaine 1985. *The Childless Marriage. An Exploratory Study of
Couples Who Do Not Want Children*. London, Tavistock Publications.
- Campbell, Annily 1999. *Childfree and Sterilized. Women's Decisions and
Medical Responses*. London, Cassell.
- Channel Five 2005. Having a Baby Ruined My Life. ([www.five.tv/pro-
grammes/hiddenlives/babyruin](http://www.five.tv/programmes/hiddenlives/babyruin)) (lesedato 25. oktober 2005.)
- Clarke, Paula K. 2001. «The Culture of Silence: What Societies Do Not
Want To Know About Gender at the Edge of the Millennium-Lessons
from the Voluntary Childlessness». *Proceedings of the 3rd Internatio-
nal Conference on Gender and Equity Issues: Humanistic Considera-
tions for the 21st Century*: 43–59. Bangkok.
- Cooper, Pamela, Barbara Cumber og Robin Hartner 1978: «Decision-
making patterns and postdecision adjustment of childfree husbands
and wives». *Alternative Lifestyles*, nr. 1: 71–94.
- Dagbladet* 2008. «Europas befolkning synker dramatisk». 2. januar.
- Danielsen, Hilde 2006. *Med barn i byen. Foreldreskap, plass og identitet*.
Doktoravhandling. Bergen, Universitetet.
- Danielsen, Hilde 2008. «'Å få eit forhold til å fungere er ganske hard job-
bing.' Kommunikasjon, kjønn og kjærleik i heteroseksuelle samliv».
Tidsskrift for kulturforskning nr. 2: 5–22.
- Douglass, Carrie B. et al. 2005. «Introduction». Carrie B. Douglass (red.)
2005. *Barren States. The Population «Implosion» in Europe*: 1–28. Ox-
ford, Berg.

- Dykstra, Pearl A. og Gunhild Dagestad 2007. «Roads Less Taken. Developing a Nuanced View of Older Adults Without Children». *Journal of Family Issues*, vol. 28, nr. 10: 1275–1310.
- Dyrvik, Ståle 1981. «Befolkningsoppørret». Ingrid Semmingsen, Nina Karin Monsen, Stephan Tschudi-Madsen og Yngvar Ustvedt (red.): *Norges kulturhistorie*. Bind 8: Underveis – mot nyere tider: 17–40. Oslo: Aschehoug.
- Ellingsæter, Anne Lise 2005. «De 'nye' mødrene og remoralisering av moderskapet». *Nytt Norsk Tidsskrift* nr. 4: 373–382.
- Eriksen, Anne 1994. «'Fortellingen om mitt liv'. Fra livsløp til selvbiografi». Lisbeth Mikaelsson og Idar Stegane (red.): *Leve og skrive. Artikler om livshistorier*: 5–12. Senter for humanistisk kvinneforskning, Universitetet i Bergen.
- Eriksen, Thomas Hylland 2006. «Innledning: i de enøydes land». Thomas Hylland Eriksen og Jan-Kåre Breivik (red.): *Normalitet*: 9–23. Oslo, Universitetsforlaget.
- Ertzeid, Heidi 2008. «Mannspanelet vil gi småbarnsfedre 30-timersuke». *Aftenposten* 30. januar. (www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/article2227778.ece) (lesedato 4. februar 2008.)
- Faux, Marian 1984. *Childless by Choice. Choosing Childlessness in the Eighties*. New York, Anchor Press.
- Fjell, Tove Ingebjørg 2003. «På arvens fang, i den ubrutte linjens favntak? Om donorfamilier og adoptivfamilier og tetting av genetiske og biografiske hull». *Tidsskrift for kulturforskning*, nr. 2: 47–64.
- Fjell, Tove Ingebjørg 2005 a. «Offentliggjort, men ikke offentlig? Några tankar om bruket av Internetkällor». Charlotte Hagström och Lena Marander-Eklund (red.): *Frågelistan som metod och källa*: 177–189. Lund: Studentlitteratur.
- Fjell, Tove Ingebjørg 2005 b. «Childfree Women – Desirable or Deplorable? On Having and Not Having Children and Other People's Views of These More or Less Random Choices». *Ethnologia Scandinavia*, vol. 35: 55–67.
- Folgerø, Tor 2001. «Skeive» barnefamilier? *Ein etnologisk studie av homoseksualitet, kjønn og foreldreskap mellom normer og overskridingar*. Hovedoppgave i etnologi. Bergen, Universitetet.
- Giddens, Anthony 1994. *Intimitetens forandring. Seksualitet, kærlighed og erotik i det moderne samfund*. Copenhagen: Hans Reitzels Forlag.
- Gillis, John R. 1996. *A World of Their Own Making. Myth, Ritual, and the Quest for Family Values*. New York, Basic Books.
- Gislason, Ingolfur V. 2005. *Parental Leave in Iceland. Bringing the fat-*

- hers in. *Developments in the Wake of New legislation in 2000*. Akureyri, Asprent.
- Hagestad, Gunhild O. og Vaughn R.A. Call 2007. «Pathways to Childlessness. A Life Course Perspective». *Journal of Family Issues*, vol. 28, nr. 10: 1338–1361.
- Hagström, Charlotte 2005. «Att arbeta med frågelistor». Charlotte Hagström og Lena Marander-Eklund (red.): *Frågelistan som källa och metod*: 9–29. Lund, Studentlitteratur.
- Hanmer, Jalna 1993. «Women and Reproduction». Victoria Robinson og Diane Richardson (red.): *Introducing Women's Studies. Feminist Theory and Practice*: 224–249. London, Mac Millan Press Ltd.
- Hardoy, Ines og Pål Schøne 2008. «Hvor mye betyr barn for lønnsforskjeller mellom kvinner og menn?». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr. 1: 3–36.
- Hauglid, Hilde Mathea Hildal u.u. *Kjærleik til inga nytte? Ein kulturvitenskapleg studie av barnfrie par*. Doktoravhandling. Bergen, Universitetet.
- Hegna, Kristinn, Hans W. Kristiansen og Bera Ulstein Moseng 1999. *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*. NOVA rapport nr. 1. Oslo, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Hellesund, Tone 2001: *Den norske peppermø. Om kulturell konstituering av kjønn og organisering av enslighet*. Doktoravhandling. Bergen, Universitetet.
- Hellesund, Tone 2003. *Kapitler fra singellivets historie*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Hjemdahl, Kirsti Mathiesen 2003. *Tur-retur temapark. Oppdragelse, opplevelse, kommers*. Kristiansand S., Høyskoleforlaget.
- Holsen, Sjur 2007. «Trygghet og livskvalitet skal selge Norge». *Bergens Tidende* 28. oktober.
- Höjer, Ingrid 2003. «Fosterfamilien». Margareta Bäck-Wiklund og Thomas Johansson 2003 (red.): *Nätverksfamilien*: 212–228. Stockholm, Natur och Kultur.
- Inglehart, Ronald 1999. *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton, Princeton University Press.
- Ireland, Mardy 1993. *Reconceiving Women. Separating Motherhood from Female Identity*. New York, Guildford Press.
- Jensen, An-Magritt 2003 a. «For the children's sake. Symbolic power lost?». An-Magritt Jensen og Lorna McKee (red.): *Children and the Changing Family. Between Transformation and Negotiation*: 134–148. London, Routledge.
- Jensen, An-Magritt 2003 b. «Partners and parents in Europe. A gen-

- der divide». David Cheal (red.): *Family. Critical concepts in sociology*: 127–156. London, Routledge.
- Jensen, An-Magritt 2003 c. *Fra nyttebarn til byttebarn. Barns verdi og demografi*. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Jensen, An-Magritt 2004. «Jeg valgte bort barn». *Adressa* 27. november. (www.adressa.no/meninger/sidelinjen/article349101.ece) (lesedato 1. mars 2006.)
- Kjær, Tine 2002. «Jeg oppfatter ditt angrep på meg som gravid kvinne som ukristelig og hatefullt.» *Dagbladet* 11. juli.
- Klintberg, Bengt af 1987. «Kvinnan som inte ville ha barn: litterära utformningar av en nordisk folksaga». Ebbe Schön (red.): *Folklore och litteratur i Norden. Studier i samspelet mellan folktradition och konst-diktning*: 102–133. Stockholm, Carlssons.
- Klintberg, Bengt af 1990. «Moral Attitudes in Traditional Narratives about Childlessness and Childbirth». Morten Nøjgaard et al. (red.): *The telling of Stories. Approaches to a Traditional Craft. A Symposium*: 35–46. Odense, Odense University Press.
- Klintberg, Bengt af 1995. «En manlig och en kvinnlig version av sagan om kvinnan som inte ville ha barn (AT 755)». Gun Herranen (red.): *Sagorna finns överallt. Perspektiv på folksagan i samhället*. NIF Publications nr. 28: 185–202. Stockholm, Carlssons.
- Kornberget, Kristin 2007. «– Mennene holder igjen». *Aftenposten* 3. oktober. (www.aftenposten.no/nyheter/oslo/article2028704.ece) (lesedato 4. oktober 2007.)
- Korneliusen, Rannveig 2004. «Når to ikke vil bli tre». *Dagbladet Magasinet*, 12. juni.
- Kristensen, Vessela 2007. «Barn og det akademiske miljøet i Norge. Barn og akademisk karriere lar seg kombinere. Leserkommentar». *Dagbladet* 16. november.
- Krause, Elizabeth L. og Milena Marchesi 2007. «Fertility Politics as 'Social Viagra': Reproducing Boundaries, Social Cohesion, and Modernity in Italy». *American Anthropologist*, vol. 109, iss. 2: 350–362.
- Langø, Hans-Inge 2007. «– Barn hindrer karrieren.» *Nettavisen* 12. november. (www.nettavisen.no/innenriks/article1438123.ece) (lesedato 12. november 2007.)
- Lappegård, Trude 2000. «Sex, men ikke barn». *Samfunnsspeilet* nr. 6.
- Lappegård, Trude 2001. «Valg av utdanning – valg av livsløp? Utdanning og ulikhet i kvinners fruktbarhetsatferd». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, vol. 3: 409–435.
- Lappegård, Trude 2006. *Studies on Fertility and Childcare in Contemporary Norway. Register Analyses*. PhD-thesis. Oslo, Unipub.

- Laqueur, Thomas 1994. *Könens uppkomst. Hur kroppen blev kvinnlig och manlig*. Stockholm, Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Larsen, Vegard 2007. «Høy på landet». *Dagbladet Magasinet*, 28. juli.
- Lilleaas, Ulla-Britt og Karin Widerberg 2001. *Trøtthetens tid*. Oslo, Pax.
- Lundin, Susanne 1997. *Guldägget. Föräldraskap i biomedicinens tid*. Lund: Historiska Media.
- Lunneborg, Patricia W. 1999. *The Chosen Lives of Childfree Men*. Westport, Greenwood Press.
- Lyngstad, Torkild og Turid Noack 2005. «Vil de velge bort familien? En studie av unge nordmenns fruktbarhets- og ekteskapsintensjoner». *Tidsskrift for velferdsforskning*, vol. 8, nr. 3: 120–134.
- Melby, Kari 1999. «Husmorens epoke. 1900–1950». Ida Blom og Sølvi Sogner (red.): *Med kjønnsperspektiv på norsk historie. Fra vikingtid til 2000-årsskiftet*. 229–297. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Melby, Kari 2007. «Disiplinering til reproduksjon». Trine Annfelt, Britt Andersen og Agnes Bolsø (red.): *Når heteroseksualiteten må forklare seg*: 47–65. Trondheim, Tapir Akademisk Forlag.
- Mikalsen, Knut-Erik 2007. «Barn, nei takk!» *Aftenposten* 14. september. (www.aftenposten.no/reise/article1992517.ece) (lesedato: 15. september 2007.)
- Moi, Toril 2004. «Moderskapsmaset». *Morgenbladet* 2. januar.
- Moore, Mooly 2006. «As Europe Grows Grayer, France Devises a Baby Boom». *Washington Post*, 18. oktober. (www.washingtonpost.com)
- Morell, Carolyn M. 1994. *Unwomanly Conduct. The Challenges of Intentional Childlessness*. New York, Routledge.
- Mühleisen, Wencke 2006. «Kjønn og seksualitet». Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen 2006. *Kjønnforskning. En grunnbok*: 256–263. Oslo, Universitetsforlaget.
- NEG (Norsk Etnologisk Gransking) 1998. Liste 179 a «Å bli mor» og 179 b «Å bli far».
- NEG (Norsk Etnologisk Gransking) 2005. Særemneliste nr. 50. «Om barnfrihet (frivillig barnløshet)».
- NESH (De Nasjonale forskningsetiske komiteer) 2007. Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. Revidert 2006. (<http://www.etikkom.no/retningslinjer/NESHretningslinjer/>) (Lesedato 30. oktober 2007.)
- NRK 1999. Agenda: Kvinner ... det er mødre det. Produsere: Charlotte This-Evensen og Camilla Martens. 12 desember.
- Noack, Turid og Lars Østby 1983. *Barnløshet – savn eller ønske? Om ufri-villig og frivillig barnløshet*. Articles from the Central Bureau of Statistics of Norway nr. 140. Oslo, SSB.

- Noack, Turid 2006. «Det nye familielivet». Atle Roness og Stig Berge Matthiesen (red.): *I klem eller balanse? Om arbeid, stress og familieliv*. 24–34. Bergen, Fagbokforlaget.
- Nordin, Lissa 2007. *Man ska ju vara två*. Stockholm, Natur och Kultur.
- Paxson, Heather 2004. *Making modern mothers. Ethics and family planning in urban Greece*. Berkeley, University of California Press.
- Paxson, Heather 2005. «Underfertility's Challenge to Family and Gender Relations in Urban Greece». Carrie B. Douglass: *Barren States. The Population «Implosion» in Europe*: 137–157. Oxford, Berg.
- Peck, Ellen og Judith Senderowitz 1974. «Introduction». Ellen Peck og Judith Senderowitz (red.): *Pronatalism. The Myth of Mom and Apple Pie*: 1–9. New York, Thomas Y. Cromwell Company.
- Ravn, Malin Noem 2005. «A Matter of Free Choice? Some Structural and Cultural Influences on the Decision to Have or Not to Have Children in Norway». Carrie B. Douglass (red.) 2005. *Barren States. The Population «Implosion» in Europe*: 29–47. Oxford, Berg.
- Ravn, Malin Noem og Siri Øyslebø Sørensen 2007. «Karierekvinne og mor». *Bergens Tidende* 24. november.
- Rheingold, Howard 2000 (1993). *The Virtual Community. Homesteading on the Electronic Frontier*. London, The MIT Press.
- Rosenbeck, Bente 1992. Den befolkningsmessige revolusjon. Ida Blom (red.): *Cappelens kvinnehistorie*. Bind 2: 380–394. Oslo, J.W. Cappelen's Forlag AS.
- Rugland, Ingvild 2007. «Vil slåss mot fordommer». *Bergens Tidende* 13. november.
- Schmidt, Nina 2004. «– Frihet uten barn». VG 20. februar.
- Shorto, Russell 2008. «No babies?» The New York Times Online. 29. juni. (<http://www.nytimes.com/2008/06/29/magazine/29Birth-t.html?scp=1&sq=childless+europe&st=nyt>) (lesedato 18. juli 2008.)
- Shriver, Lionel 2003. *We need to talk about Kevin. A novel*. London, Serpent's tail.
- Sjöberg, Kristina Larsson 2003. «Mamma, pappa, styvpappa – barn. Föräldraskap i länkade familjesystem». Margareta Bäck-Wiklund och Thomas Johansson 2003 (red.): *Nätverksfamiljen*: 83–99. Stockholm, Natur och Kultur.
- Skjævesland, Odd Inge 2007. «Leger: – Lag barn nå!» *Aftenposten* 24. desember 2007. (www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article2166549.ece) (lesedato 25. desember 2007.)
- Skog, Susanne Nylund 2002. *Ambivalenta opplevelser og mångtydiga berättelser. En etnologisk studie av barnafödande*. Doktoravhandling. Stockholm, Josk Media.

- Skrede, Kari 2005. «Foreldreskap i forandring – færre menn blir fedre». (kilden.forskningsradet.no/c35640/artikkel/vis.html?tid=366113&-strukt_tid=35640) (lesedato 6. oktober 2005.)
- Skrede, Kari og Marit Rønsen 2006. «Hvor bærekraftig er den nordiske familiepolitiske modellen?» *Samfunnsspeilet*. Statistisk Sentralbyrå. (www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200602/01/index.html) (lesedato 21. juli 2008.)
- Skuggevik, Elisabeth 2006. *Hvilke mødre? Enemødre? Et kulturanalytisk blikk på enemødre og deres familiekonstellasjon*. Masteroppgave i kulturvitenskap. Bergen, Universitetet.
- Der Spiegel* 2006 a. «Unter Wölfen». Nr. 10, 6. mars.
- Der Spiegel* 2006 b. «Kinderlosen soll die Rente halbiert werden». (www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,406227,00.html) (lesedato 16. mars 2006.)
- Der Spiegel* 2006 c. Blogg: Sterben die Deutschen aus? (forum.spiegel.de/showthread.php?t=356) (lesedato 30. august 2007.)
- Statistisk sentralbyrå 2008. Stabilt høy fruktbarhet. Befolkningsstatistikk. Fødte, 2007. (www.ssb.no/emner/02/02/10/fodte/main.html) (lesedato 21. juli 2008.)
- Strand, Hilde Kristin 2005. «Stadig fleire par kan ikkje få barn». *Bergens Tidende*, 23. juli.
- Sundby, Johanne og Eiliv Lund 1989. «Subfertilitet og barnløshet. Et utvalg av norske kvinner». *Tidsskrift for den norske lægeforening* nr. 19-20-21, 109: 1996–1998.
- Sundby, Johanne og Berit Schei 1996. «Infertility and subfertility in Norwegian women aged 40–42. Prevalence and risk factors». *Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica* nr. 75: 832–837.
- Taylor, Diane 2005. «I felt it had all been a terrible mistake». *The Guardian* 15. juni.
- Tillhagen, Carl-Herman 1983. *Barnet i folktron. Tillblivelse, fødsel og fostran*. Stockholm, LTs förlag.
- Time* 1972. «Down with Kids». 3. juli. (www.time.com/time/magazine/article/0,9171,877830,00.html) (lesedato 19. november 2007.)
- Tjørnhøi-Thomsen, Tine 1998. Tilblivelseshistorier. Barnløshed, slægtskab og forplantningsteknologi i Danmark. PhD-række nr. 12, Institut for antropologi. København, Universitetet.
- Trost, Jan 2003. «Sambo som social institution». Margareta Bäck-Wiklund og Thomas Johansson 2003 (red.): *Nätverksfamiljen*: 63–82. Stockholm, Natur och Kultur.
- Uunk, Wilfred, Matthijs Kalmijn og Ruud Muffels 2005. «The Impact of Young Children on Women's Labour Supply: A Reassessment of Institutional Effects in Europe». *Acta Sociologica*, vol. 48, nr. 1.

- Veevers, Jean E. 1980: *Childless by choice*. Toronto, Butterworths.
- Vissing, Yvonne 2002. *Women Without Children. Nurturing Lives*. New Brunswick, Rutgers University Press.
- Wilgoren, Jodi 2005. «At Center of a Clash, Rowdy Children in Coffee Shops». *The New York Times* 9. november. (travel2.nytimes.com/2005/11/09/national/09bakery.html?pagewanted=print) (lesedato: 10. november 2005.)

Å si nei til meningen med livet?

En kulturvitenskapelig analyse av barnfrihet

Hvorfor velger noen kvinner å ikke få barn?

Hvilke reaksjoner møter de som tar dette valget i det norske samfunnet, hvor forestillingene om moderskap, normalitet, helse og heteroseksualitet er så tett sammenvevd? Fører det uvanlige livsvalget til overskridende kjønnspraksiser, eller forholder de barnfrie seg til mer konvensjonelle forståelser av kjønn?

Denne boken retter fokus mot frivillig barnløshet, eller det som også kalles for barnfrihet. Barnfri forveksles ofte med barnefri, men barnfri er et nyord, oversatt fra det amerikanske *childfree*. Barnfrihet er et lite utforsket tema i Norge. For å svare på problemstillingene har forfatteren intervjuet kvinner i to generasjoner, benyttet spørrelistemateriale fra Norsk etnologisk gransking og et utvalg av internett- og andre medieoppslag om temaet. Boken henvender seg til forskere, undervisere og studenter.

Tove Ingebjørg Fjell er professor i kulturvitenskap ved Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap ved Universitetet i Bergen

Kjønnsstudier

I serien Kjønnsstudier utgis bøker som har kjønn som sentralt tema. Kjønn og kjønnsidentitet blir etablert gjennom historiske og kulturelle prosesser, og påvirkes dermed av institusjonelle føringer, rådende overbevisninger og kulturelle forståelser. Serien er tverrfaglig, og målet er at den skal bidra til en utdypende forståelse av kjønn og kjønnsforhold i vår tid. Alle utgivelsene i serien er fagfellevurdert.

